6
3-D
23

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
4 I
41

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

74 D 2
74 D 38
74.4.38

Balduinus in patris sutrina conficiendis calceis olim operam dedisse ipsemet refert hic pag. 45.

Digitized by Google

BENEDICTI
BALDVINI
AMBIANI,

CALCEVS ANTIQVVS ET MYSTICVS.

Ad Reuerendiſſ. in Chriſto Patrem Dominum D.
GEOFFRIDVM DE LA MARTONIE,
inſignis Eccleſiæ Ambianenſis
Epiſcopum.

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE ROMA

Μάτην ὑπόδημα τοῦτο λέγομεν, οὗ μή ἐστιν ὑπόδεσις.
Ariſt. L. I. de Cœl. cap. 4.

Ex legato Ant.mi Coccini
Bibliothecæ Secr.
Coll. Rom. Soc. Jesu

PARISIIS,
Excudebat DIONYSIVS LANGLÆVS,
viâ Iacobæâ.
MDC. XV.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

REVERENDISSIMO in Chriſto Patri D.D. GEOFFRIDO DE LA MARTONIE inſignis Eccleſiæ Ambianenſis Epiſcopo.

BENEDICTVS BALDVINVS Ambianus S. P. D.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA

QVOD ſummos hominũ apices adeuntibus euenire ſolet (Antiſtes Reuerendiß.) vt quam decorè verba geſtumque componant, admodum ſint anxiè ſolliciti, id mihi nunc omninò contingere ſentio, dum te ſacro pontificatus apice inſignem adire paucíſque alloqui meditor. Quid enim ego non moueat nubecula lucidißimo ſplendidißimæ

tuæ dignitatis Soli oppoſita? Quidni meæ tenuitatis conſcius grauiſſimis maximéque ſerijs tuis occupationibus importunus eſſe verear? Sed ecce ſtatim anxiū illum ſolliciti animi æſtum temperat opportunè ſuccurrēs haud inepta cogitatio mihi cum amantiſſimo matris meæ Ambianenſis Eccleſiæ parente alloquium incumbere. Vnde facilis ſit expectanda venia, ſi quid minus cautè mihi per imprudentiam exciderit. Nolim tamen hinc inſolentius exultandi anſam arripere. Scio patris nomen ſanctum eſſe; Ideoque ſingulari cultu venerandum. Neque velim quiſquam exiſtimet hac, quam aliis titulis præfero, patris indigitatione quidquam auguſtæ ſacri tui præſulatus amplitudini detrahi. Nam ſi quis vnquam honos à nominibus ſtudioſè ad laudem conquiſitis cuiquam acceſſit, eum credo totum ſibi patris appellatio vendicat. Vnde quos olim honorificētiſſimis ornare titulis veteres voluerunt, eos Patres patriæ ſapienter ap-

pellauerunt. Et noſtri iam Epiſcopi nonnedum ſuorũ ſaluti ſtudioſiſſimè inuigilant, eorum ſe veros eſſe patres profitẽtur? Verè profectò Patres. Et eam etiam ob rem D. Auguſtini aliorumque ſuperioris & inferioris æui Patrum temporibus Epiſcopi communi nuncupatione Papæ dicebantur. Sed abierit in deſuetudinem honorifica hæc Epiſcoporum appellatio, atq; ad ſummum totius Eccleſiæ Principem peculiari quodam titulo tranſlata ſit, nũquam tamen fiet, quin tu (A.R.) Ambianenſium verè parens, atque vt ita dicam Papa ſemper audias: vbi omnis retrò poſteritas agnoſcet te erga tuos ſtudio, amore, cura & pertinaci quadam in vigilando reſidendoque perſeuerantia nulli vnquam paterno affectui conceſſiſſe. Hac ego cogitatione inſtructus ecce tandem ad auguſtam tuæ illius paternæ dignitatis Cathedram confidentiùs accedo: ſed tamen ita venerabundus, vt ad pedes tuos proſtratus iis donum apponã, non vt olim

ante pedes Apoſtolorum primi Chriſtiani domorum aut agrorum pretia: ſed par calceorum impar, libellum inquam hunc meum, quē ab ea re in qua totus eſt, Calceum antiquum & myſticum inſcripſi. Aptum credo, & gratum ſpero donum, ſi mihi mens lęua non eſt. Quid enim pedi aptius quam calceus? Quid antiquitatis & rerum ſacrarum mirè ſtudioſo gratius, quàm ex vtriſque conflatum litterarium opus? Quod ſi pedibus Epiſcopi calceos offero, & calcei ſuum inter Epiſcoporum inſignia ſibi locum vendicant; ipſo etiam teſte D. Bernardo, qui mitram, annulum, & ſandalia, tanquam præcipua pontificum inſignia recenſet. Unde S. Celeſtinus, vt Platina refert, cùm rebus agēdis parum idoneus haberetur, perſuaſus vt pontificatu cederet, coram omnibus in conſiſtorio mitram, annulum, & ſandalia deponens eo ſe liberè abdicauit. Cùm verò donū, quod Epiſcopi pedibus addicitur, coniunctā in ſeſe habeat rerum pro-

ſanarum & ſacrarum ſpeculationem, in neminem potius debuit illud incurrere, quàm in te (A.R.) de quo verè poſſum illud ingenioſi Poëtæ iactare:

Scimus & ad noſtras cũ ſe tulit impetus artes,
Ingenij currant flumina quanta tui.

Siue politioris litteraturæ atque antiquitatis ſtudium ſpecto, ſiue accuratam myſteriorum in ſacris litteris abſtruſorum explicationem conſidero. Nam vt omittam eruditas illas totiſque rerum ſacrarum medullis refertas conciones, quas olim te magna frequentis populi circunſtante corona è ſublimi illo Ambianenſis Eccleſiæ ſuggeſtu habuiſſe memini: Quis eorum qui litteras humaniores aliquando didicerunt tuam illam in dicendo merè Latinam melleque ſuauiorem eloquẽtiam non admiretur? Quis eorum qui politiorem litteraturã ſunt aliquando profeſſi tuam illam in rebus antiquis eruditionem non exoſculetur? Neque verò ſatis vnquam prædicabitur tuum erga lit-

teras earumque cultores & alumnos ſtudium ſingulare; quod ego quidem tale ſum expertus, cùm ſuperioribus annis in Ambianenſi iuuentute erudienda primos ordines ducerem, vt quoties mearum declamationum aliquid publicè fuit ſiue meo, ſiue meorum diſcipulorum ore pronunciatum, te toties nobis & attentiſſimum auditorem, & honorificẽtiſſimum præſidem, & æquiſſimum arbitrum benigniſſimè lubentiſſimeq; præſtiteris. Hinc profectò nata mihi ſpes illa, quam animo concepi munuſculum hoc meum, quod cum ſtudiis humanioribus aliquam etiam rerũ ſacrarum meditationem habet adiunctam, tibi non fore ingratum. Quod ſi audẽtius fortè quàm æquum ſit eò ſpes mea feratur, hoc vnico me ſaltem vmbone tandẽ protegã, quòd non eum grati animi affectum ambiam, qui calceum oblatum in medio ſinu geſtet, atque in deliciis habeat; quo modo Vitellius olim Meſſalinæ ſocculum dextrum inter togam tunicaſque aſ-

ſiduè geſtaſſe commemoratur: Sed cum tantùm qui ad pedes abiectum pedibus ita inducat, vt eo, dum animus ab iis quæ magis ſeria peregrinari volet, lubens vtatur. Hæc mea non altùm ſapiens ambitio quidquid à me fuerit imprudenter in hoc negotiò peccatum facilè credo excuſabit. Intereà vt voto tandem concludam, ne plura congerendo velut crambe recoctà faſtidium pariam; faxit ille Supremus rerum omnium Arbiter, in cuius manu omnium noſtrum ſortes verſantur, vt qui iam triginta ſeptem per annos vtiliſſimus gratiſſimúsque populo Cleróque Ambianenſi cum laude & gloria præfuiſti, totidem etiam ſic incolumis ſanusque perſeueres. Quod ex animo precor lubénsque voueo.

SAC. TVÆ REVER.
obſequio addictiſſ.

B. BALDVINVS.

IN BENEDIC. BALDVINI LAVDEM Pro ſelecta CALCEI ſcriptione.

EPIGRAMMA.

MAgnificos Regum videas celebrare triumphos,
Quorum ſublimis pectora tangit honos.
Sed dum celſa petunt audaci nomina penna,
Sæpè cadunt humiles, & ſine laude iacent.
Aſt aliam BENEDICTE *viam ſapientior vrges,*
Dum tractas hominum planta quod ima terit.
Quantùm namque tui celſum demittis honorem
Ingenij, tantùm laus tua celſa petit.

L. ROCHE A.
S. TH. BAC.

IN LITTERARIVM B. BALDVINI Calceum.

EPIGRAMMA.

MIrabar pedibus nudis incedere Muſas:
Nulla per ora tuum ſed volitabat opus.
Nunc plantis nectit Soleas, aptatque Cothurnos,
Nunc decorat Soccis Calliopæa pedes.
Si quando pereat Muſarum docta caterna:
BALDVINE *tibi Calceus eccè perit.*

I. DV FOVR I.C.
GYMN. BLÆS.

Ad Eruditum virum B. BALDVINVM Calcei Antiqui & Myſtici Auctorem.

CARMEN.

SVtores alij parum decoram
Dum ſuunt ſoleas colunt Mineruam,
Subulam aſſidua manu mouendo;
Quò victum ſibi liberiſque quærant.
Sed tu Palladiæ decus coronæ
BALDVINE, aliam moues honeſto
Subulam ſtudio, magiſque pulchram;
Nomen vnde tibi paras decorum.
En tibi ſiquidem notata dudum,
Dum benè aſſiduus libros volutas,
Hîc collecta refers, graues Cothurnos,
Argutas Soleas, leueſque Soccos,
Mulleos, Caligas, Pedila, Tzangas,
Et quidquid pedibus valens tegendis
Obſcuro veteres ſinu recondunt;
Et quæ ſymbolicās reducta vulgo
Calceus potis eſt ſacer notare:
Singula ingenio, ſtyloque & arte
Tam felicibus explicata, vt auſim
Ferre, Nil melius magiſque pulchrum.

I. OBRI A.

Index Capitum Calcei antiqui & Myſtici.

CAPVT. I.

Calceorum origo. Adamus primus ſutor, imò ipſe Deus. pagina 4.

CAPVT II.

Calceorum materia, eaque multiplex, & primùm pellicea, eiuſdemque concinnatores vrbibus olim excluſi. pag. 9.

CAPVT III.

Calcei Papyracei, Spartei, Iuncei. 14.

CAPVT IV.

Calcei Lintei, Serici ſeu Velutei. 20.

CAPVT V.

Calcei Lignei, Ferrei, Ærei. 25.

CAPVT VI.

Calcei Argentei, Aurei, Gemmati. 31.

CAPVT VII.

Calceorum forma ſuæ materię addita, ſpecies variæ ſtrictim editæ, opifices ſuo domicilio addicti. 38.

CAPVT VIII.

Calcei Romani vetus forma expreſſa,

Digitized by Google

color varius pro vario temporum &
perſonarum diſcrimine. 43

CAPVT IX.

Calcei patriciorum lunati, cur, quomodo, & vbi. 51.

CAPVT X.

Mullei vnde dicti. Quales. Regibus, Patriciis, Imperatoribus & mulieribus vſurpati. 58.

CAPVT XI.

Soleæ quid, earum à Crepidis leue diſcrimen, vſus, quibus, quando & vbi familiaris. 65.

CAPVT XII.

De Sandaliis aduerſaria ex auctoribus prolata, eademque conciliata. 73.

CAPVT XIII.

Caligæ militum, clauatæ, ſpeculatoriæ, vnde dictę, & qui à Gallicis diſtinctę. 80.

CAPVT XIV.

Accurata Gallicarum & Crepidarum cùm veterum, tum recentium deſcriptio. 87.

Digitized by Google

CAPVT XV.

Cothurnorum ſtructura, vſus, color, figura, & figurata ſignificatio. 93.

CAPVT XVI.

De Soccis. Quis eorum vſus, color, & quæ forma. 103.

CAPVT XVII.

De peronibus, qui ruſticis, militibus, præfectis vigilũ, plebeijs, peregrinis & mulieribus olim vſurpati. 109.

CAPVT *XVIII.*

De Campagis & Tzangis, quæ propria fuerunt Imperatorum calceamẽta. 116.

CAPVT *XIX.*

De Phæcaſiis & Sicyoniis, quorum alia Philoſophis & Sacerdotibus, alia mulieribus vſurpata fuerunt. 123

CAPVT *XX.*

Reliquæ Calceorum ſpecies ſimul congeſtæ. 131.

CAPVT *XXI.*

Calceandi modus, & ad eum ſingularia quædam veteribus obſeruata. 136.

CAPVT *XXII.*

In Calceatu vana & varia veterum Religio. 143.

CAPVT *XXIII.*

Nudipedalium varius & multiplex vſus. 150.

CAPVT *XXIV.*

Ignominioſa Calceorum ſolutio, eademque ceſſionis, aliâs fidei firmiue propoſiti ſignum. 159.

CAPVT *XXV.*

Prolegomenon ad Myſticam Calceorum interpretationem. 166.

CAPVT *XXVI.*

Vtrùm Chriſtus Dominus pro more Calceatus inceſſerit. 169.

CAPVT *XXVII.*

Romani Pontificis Calceamenta quæ, quo potiſſimũ inſignita ornatu, eiuſdemque rationes variæ. 177.

CAPVT XX*VIII.*

Allegoricè ſignificata per Calceamentũ Chriſti Domini Incarnatio. 184.

Digitized by Google

CAPVT XXIX.
Tropologicè ſignificata per Calceamentũ Euangelij prædicatio. 191.

CAPVT XXX.
Tropologicè ſignificata per Calceamenta ſanctorum Patrum Exempla. 197.

CAP. XXXI.
Tropologicè ſignificata per Calceamentũ Mortis Meditatio. 203

CAPVT XXXII.
Tropologicè ſignificatæ per Calceamenta Peccatorum ſordes. 208.

CAPVT XXXIII.
Tropologicè ſignificatum per Calceamentum Corpus mortale. 215.

CAPVT XXXIV.
Tropologicè ſignificata per Calceamentum veniæ peccatorum Spes. 222.

CAPVT XXXV.
Anagogicè ſignificata per Calceamentum æternæ beatitudinis Spes. 226.

B. BAL-

BENEDICTI

BALDVINI

AMBIANI,

CALCEVS ANTIQVVS ET MYSTICVS.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA

PRÆFATIO.

Ad Lectorem beneuolum.

TANTVS tàmque latè diffuſus eſt litterarum campus, vt etiamſi nihil dici poſſe videatur, quod nõ dictũ ſit prius: tamen ſemper abundè ſatis aliquid ſuperet, in quo litteratorum induſtria queat exſpatiari. Quò

ſit vt dum plerique, pro ſuo quiſque ingenio, in diuerſis huiuſce litterarij campi partibus excolendis operam ſuam ſtudioſè conferunt, non omnino aliis Spartam, ſi quam nacti ſint, adornandi occaſio præerepta videatur. Quamobrem etſi nõ is ſim, qui vllum dignitatis locum inter eruditos auſim ambire; nemini tamen, credo, videbor iniurius, ſi ex iis, quæ olim inter legendum collegi, quædam hic ſelecta in medium proferam; Quæ ſi nihil exquiſitius ſpirent, me ſaltem aliquando in litterarum ſtudiis operàm aliquam poſuiſſe teſtentur. Quis enim in ampla & celebri vrbe (vt ab ea re petam exemplũ, vnde nobis ſcribendi argumentum petitum eſt) calceorum opifices iure reprehendat, quod eam artem amplexi, in qua multum operæ, lucri parum atque honoris reperitur, vrbem ipſam minus honeſtent, quam qui ſe nobilioribus addixerunt? Quis etiam in ipſo calceorum opificio ſutores illos iure cenſeat explodẽdos, qui craſſos ruſticorum perones conſarcinant, eoſque tantum retinendos, qui in conſuendis elegãtioribus nobilium ſocculis honeſtius operam ſuam ponunt? Omnes certè Reipublicæ vtiles, atque

adeo viliores ornationibus decus & laudem ampliorem conciliant, dum ſimul oppoſiti facilè deprehenditur quantum alij aliis antecellāt. Ita dum *De Calceis veterum, deque myſtica Calceorum ſignificatione* ſcribere inſtituo, hinc à me iuſtam reprehēſionem amolior, quod cum alij triumphos, & magnarum rerum ſpectacula, altè volante penna, per æuum & gentes euehant; ego abiecto trepidātium pedum veſtigio in vili Calceo cōſiſtam, ſtatuamque non altius eo conſcendere; ne fortè quis ſtatim iure monitum illud obijciat, *Ne ſutor vltra crepidam.*

Quod ſi pleroſque certum ſit hunc calceum, quē rudi ſubula compactum imus, elegantius concinniuſque adornaturos, ſi manum operi admouiſſent; vt non inuideo, ita mihi non inuidioſum fore facilè ſpero. Iis enim,

Queis meliore luto finxit præcordia Titan, Iuuen. Sat. 14.

Quorumque imagines lambunt

Hederæ ſequaces, Perſ. prol. Sat.

ſuam laudem intactā relinquo; Imo amplius adorno, ſi qua ex mearum nugarum obiectu illorum gloriæ fieri poſſit ſplendoris acceſſio. Mihi certè, quod ſciam

quam leuis armaturæ ſim,nullam prorſus laudem arrogo. Neq; animus eſt aut ambitio,quod natura pedibus ſubſtrauit, id ſinu geſtari; Calceũ dico,quem non alio fine compegi, quàm vt calcetur. Id ſi bonus faciliſque lector præſtiterit, non in meam contumeliam, at in vſus ſuos, donec alium elegantiorem,pedique ſuo aptiorem nactus ſit, egregiè mecum actum eſſe putabo.

CAPVT PRIMVM.

Calceorum origo. Adamus primus ſutor, Imò ipſe Deus.

INTER ea quæ ad calceorum tractatum pertinent,primum eorum origo, præſtricto vocis etymo, ducat ordinem. Nõ equidem difficili opus indagine,vbi fons, vnde Calcei vox eſt deriuata,quæritur. A calcibus enim,qui poſteriores & imæ pedum partes ſunt, pedum integumenta Calceorum ſumpſerunt appellationem: vel quod calcibus premantur, vel quod eoſdem contra itinerum offendicula muniant. Hinc etiam deductum calcandi

verbum, quod eſt pedibus premere; vt & Calcarium nomẽ, quod ea calcibus ſiue calcaneis applicari ſoleant. Atque vt à calcibus calcei, ſic ab his calceoli, calceamina, & calceamẽta; ſic & calceatus, calceatium, & calceolarij ſuam vocem mutuantur. Sed vbi certò dignoſcenda Calceorum origo, certè ſi expreſſa veterum monumenta conſulimus, non tãtum obſcura illa eſt, verumetiam penitus incognita. Nihilominus in ea lucem aliquam dabitur aſſequi, ſi coniecturam ducem ſequi velimus: ea enim licèt in multis plerumque fallax nos, vt opinor, indubio pede ad Adami protoparentis noſtri tempora deducet. Scio nonnullos, ex Plinio, *Lib.7.c.26.* primum cõſuendorum Calceorum artificium cuidam Boëthio tribuere. Sed quandonam ille vixerit, aut vbi, non docent. Vnde præſtat aliò, nempe ad ipſa mundi primordia, confugere. Nam ecce ſtatim poſt admiſſum ab ipſo primo parente peccatum iuſtus peccati vindex Deus in eum verba illa, non quæ in ventos illico euolarent, ſed quæ mulctam conceptam ſecum ferrent, efficaci voce diſtringit: *Maledicta terra ſpinas & tribulos germinabit tibi.* *Geneſ.3.* Quid tum ille miſer?

An inops omnino conſilij nudis pedibus paſſim, dum vitæ neceſſaria huc & illuc incedendo procurat, ingredietur? An teneras pedum plantas ſpinis & tribulis miſerè lancinari, diffindi, diſcerpique nullo ſuppetente remedio patietur? Equidem ſi omni animantium generi hoc eſt à natura tributum, vt ſe, vitam, corpusque tueantur, fugiantque ea quę nocitura videntur; nemo tam ſtupidum hebetemque primũ illum hominem dixerit, quin ei ſtatim in mentem venerit, quomodo ſe pedéſque ſuos incedendo poſſet à ſpinarum tribulorumque iniuria deffendere.

Quæ mens igitur illi primum, poſt vetiti fructus eſum, conſuẽdorum è ficuum foliis perizomatum rationem ſuggeſſerat, quo pudendorum velaret turpitudinem; eadem & illum artem edocuit, qua ſibi vxorique ſuæ Calceos è cæſorum animalium pellibus aptè commodeque cõſarcinaret. Quid? An non & Deus ipſe illi præiuit exemplo? *Fecit Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos*: Inquit in ſacra pagina Moſes. Vtcumque prius per perizomata illa videbatur verecundiæ conſultum: Sed non ſatis ea erant corpori aduerſus aëris iniurias protegẽdo. Eam

Adam primus ſutor.

ob rem (rationes alias, quæ multæ poſſent afferri, ſciens omitto) cæſis animalibus ſuas pelles Deus detraxit, iiſque in veſtes aptatis nuda protoparentum mẽbra contexit. Hoc edoctus exemplo Adamus eadem ratione pedum nuditati non conſuleret? Id facilè quiuis in animum ſuũ poteſt inducere.

Sed malim ego nihilominus Deum ipſum primum & proprium calceorum authorem agnoſcere. Quod vt credã multa mentem inclinant. At vnum hoc præ cæteris, quod cum per tunicam pelliceam Adami nuditati voluerit Deus eſſe conſultum, ne grauior aëris inclementia illi nocumento eſſet; vt non eſt parcus, aut imprudens, aut inuidus, aut inops bonorum largitor; ita cẽſendus eſt illi Calceos eadem ratione conſuiſſe, quo in neceſſariis ad vitam comparandis minaces ſpinarum tribulorumque aculeos tutius euitaret. *Imo ipſe Deus.*

At in delicti vindictam terra iuſſa eſt illi ſpinas & tribulos germinare, ſubijciet fortè aliquis: Fruſtra verò pœna indicitur, vbi ſtatim id ſuccurrit quo illius ſenſus eludatur: atque adeò non eſt quod Calceorum, quibus ſentium hebetantur

aculei, Deo, qui pœnam illam eſt interminatus, tribuatur inuentio. Huic nodo cuneus hic in promptu eſſe poteſt, quod non eo fine potiſſimum voluit Deus Adamo terram ſpinas & tribulos germinare, vt incedentem illum paſſim ſuis punctionibus infeſtaret: verùm vt infelicium eiuſmodi plantarum feracem terram ipſe cogeretur multo labore ſubigere atq; excolere, ſi quam ex ea vellet vtilium vitæ frugum atque fructuum meſſem colligere: Cùm prius, vt loquitur ingenioſus Poëta,

Lib. 1. Metam.

---immunis raſtroque intacta, nec vllis
Saucia vomeribus per ſe daret omnia tellus.

Sed eſto, in pedum Adami cruciatum diuino iuſſu terra ſpinas & tribulos ediderit. An non & in delicti vindictam aëris intemperies, quam non ſine doloris ſenſu nuda membra patiuntur? & tamē ad propulſandam illius iniuriam è cæſorum animalium pellibus Adamo Deus veſtes contexuit. Quidni etiam ad euitandos ſpinarum tribulorumque aculeos eidem calceos compingeret?

Quod ſi altiore quodā conſilio Deum pelliceis illis veſtibus Adamum induiſſe quis contendat, vt nimirum ſic indutus

Adamus figura eſſet Adami Secũdi, Chriſti nempe Domini, qui cùm eſſet innocens, mortuorum tamen animalium pellibus, id eſt peccatis noſtris, indui voluerit: Arcanum etiam æterni verbi aliquando humana carne induendi myſteriũ per pellicea illa pedum integumenta tum inſinuaſſe non inferiori iure dicemus. *Diuinitatis enim*, inquit D. Baſilius, *Calceamẽtum eſt caro Deum ferens, per quam ad homines deſcendit.* Sed in ea myſteria non eſt animus aut inſtitutum hic ingredi. Suus poſtea locus dabitur, in quo quæ ad myſticam Calceamentorum, quæ in ſacra pagina occurrunt, interpretationem pertinẽt accuratiùs exponemus. Iam ad Calceorum materiam inſtituti noſtri ſeries progrediatur.

In Pſal.59.

A cap.25. ad finem.

CAPVT II.

Calceorum materia multiplex, & primum pellicea, eiuſdémque concinnatores vrbibus olim excluſi.

VT ſtudium non omnibus idem,
Neque omnis fert omnia tellus;

Ita pro vario gentiũ ritu, varia perſona-

rũ cõditione, vario tẽporũ & locorũ vſu, varia olim fuiſſe reperitur Calceorũ materia: Alij enim fuere pellicei, ſiue coriacei, alij papyracei, alij ſpartei, alij iuncei, alii lintei, alij ſerici, alij lignei, alij ferrei, alij æreí, alij denique argentei, atque aurei. De ſingulis ſuo dicendum ordine, ſingulaque ſigillatim ſuis auctoribus firmanda.

Primùm igitur vt à pelliceis ſiue coriaceis tractationis noſtræ ſeries initium ducat, Pelles primùm, & vt plurimum, conſuendis Calceis materiam præbuiſſe nemo, arbitror, poteſt ſeriò dubitare. Si enim è cæſorum animalium pellibus confectæ veſtes pleriſque olim in vſu fuerũt, vt primis parentibus, Indorum Philoſophis, Scythię populis, Perſis; imo etiam primis Romanæ Curiæ Senatoribus: Quis ex eiſdem etiam confectos primùm Calceos refragetur? Si obuia paſſim animalia, quibus pelles detrahi, atque ex iis pedum integumenta compingi facilè queant; Quis earum vſum cæteris neget frequentiorem? At ne verbis tantum cõiecturiſue videamur agere, apud Romanos certè pelliceos fuiſſe Calceos non obſcurè inſinuant hæc Martialis,

Geneſ. 3. Plat. in Protag. Cic. 1. Tuſcul. Strab. lib. 15. Herod. lib. 1. Prop. el. 1. l. 4.

Lunata nuſquam Pellis & nuſquam toga. *Lib.1.epigr.*
Vbi lunata pellis pro Calceo ſenatorio, vt poſtea clarius oſtendetur. Itē Iuuenalis, *Cap.9.*

—— Nobilis & generoſus *Sat.14.*
Appoſitam nigræ lunam ſubtexit alutæ.

Quibus certè verbis non aliud ſignificatur quàm Senatorem in ſuę nobilitatis argumentum lunam nigris Calceis annectere. Aluta enim pellis mollior eſt ad compingendos Calceos concinnata. His adde & hæc Horatij magis aperta,

Vt quiſque inſanus nigris medium impediit crus *Sat.6.l.1.*
Pellibus, &c.

Vbi nigræ pelles idē omnino, quod proximè nigra aluta, deſignant.

Sed in hoc pelliceorum Calceorū negotio diſcrimen occurrit obſeruandum, quod primùm æuo rudiore crudę pelles conficiendis Calceis materiam ſubminiſtrarent. Xenophon, vt refert Angelus Politianus, *Cum defeciſſent veteres calcei, habebant ex recentibus coriis bubulis Carbatinas confectas* & de his, vt omittam Ariſtotelem & Lucianum, Catullus: *Lib.3.anabaſ.* *Cap.2.Miſcel.* *L.2.de anim.* *In pſeudom.*

Tu tamen hac lingua, ſi vſus veniat tibi, poſſis *Epig.97.*
---- & crepidas lingere carbatinas.

Deinde verò vt in dies paſſim creſcunt

artes atque perficiuntur, ita ſæculis poſterioribus commodioris honeſtioriſue vſus atque elegantiæ ſtudium concinnandarum tingendarumque pellium artificium edocuit. Vnde coriarij opifices, vulgo *Tanneurs & Corroyeurs*, dicuntur, qui detracta cæſis animalibus coria depilant, intingunt, concinnant, polliũt, quibus tandẽ apti eleganteſque Calcei conpinguntur.

Atque hi opifices olim, quod morticinia tractarent, ab vrbibus fuere ſubmoti. Lib.1.c 53. Artemidorus, τὸ δὲ βυρσοδεψεῖν πᾶσι πονηρόν. νεκρῶν γὰρ ἅπτεται σωμάτων ὁ βυρσοδέψης. καὶ τῆς πόλεως ἀπῴκισται: *Coriariam exercere malum omnibus: Corpora enim mortua tractat Coriarius. Ideoque ab vrbe ſecluditur.* Sic à pari penè cauſa carnifices olim Romæ domicilium non habuerunt. Cicero, *Sed* Pro.C.Rabir. *moreretur prius acerbiſſima morte millies Gracchus quàm in eius concione carnifex conſiſteret, quem non modò foro, ſed etiam cælo hoc ac ſpiritu cenſoriæ leges, atque Vrbis domi-* Act.1.ſc.3. *cilio carere voluerũt.* Quo item ſenſu Plautus in Pſeudolo:

Extra portam metiam, inquit, *currendum eſt prius.*

Lanios inde accerſam duo cum tintinabulis.

Intelligit enim carnifices, quorum extra eam portam domus ad ſolemnem ſupplicijs locum. Quanquam & alia ratio externæ illius habitationis non ita ſuperſtitioſa poteſt afferri, quod eiuſmodi coriariorum opificium fœtidos odores exhalet; vnde iuſſi videntur illi extra vrbes habitare, quò puriore cœlo reliqui ciues vterentur. Hoc enim recta politiæ ratio ſatis perſuadet.

Hinc facilè crediderim domum Simonis illius coriarij, apud quem in Ioppe D. Petrum hoſpitatum Apoſtolorum acta commemorant, vrbis ambitu excluſam; cum diſertè domus illa fuiſſe dicatur, *Iuxta mare*, quodquidem vrbem illam alluit: Eſt enim Ioppe, teſte Plinio, *Vrbs phœniciæ in ſcopulo ſita, ab inſula Paria medio mari diſcreta*. Si verò quis excluſam abnuat, propterea quod ibidem Simonem illum *Ioppenſem* acta nominent, & D. Petrum *in Ioppe moratum* referant: videtur fieri poſſe ſatis, ſi dicamus coriarium illum Ioppẽſem appellari, quomodo ſuburbani Pariſiorum Pariſienſes dicuntur: vel in Ioppe domum habuiſſe, quod ea parte qua mari vrbs alluitur, inter ipſam domum & vrbem nulla eſſent interpoſi-

Cap. 9. & 10.

Lib. 5. c. 13.

ta mœnia; ſicque domus interna, vel ſaltem non excluſa videatur, licet à reliquo ædificiorum vrbis corpore ſemota eſſet atque diſcreta. Sed vtcumque ſatis de tritiore Calceorũ materia. Reliquarum, quæ apud diuerſos diuerſæ fuerunt, ſpecierum ſuccedat inueſtigatio.

CAPVT III.

Calcei Papyracei, Spartei, Iuncei.

Lib. 1. SI quõdam, Herodoti teſtimonio, Perſæ ſubligacula reliquamque veſtem è corio ferebant; nõ mirum magis ſi quoſdam olim populos è papyro Calceos geſtaſſe dicamus. Id enim Calceamenti genus apud Egyptios fuiſſe familiare docet *Lib. 5. c. 18.* in genialibus diebus Alexander Neapol. Cuius aſſertioni procliuius aſſentitur animus, quò frequentior eſt iis in locis, *Lib. 13. c. 11.* Plinio teſte, papyrorum copia. Nam vt vnaquæque res paratu facilis eſt paſſimq; obuia; ita in iis quæ vitæ degendæ ratio poſtulat, illius communior frequentiorque eſt vſus. Sic Americæ plerique populi ſibi veſtes ex auium plumis elegantiſſimè concinnant, apud quos nimirum

infinita penè omnis generis auium multitudo. Sic auctore Strabone Ichthiophagi Indiæ populi ædificia è cetorum, quorum illic magna copia eſt, oſſibus extruunt. Quod idem de extremæ Septentrionalis plagæ incolis Olaus magnus teſtatur. *Lib. 15.* *L. 21. c. 22.*

Papyraceos autem Calceos hîc intellige vel ex implexis papyri tæniis contextos, de quibus Martianus Capella; *Calceos, inquit, è papyro textili ſubligauit, &c.* Vel è craſſiore papyri membrana ſeu cortice compactos: Tenuiores ſiquidem &, quæ mediæ papyro propinquiores ſunt philyræ ſeu pelliculæ parum fuiſſent calceandis pedibus vtiles; vt pote quæ veteribus idem præſtabant quod apud nos chartæ tenuiores, in quibus ſcribimus, quæ inde papyri nomẽ acceperunt. Quanquam & molliores eiuſmodi membranulas ab vſu Calceorũ non omnino velim excludere, præſertim vbi nõ vtilitatis fructus, ſed vel elegãtiæ oſtẽtatio, vel religioſæ celebritatis põpa quærebatur: vt in ſacris Iſidis, in quibus exſecti illius ſacerdotes pedibus molli papyro redimitis incedebant: Sic enim ea de re Tertullianus Senatori apoſtatæ ſacra Iſidis exprobrans inter alia loquitur. *L. 2. de nup. philol.*

Car. ad Sen. cap. 2.

Caligaque remota
Gallica, ſit pedibus molli redimita papyro.
Quo tamen in loco mendum ineſſe ſuſpicor, potiuſque legendum cenſeam, *ſit pedibus mollis redimita papyrus*, vt ſenſus ſit per hypallagen, ſint pedes molli tantum papyro redimiti, poſtquam caligæ, quæ craſſiora ſunt pedum integumenta, remotæ fuerint. Aliàs qui verborum ſenſus eſſe queat non apparet. Nec quemquam moueat (vt id notetur obiter) quod vox, *Gallica*, cum ſuperiore quæ caſus ablatiui eſt, *Caliga*, iungatur; quod tamen metri leges non ferunt: ablatiuos enim eiuſmodi corripere ſatis eſt Tertulliano familiare, vt etiam eo loci Pamelius obſeruauit.

Tenuioribus igitur eiuſmodi papyri membranulis cum pedes indutos illi ſacerdotes haberent, ἀνυπόδητοι dici poterant ſiue diſcalceati, nudiſque pedibus incedere: Cum propriè nec Calceorum nec ſolearũ vſum membranulæ illæ præſtarent. Sicque facilè Tertullianus cum Prudentio poteſt conciliari, qui de ſacris illius Iſidis, quæ aliis Cybele magna deorum mater dicitur, loquens, nudis plantis remotiſque Calceis Gallos illius ſacerdotes inceſſiſſe teſtatur his verſibus:

Nudare

Digitized by Google

Nudare plantas ante carpentum ſcio *Lib. Periſteph. hymn. 10.*
Proceres togatos matris Ideæ ſacris.
Lapis nigellus euehendus eſſedo
Muliebris oris clauſus argento ſedet,
Quem dum ad lauacrum præeundo ducitis,
Pedes remotis atterentes Calceis
Almonis vſque peruenitis riuulum.

Iam verò vt è papyro Ægyptiis, ſic è ſparto Hiſpanis Calceos geſtare in more fuit poſitum. Quod Plinio crediderim auctore, idem qui ſuprà teſtatur Alexander. Ille *L. 19. c. 2.* enim vbi ſparti, quod in Hiſpania frequẽs, vſus enarrat: *Hinc*, inquit, *ſtrata ruſticis eorum, hinc Calceamina & paſtorum veſtis.* Et ſuadet etiam vſus, qui hodie apud eorum pleroſque obtinet, quos & in noſtra Gallia ſæpe vidimus in ſparteis eiuſmodi calceis incedentes. Spartum autem id, è quo ſpartei Calceî, vt & pleraque alia conficiũtur, iunci ſpecies eſt: eo tamen diſcrimine, quod, vt loquitur Plinius, *propriè aridi ſoli iuncus ſit.* Reliquæ verò iuncorum ſpecies in paludoſis maritimíſque locis vulgò naſcantur.

Hinc, vt ad Ægyptios redeam, facilè mihi perſuadeo apud eos è iunco quemadmodum è papyro, vt & apud Hiſpanos è ſparto, calceos in vſu fuiſſe: cùm iunci,

Plin.l.21. c.18. quorum feraciſſima eſt Ægyptus, in funes, ſtrata, corbes, atque adeò calceos, non minùs quàm ſpartum Hiſpanicum, imò commodè magis compingi contexíque valeant. Id enim ſimilium ratio clarè ſatis oſtendit. At cùm hęc ſcribo, in mentem ecce ſuccurrit quod aliquando me, viro inſigniter & curioſè docto concionante, didiciſſe memini, iuuátque hîc ad propoſitum referre. In Ægypto natus educatúsque Moſes cùm oues ſoceri ſui paſceret, paſtorum Ægyptiorum more, vt credere par eſt, induebatur. Huic ad rubum *Cap.3.* ardentem, vt Exodi ſacra monumenta teſtantur, accedenti, vt propiùs ſtupendum illud flammarum non comburentium oſtentum agnoſceret; Dominus Deus ſtatim edixit: *Solue calceamentum de pedibus tuis*. Quod igitur illud erat Calceamentũ? Id enim ſacræ tacent litteræ. Vt quid etiã Moſes eo calceatus ad rubum prohibetur accedere? vno breuique verborum contextu vt bipertitæ quæſtioni fiat ſatis, pro Egyptiorum paſtorum more Calceamenta Moſis erant ex iunco marino contexta. Ideoque Dominus Deus præſciens filium ſuum aliquando factum hominem, inter cæteras ſuppliciorum acerbitates,

corona ex eiuſmodi iunco marino compacta coronandum, vult eà Calceamenta tolli; quod indignum videretur ſeruum id pedibus calcare, quo ipſius Dominus aliquando eſſet coronandus.

At fortè hæc ſpinoſi diadematis ad iuncea Calceamenta relatio ſpinoſa quibuſdam videatur, illorumque menti ſpinam hanc infigat, qui nimirum ex eiuſmodi iunco Calcei potuerint contexi; cùm tam acutis ſpinis Iuncus ille, qui Græcis ὀξύσχοινος, aliis rhamnus, aliis carrectum appellatur, ſit aſperatus, vt vix manibus tractari queat. Et me quoque ſpina hæc aliquando pupugit; cuius tamen aculeus hebeſcere mihi viſus eſt, cùm in animum induxi potuiſſe iuncum illum compingendis Calceis, aliiſque id genus, deſtinatum tenerum euelli, priuſquam ſpinæ in rhamnum excreſcerent, iuncumque durius aſperarent: Ita vt ſi qui fortè aculei in ipſo tum eminerent, facilè poſſent aut manu auelli, aut ferro abradi, aut quouis alio modo effringi, atteri atque cõtundi. Vero enim ſimillimum eſt, vt apud nos ſtraminei Calcei (quorum vſus domorum ſeptis non egreditur) è contuſis contextiſque ſegetum calamis fiunt, ita veteres

illos,ſiue Ægyptios,ſiue Hiſpanos,& iuncum & ſpartum malleis contudiſſe, quo facilius in funes contorqueri,aut in ſtrata cõtexi,aut in Calceos compingi poſſent. Plura qui volet de iuncea Chriſti Domini corona, Salmeronem conſulat, Riberã, & Oſorium. Quæ enim illi curiosè ea de re referunt,non hic locus iis immorari.

Tom.10. tra.7.30.
Cõm.in Ionam.
Conc. de cor. Chriſt.

CAPVT IV.

Calcei, Lintei, Serici ſeu Velutei.

ET linum ſuam etiam Calceis olim præbuiſſe materiam oſtendunt vdones illi ſiue lintea Calceamenta, quibus Antoninum Imperatorem cognomento Philoſophum, permultosque alios eius exemplo vſos inſinuat Herodianus. Cùm enim religioſum illius erga Solem ſtudiũ, eiuſdem ſacra & cęremonias, Sacerdotumque & miniſtrorum,qui ſacris illis operabantur, cultum & ornatum accuratiùs deſcripſit, ὕδονες, inquit, τοῦτ᾽ ἐστι λευκοτάτη ὀθόνη περὶ τὰ ὑποδήματα χρῆσθαι. *Vdonibus nempe ex candidiſſimo linteo ad pe-*

Lib.5.

des, hoc eſt linteis Calceamentis, *vtebantur.* Vbi licet obſeruare vdones illos ſic è lino conſtitiſſe vt etiam à voce ὀθόνη, quæ linteum & ſubtile quodcumque velamen ſignificat, appellationẽ ſuam deſumpſerint: Illi enim aliis, vt Vlpiano, dicuntur odones; quæ vox ad Græcam illam ὀθόνη proximè accedit. Quanquam & alias ex lana conficiebantur; nonnunquam etiam ex hircorum hœdorumue pilis: vnde alij vdones quaſi hœdones dictos volunt. Et hi dicebãtur Cilicij, de quibus haud dubiè loquitur Martialis dum ait, *L.15.§.17.D. de aur. & arg.* *L.14.ep.128.*

Non hos lana dedit, ſed olentis barba mariti:
Ciniphio poterit planta latere ſinu.

Linteis autem illis vdonibus Romani etiã Pontifices, referente Ioſepho Steuano, per longa tempora vſi ſunt, poſtquam nimirum iis primum S. Silueſter à Conſtantino magno inter alia ornamenta donatus eſt: Donec tandem linum illud candidum in ſericum purpureum migrauit. *L. de oſc. ped. Sum. Pont.*

Et hoc iampridem cum aurea cruce intexta locum in Pontificalibus Calceis obtinet. Sic enim cerimoniale Pontificũ, *Induitur Papali habitu, toga ſcilicet linea alba, caligis rubeis & ſandaliis rubeis aurea cruce ſignatis.* Hinc vt à Sole primaria totius *L.1.c. de indum.elect.*

[library stamp]

luminis origine reliquorum ſyderum ſplendor emanat, ita ſericorum atque adeo velutorum Calceorum vſum ab illo ſummo Religionis vertice reliquis antiſtitibus eſſe communicatum non eſt dubium. Eiuſmodi enim Calcei ſiue ſandalia inter Epiſcopalis habitus inſignia cenſentur. D. Bleſenſis ad M. Gulielmum Abbatem, *Mitra & annulus atque Sandalia in alio quam in Epiſcopo quædam ſuperba elatio eſt, & præſumptuoſa oſtentatio libertatis.* Et Iuo Carnotenſis ad Samſonem Vigornenſem Epiſcopum, *Mihi Sandalia pedibus Apoſtolicis digna tranſmiſit.* At vultu fortè quis renidens frontemque caperans, quid ad rem, inquiet, hæc Iuonis Bleſenſiſque pertinent? De Sandaliis tantùm loquuntur; De ſerico vero ſiue purpura ne μὶ quidem. Hoc verum, ſed mētem eorum, quę noſtrâm firmet ſententiā, ecce Froiſſardus vnus paucis, ſed clarè aperit & explicat in hiſtoria, vbi de Henrici Lenclaſtræi inauguratione noſtro idiomate ſic loquitur, *On luy chauſſa vn veloux de vermeil en guiſe de Prelat.* En veluto purpureo ſiue rubeo præſulum more calceatum dicit. Hic igitur ille tum erat, vt etiam nunc, Epiſcopalium pedum ornatus.

Epiſt. 90.

Priſcos etiam olim Imperatores ſericis vſos Calceamentis facilè nec inuitus opinor, licet id veterum ſcriptorum nullus, quod ſciam, expreſsè cõmemoret. Cum enim iis Imperatoribus mirificus vndequaque ſplendor quæreretur, eos ſericũ, cuius tanta dignitas, in Calceorum etiam vſu neglexiſſe non eſt veriſimile. Neque φοινικόχροα illa πέδιλα, quæ propria erant Imperij inſignia, quiſquam è corio tantum, vel è quauis alia vili materia fuiſſe merito poteſt arbitrari: Cum ea etiam auro gemmiſque inſigniter eſſent ornata, vt ſuo loco poſteà clarius oſtẽdemus. Quod *Cap. 6.* cum de Imperatoribus iure queat exiſtimari, idem quoque & de aliis non iniuria dici poſſe videtur, qui nimirum, vt Imperatores, aurum gemmaſque Calceis ſuis addere non verebantur, vt apud Plinium *L. 9. c. 45.* & alios obſeruare licet.

Atque vt breuiter hoc caput concludam, ei colophonem imponent pompatici Regum noſtrorum Calcei: Illi enim, vt nihil eſſet in Regibus quod Regiam non deceret maieſtatem (exquiſitior ſiquidem ſplendidiorque cultus nõ parum dignitatis maieſtatiſue conciliat) è ſerico velutoue ceruleo cum liliis aureis opere

Phrygio intextis confici conſueuerunt, vt diſertè tradidit Monſtrelettus, dum ſingula, quæ funebrem Caroli ſexti pompam inſignem effecerunt, accuratè deſcribit. Cuius aſſertioni, quoad ceruleũ illum colorem liliaque aurea, fidẽ etiam adſtruunt infinitæ penè Regum noſtrorum imagines, quas variis in locis quilibet facilè poteſt eo cultu calceatas obſeruare. Sed præ omnibus vna eaque inſignis HENRICI MAGNI effigies ad viuum expreſſa, quæ in Regio illo cœnobij Sandioniſiani ærario ſingularique armario ſtat incluſa, idem etiã quoad ſericum tacendo prædicat: ea namque præter cætera veſtimentorum, quibus in ſua inauguratione Gallici Reges vti ſolent, inſignia, Calceos è ſerico cæruleo liliis aureis diſtinčto ſpectantium oculis exhibet: vt aliquando me non ſine magna quadam voluptate vidiſſe memini. Inſigniora recenſeant alij quæ illic oſtentãtur Regum noſtrorum monimenta: me quod ad inſtitutum noſtrum pertinet retuliſſe ſufficiat.

CAPVT V.

Calcei Lignei, Ferrei, Ærei.

VT iam anteà papyraceos iunceosque calceos Ægyptiis, & ſparteos Hiſpanis familiares fuiſſe diximus; ita nunc, vbi ligneorum calceorum ſuccedit inueſtigatio, iis Indos olim vſos fuiſſe, vt gratis non afferamus efficit Philoſtratus, qui vitam Apollonij deſcribens inter cætera, quæ de moribus Indorum edifferit, eos *Ex arborum corticibus* ſibi Calceos cõficere ſolitos eſſe teſtatur. Ab iis, vt credere par eſt, ligneorum Calceorum vſus ad alios variè traductus eſt: ita vt alij rudioribus, & omnimodè ligneis vſi ſint; alij paulò eruditioribus, quorum nempe ſoleæ tantùm eſſent ligneæ, cætera è corio, vel è quauis alia molliore materia. De prioribus omnimodè ligneis non grauatè intelligam ſoleas illas impares, quas ſordidæ vetulæ tribuit Petronius Arbiter dum ait, *Anus præcipuè lippa, ſordidiſſimo linteo præcincta, ſoleis imparibus ligneis impoſita canem ingentis magnitudinis catena trahit.* Eodem item ſenſu habeam ſoleas

Lib. 2. c. 9.

In Sat. p. 34.

Digitized by Google

tùm conſtant ligneis, intelligo Caligas & Gallicas, quæ diminutiua voce Caligulæ & Galliculæ, Gallicè verò GALLOCHES appellantur, quibus non tantùm milites, ſed & plerique alij pluuioſo hybernóque tempore vti conſueuerunt. Earum enim ſoleas è ligno fuiſſe multa ſuadent: Primumque ipſa Caligarum appellatio, quæ quidem potiùs ἀπὸ τῶν ξύλων, à lignis, quàm à callo pedum, vt vult Iſidorus, dictæ videntur. Deinde & Gallicarum quibus hodie noſtrates vtuntur compoſitio, quarumquidem ſoleas è ligno conſtare cernimus: tum etiam vſus ipſe ſeu finis in quem primùm eiuſmodi Caligę ſiue Gallicæ comparatæ fuerunt. Si enim, vt certum eſt, & conſtat ex Aureliani verbis apud Flauium Vopiſcum, *Calceamenta militum fortia eſſe debent*, & altiùs à ſolo edita, quibus nimirùm firmiùs & tutiùs per loca limo lutoque infeſta incedant, ad id certè craſſiores è ligno ſoleæ longè magis vtiles quàm quidlibet aliud è duplici triplicíve corio compactum. Reliqua quæ de Caligis illis & Gallicis hîc adtexi poſſent, in alium locum reiicimus; vbi quidem Calceamentorum ſpecies & formas varióſque vſus explicabimus, cùm hoc

In Aurelian.

loco ea tantùm exquiramus, quę ad eorũ materiam pertinent.

Ligneis itaque Calceis ferrei ſimul & ærei ſuccedent, ſi referamus ex Alexan-
Loc. ſup. laud. dro Neapol. Empedoclem Agrigentinum ferreo calceo vſum fuiſſe. Quan-
In Hellad. lib. 8. quam alij, vt Philoſtratus, Diogenes Laërtius, & Ælianus æreum illum fuiſſe
Lib. 12. c. 32. ſcribunt: Atque ex eo referunt deprehenſum Empedoclem illum montis ætnei flammis abreptum cõſumptúmque, cùm nempe paulò poſt quàm comparere deſiit, æreus illius calceus in locis illi monti vicinis fuit inuentus. His ſuffragatur Tertullianus, qui veterum Philoſo-
Lib. de pallio cap. 5 phorum habitum vellicans, vbi de Empedocle loquitur: *Alius*, inquit, *ſericatus & crepidam æratus inceſſit; digne quidem vt bacchantibus indumentis aliquid ſubtinniret, cymbalo inceſſit*. Ita plurium conſenſu verius illi Philoſopho calceus æreus videtur attributus: niſi metallici ferreum malint, quod ignes illi, ſi fuiſſet æreus, eum facilè liquefeciſſent.

Quidquid ea de re ſit, aliunde nihilominus alios e ferro Calceos proferimus, ſed quorum vſus crudelis equidem & barbarus fuit: cùm nimirùm ferreæ

crepidæ clauis confixæ cruciandorum hominum pedibus induerentur, prout aliquando fuit in quoſdam Martyres vſurpatum, teſte Martyrologio Romano: Vbi enim ſancti Baſiliſci Martyris cruciatus recenſentur, ſic habet: *Ferreas crepidas ignitis clauis confixas calceatus, multáque alia paſſus, demum capite obtruncatus martyrij gloriam conſecutus eſt.* Et ne qua in re infidelium feritati turbidi Religionis antiquæ nouatores non reſponderent, ecce, & ad propoſitum, in cruenta Engoliſmi direptione inter cetera crudelitats hæreticæ ſtratagemata Catholicorum quorũdam plantis ferreas equorum ſoleas clauis adfixas fuiſſe bona fide litteris conſignata gentis noſtræ monumenta teſtantur. Crudeles certe calcei, qui vere ferreas auctorum ſuorum mentes arguant, euincantque nimis ingenioſam eſſe in pœnas crudelitatem. *Die 22. Maij.* *L. 7. hiſtor. Gent. Franc.*

Hic equidem iuſto animi dolori Lector æquus hoc concedet, ſi tantiſper inuehendo extra chorum ſaltare me cõſpiciat. An ergo vobis, ô portentoſi Galli, (Quis ab humana ſpecie erumpentem belluinam feritatem, aut progeniem parentibus omnino diſſimilem portentum

non appellet?) An inquam vobis nulli ſuppetebant enſes, nullæ haſtæ, nulli pugiones, quibus auitæ religionis ſequacibus vitã auferretis, ſi auitam religionem animus erat è medio tollere, vt ſic per inaudita ſupplicia longiore tractu mortem iis inferretis? An vobis in equos, vt Apuleius in aſinum, illi Gallica tamen facie inſignes per hyppanthropiam cõuerſi videbantur, qui vos dorſis ſuis impoſitos equorum ad inſtar deportarent, niſi probè eſſent etiã ferreis ſoleis calceati? Pleraque alia cũ legi veſtræ feritatis exempla, tuli equidem vt potui: Sed vos in diris inſontium cruciatibus etiam ludere, feritatemque veſtram inter ipſius veſtri luſus moras non manſueſieri! hoc vnum me ſic intimo acrique doloris ſenſu percutit, vt nulla verba ſuppetant, quibus æſtuans indignantis animi impetus effundatur. Ite iam, nouumque veſtrum Euangelium alias aliter quam barbara illa noſtrorum excarnificatione comprobate. Hinc certè iam liquido videre eſt non alio vos quã, quo infideles olim in Chriſtianos, tetricacodæmonis œſtro percitos in noſtrorum inſanos cruciatus exarſiſſe. Sed ad politiores ſplendidioreſque Calceos, aſ-

periſ illis ferrugineiſque relictis, operis noſtri textura deducatur.

CAPVT VI.

Calcei Argentei, Aurei, Gemmati.

QVò non igitur inſanus hominum in calceandi vt & veſtiendi ratione luxus peruadit? An non ſatis erat ad pretioſiorem veſtium pompam atque ſplendorem *vno filo*, vt loquitur D. Hieronymus, *villarum pretia inſuere*, niſi etiam pedibus argentum calcarent, aurum plantis ſubſternerent, ac per vniones ambularēt: imò totos pedes argento & auro, gemmiſque onerarent? Dum verò pedibus calcatum argentum, aurumque plantis ſubſtratum dicimus, confectos ex argento & auro Calceos quibuſdam olim in vſu fuiſſe ſignificamus. Nam, vt omittā quod Paulus Venetus de Calceis argenteo filo conſutis commemorat, nihil mirum ſi qui aliquando argenteos vſurpaſſe Calceos referantur: cùm pleriſque aliis etiam aureos veterum ſcriptorum monumenta

In vita D. Paul. Eremit.

L. 2. de Reg. Orien. cap. 14.

Lib.9. paſſim aſcribant. Curtius vbi Sophitis habitum deſcribit: *Veſtis erat auro purpuraque diſtincta, quæ etiam crura velabat, aureis ſoleis gemmas inſeruerat.* Ita Seneca, cùm de C. Cæſare in exoticum alienumque cultum demigrante loquitur: *Qui excuſant eum*, inquit, *negant id inſolentiæ factum, aiũt ſocculum auratum, imo aureum margaritis diſtinctum oſtendere eum voluiſſe.* Vbi vides aureum diſertè ab aurato diſtinctum, ne quis aureo tantum colore tinctum, aut bracteis aureis inductum Calceum intelligeret. Ita, referente Alexandro Neapol.

L.5 c.18. Plut. in Demet. *Demetrius Antigoni filius eo vanitatis proceßiſſe dicitur, vt aureo Calceo calcearet.*

Quod ſi quis incommodos omnino atque inutiles eiuſmodi Calceos fuiſſe contendat, cùm principum præſertim virorum teneri delicatique pedes grauem illam ſolidi metalli duritiem pati facilè non poſſent: Reſponderim ego vel non è laminis ſolidis conflatos, at è tela quadam tenuiore aureis argenteiſue filis intexta conſutos videri: vel eos vix ad inceſſum, at ad pompam tantum & oſtentationem vſurpatos: vel etiam aureos argenteoſue dici Metonimicõs, quod auro tantum argentoue ſuppactum ſolũ haberẽt. Quo

ſenſu

ſenſu Theotimus ille apud Plautum, de quo quærenti Nicobulo ſeni diueſne eſſet, ſeruus reſpondet: *Etiam rogas, qui ſoccus habeat auro ſuppactum ſolum?* In Bacchid. act.2.Sc.3.

Atque hoc certè ſolearum aurearum ſuppagmentum, vbi pompatica diuitiarum oſtentatio quæritur, magis in principum hominem calceatu ferēdum, quàm in brutorum pedibus induendis. Quod tamen olim vſurpatum teſtatur Plinius: *Poppea enim,* ait ille, *Neronis principis vxor delicatioribus iumentis ſoleas ex auro induere ſolebat.* L.33.c.11. An non ſic induti iumentorum pedes auri vſum in extremos oſtentationis fines efferunt? Aurum paſſim ſuperba Regū palatia exornet, auro parietes, auro laquearia, auro pauimentum, auro denique omnia in magnificis illis principum virorum ædibus colluceant, quis iure reprehendit? Imo quis non vltrò ſuſpicit lubéſque admiratur? Χρυσὸς αἰθόμενον πῦρ

Ἅ τε διαπρέπει νυκτὶ

Μεγάνορος ἔξοχα πλούτου. ait Pind.

Aurum velut ignis noctu ardens coruſcat eximiè inter ſuperbificas diuitias. At brutorum calceandis pedibus aurum ſubſterni, eādem penè illi iniuriam irrogari dixerim, quam eidem à Baſſa illatam carpit ac vel-

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE

L.1.ep.94. licat Martialis hoc diſticho:

Ventris onus miſero, nec te pudet, excipis auro,
Baſſa, bibis vitro: carius ergo, &c.

Sed ad rem. Quod in auro feciſſe Poppeam ex Plinio iam retulimus, id ætate noſtra paucis ab hinc annis magna cùm ſui tum Gallici nominis gloria in argento præſtitit illuſtriſſimus Princeps Dux Niuernenſis: hic enim in magna illa & celebri legatione, quam apud ſummum Pontificem PAVLVM V. Regis HENRICI MAGNI nomine obiit, ſexaginta mulos habuit, qui omnes dum Romam ingrederentur ſoleis argenteis erant calceati. Vnde licet hic ex vngue noſtrũ leonem æſtimare, & meritò etiam Neronianæ illi coniugi anteponere. Si enim impenſas expendis, plus ſanè pecuniarum in ſexaginta mulis argento, quàm in iumentis quatuor, vt credere par eſt, auro calceandis impendendum.

An.1608.

Si verò tacita cuipiam hic irrepat cogitatio, me non ſatis conſona loqui, dum paulo ante auri abuſum in ſoleis illis equinis vellico; & in pari ſtátim negotio argenti vſum impenſius vendito: facilè me ab hac antiphonia vindicet vtrorumque, quos expreſſimus, facti notitia. Illa enim

Poppea, vt ex Plinio ſemel eſt relatũ, *ſolebat*, vſu nẽpe quotidiano, *ſua iumenta ſoleis aureis induere*: quod luxum inſolentem & inſanum arguit. Hic vero N. ſemel argento id præſtitit, idque in negotio vbi exquiſitior quæque diuitiarum oſtentatio, non inſolentiæ inſaniæue labem ſuis auctoribus aſpergit; Imo maiorem illis ampliorémque dignitatem, decus atque gloriam conciliat.

Quid tandem? An argenteis aureiſque Calceis gemmatos adiungam? vereor extra chorum pedem ponere: Materiam enim hîc, non ornamenta Calceorum quęrimus. Sed eſto, interdum etiam iuuat iter facientem animi gratia paululum à via deflectere, lapilloſque, ſi quos eximiè lucentes & benè politos offendit, manu legere, ſecumque tollere. Sic quas paſſim veteres Calceis ſuis gemmas adtexuere, eas hîc etiam inſerere vt nõ iniucundum nobis, ita nec aliis ingratum credo videbitur. *Diocletianus* igitur, vt auctor eſt Eutropius, *cum ante eum Imperatores alii tantum ſalutarentur, adorari ſe iuſſit, eamque ob rem ornamenta gemmarum veſtibus Calceamentiſque addidit: Nam prius Imperij inſigne in chlamyde purpurea tantum erat.* *Lib. 9.*

Vbi non obſcurè gemmæ in Calceis emicant. Hoc etiam Pomponius ſic expreſſit: *Diocletianus poſt triumphum de Perſis actum adorari voluit, pedéſque ſibi oſculari, auro & gemmis Calceamenta ornans*. Idem non minori luxu prius vſurpatum ab Heliogabalo teſtatur Lampridius his verbis: *Habuit in Calceamentis gemmas, & quidem ſculptas, quod riſum mouit omnibus, quaſi poſſent ſculpturæ nobilium artificum videri in* GEMMIS *quæ pedibus adhærebant*. Et de iiſdem illis gemmis loquens idem auctor in Alexand. Seuero; *Gemmas*, inquit, *in Calceamentis & veſtibus tulit, quibus vſus fuerat Heliogabalus*. Ita ſanè alios æui poſterioris Imperatores idem factitaſſe nō eſt dubium; cùm de Carolo Magno ſcribēs Eginhardus ipſum teſtetur, *Hadriani & Leonis Pontificum hortatu Calceos auro gemmiſque diſtinctos induiſſe*.

Sed non tantùm prima illa Imperij capita pretioſum illum in Calceis ornatum quæſierunt: quin etiam plerique alij inferioris notæ homines idem vſurparunt, & præſertim fœminæ, vt ſunt exquiſiti pretioſique cultus mirum in modum ambi-
L 9.c 35. tioſæ. De iis enim agens Plinius: *Gemmas*, inquit, *non tantum crepidarum obſtragulis*,

ſed & totis ſocculis addunt: Neque enim gemmas iam geſtare ſatis eſt, niſi margaritas calcent, ac per vniones etiam ambulent. Vnde Spartianus in Heliogabalo: *Facta ſunt*, inquit, *Senatuſconſulta ridicula de legibus matronalibus: quæ quo veſtita incederent, & quæ aurum vel gemmas in Calceamentis haberẽt.* His mirum quantum ſed breuiter accinit Tertullianus, vbi mulierum luxum perſtringit. *Et in peronibus vniones emergere de luto cupiunt.* Vt hinc etiam diſcas non tantùm ſocculis elegãtioribus, quorum vſus nitidum ſolum petit, addita fuiſſe gemmarum vnionumque ornamenta, ſed etiam craſſioribus altioribúsque calceamentis, quæ ſiccùm præbent aduerſus limum lutúmque pedibus integumentum. Sed vt in rectã inſtituti ſui orbitam operis noſtri ſeries recurrat, hincque ad alia ordine progrediatur. Quæ hactenus de multiplici Calceorum materia in mediũ prolata ſunt, ea tandem vt de variis eorũdem Calceorum formis deinceps diſſeramus expectant. Quod ecce capitibus proximè ſequentibus lubentes imus pertractatum.

Lib. de hab. mul. cap. 7

CAPVT VII.

CALCEORVM

Forma ſuæ materiæ addita,
Species variæ ſtrictim editæ,
Opifices ſuo domicilio addicti.

VANO ridendóque molimine quis extruendo altè ædificio prima & ima iaciat fundamenta, niſi muros hinc inde attollat, iis tectum imponat, eáque omnia perficiat, quibus tandem ſuis abſolutum numeris ædificium reddatur. Parum item neque ſatis feciſſe dubio procul pictor ille cenſeatur, qui quam ſuſcepit in tabula depingendam imaginem, eius tãtùm prima rudiáque plumbo cretáve duxerit lineamenta. In re qualibet, quæ præſertim ſub ſenſum cadit, materia ſuam habet cum ædificij fundamento, vel etiam cum informi tabula ſimilitudinem. Quæ verò res materiæ tanquam fundamento addita cum ea perfectam aliquam ædificij ſimilitudinem exhibet, ea forma eſt: Quæ ſi etiam cum eiuſdem materiæ informi tabula conferatur, eadẽ

illa eſt, quæ ipſi tandem viuos eximij perfectíque decoris colores conciliat. Quid verbis opus? hactenus à quadrupedibus, arboribus, plantis, bombicibus & metallis materiam conficiendis Calceis ſubminiſtratam varij nos auctores docuerunt. Ea omnia operis noſtri vel ædificio, vel imagini tanquam prima vel fundamenta vel lineamenta ſubiecimus.

Vt igitur ad faſtigium ædificij moles aſſurgat, viuíſque tandem coloribus imago ſpectandam ſe præbeat, ſupereſt ipſi Calceorum materię ſuam formam adiungamus. Quod vt ordine certáque methodo fiat, formam ipſam in variis multiplicibusque Calceorum ſpeciebus operæpretium eſt contemplari. Calceus ſiquidem liberiore ſumptus ſignificatu patulæ ſe habet ad inſtar arboris, quæ varios multiplicéſque ex ſe ſe ramos hinc inde diffundit: vel mari, ſi mauis, non eſt abſimilis, quod pro varia locorum ratione varia etiam nomina ſortitur. Pro varia enim Calceorum forma ſiue figura, qua variæ ipſorum ſpecies conſtituuntur, variæ etiã exiſtunt eorumdem appellationes. Vnde paſſim apud auctores occurrunt *Calcei* preſſiore ſignificatu, *Mullei*, *Soleæ*, *Sanda-*

lia, Caligæ, Gallicæ, Crepidæ, Cothurni, Socci, Perones, & alia iis affinia. Quibus etiam poſſis adiungere quæ vel vſus, vel locorum, vel perſonarum diuerſitas variis etiam nominibus affecit: vt ſunt *Campaga ſiue compagia, Tzangæ, Phæcaſia, Sicyonia, Alcibiadæ, Amiclaidæ, Anaxyrides, Arpides, Laconicæ, Nymphides, Perſicæ, Scythicæ, Iphicratides*, & cætera, quæ ſtudioſior auctorum lectio poteſt ſuppeditare. Sed dum ad ſingula diſtinctius accuratiuſque explicanda me accingo, iuuat hîc interim ad antiquitatis Romanæ lucem in hoc Calceorũ negotio, ſedem eorum & domicilium inquirere, qui olim Romę Calceos conficiebant.

Cap. 2. Antea pelliones ſiue coriarios, quorum opificium circa tritiorem Calceorũ materiam occupatur, vrbe Roma excluſos ex Artemidoro docebamus. At Sutores ſiue Calcearij, quorum arte & induſtria ſuam tandem Calcei formam & ſpeciem accipiunt, non ita ſanè magnæ illius vrbis domicilio fuerunt excluſi. Suus enim illis in ea locus, ſua ſedes & propria regio fuit.
L. 10. c. 43. Plinius, vbi lepidam ſimul & triſtẽ corui voces humanas imitãtis refert hiſtoriã, ſic inter cætera: *Sub Imperio Tyberii coruus è*

ſūma caſtorū ædē in ſutoris officinā è regione poſitam ſe dedit. Et paulò poſt *Calcearius alter qui propinquam incolebat officinam coruum illum occidit*. Hinc in vrbe ipſa ſutores habitaſſe conſectaneum eſt. Caſtorum enim templum vrbis illius antiquæ mœnibus erat incluſum, idque in octaua ipſius regione ſitum, vt ex Onuphrio & aliis auctoribus refert Roſinus. *L.1.c.13.*

At ſi contendat aliquis vna aut altera hirundine ver non effici: neque ſi vnus & alter calcearius eam vrbis regionem incoluerunt, ideò cæteros ibidem habitaſſe conſequi: facile & in promptu ſuccurrit Apollo Sandaliarius, qui ex Antonij Sabellici & Leuini Torrentij mente ita fuit appellatus, non quidem, vt quidam voluerūt, ab eo quod eius ſimulachrum ſandaliis eſſet ornatum; ſed à vico Sandaliario, in quo hæc Apollinis effigies dedicata fuerat, ſic nimirū inſignito, quòd in eo ſandaliarij ſiue calceorum opifices habitarent. Neque nouum aut ſingulare putandum eſt ſi ſutores aut ſandaliarij dicantur eandem vrbis regionem, imò eumdem vicum incoluiſſe: cùm illud idem de aliis opificibus certum ſit. Nam vt probè Marlianus in antiquæ Romæ *L.4.c.5.*

Topographia obſeruat, M Varro figulos vno in loco coniūctim habitaſſe indicat, cùm dicit Venerem Myrteam fuiſſe inter figulos. Et à Sexto Ruffo edita vrbis Romæ deſcriptio habet in regione prima, porta Capena, fuiſſe vicum Vitriariorum.

Sed ecce rurſus exoritur in antedicta reflans obiectionis aduerſæ ventus. Apollo ille, itemque vicus Sandalarius, vt conſtat, in quarta vrbis regione fuit, quæ dicta eſt via ſacra, ſiue templum pacis: Caſtorum vero templum ad octauā regionem, vt eſt in confeſſo, pertinebat. Quo igitur modo noſtri illi opifices & in vico ſandaliario, & è Regione Caſtorum coniunctim habitare potuerunt? Vt nodus hic ſoluatur, mēte ſi non oculis vrbē antiquam luſtremus. Templum pacis, de cuius nomine Regio quarta nucupata eſt, Suetonio teſte in Veſpaſiano, foro erat proximum, ſicque non longè à Caſtorum templo diſſitum: in foro enim illo, Romano nempe κατ' ἐξοχὴν, quod octauæ regioni ſuum nomen dedit, extructum erat Caſtorum templum; atque id quidem prope templū Pacis, vbi nunc eſt Eccleſia S.S. Coſmę & Damiani, vt ex-

cap. 9.

Volaterrano refert Marlianus: vel, quod incidit, apud Fauſtinæ templum, nunc S. Laurentij in Miranda, vt poſt Blondum L.3.c.9. ex Varrone, Plinio & Cicerone idem videtur ibidem aſſerere. Quæ etiam lucem accipiunt à Pyrrhi Ligorij tabella, quæ vrbis antiquæ delineationem habet, in quaquidē cuiuis inſpicere licet templum S.S. Coſmæ & Damiani, olim Caſtorum, ſitum in foro, inter tēplum Pacis & Fauſtinæ. Quibus ita conſtitutis facilè potuit coruus vt loquitur Plinius, è ſumma Caſtorum æde deuolare in officinam Sutoris è regione poſitam, quæ nempe eſſet in vico Sandaliario, qui ad quartam vrbis regionem ſiue templum Pacis pertinebat. Atque adeo liquet Sutores eam quartæ regionis partem incoluiſſe, quæ octauam vicinam haberet.

CAPVT VIII.

Calcei Romani vetus forma expreſſa, color varius pro vario temporum & perſonarum diſcrimine.

EIA nunc igitur ad Calcei potiſſimum Romani veterem formam ex-

primendam noſtra tandem accedat inſtituta tractatio. In rebus, quas anteacta præteriti temporis ætas à nobis longè ſemouit, veritatis lucem inquirenti denſę plerumque tenebræ obuerſantur. Vnde ſæpius etiam in iis cæcutire neceſſe eſt, niſi qui olim clarueruntauctores ſcriptorum ſuorum facem præbeant. Ita dum expreſſam veterum Calceorum formam inueſtigamus circumfuſa primum nobis occurrit caligo, quam tamen admota veterum ſcriptorum lampas ita diſcutit vt non obſcurè tandē ipſa ſe Calceorum forma ſpectandam exhibeat. Qui hoc ſeculo cum nominis ſui laude & gloria de antiquitate Romana ſcripſerunt eruditi multi homines, in quibus emicat

Lipſium ſydus, velut inter ignes
Luna minores:

Docent tales olim fuiſſe veterum Romanorum Calceos, quales Turcarum hodie, medio crure tenus; Ita vt nō ſolum imos pedes, ſed etiam mediam tibiarū partem circum circa velarent. Idque probant auctoribus Horatio, qui Senatores quoſdam perſtringens: *Vt quiſque inſanus*, inquit, *nigris medium impediit crus,*
Sat.6.l.1. *Pellibus.*

Titinnio, apud quem hæc in Setina legas, *Iam cum mulleis te oſtendiſti, quos tibiatim calceas*. & Tertulliano, qui ſic: *Impuro cruri purum aut mulleolum inducit calceum*. Id quidem bene & appoſitè, pro vna Calceorū parte; ſed quomodo illi deſinerent, an ſimæ ſeu quadratæ, an verò acutæ eſſent eorum extremæ partes, in quas extremi pedū digiti protenduntur, pauci aperiūt. L. de Pallio. cap. 4.

Vt igitur hac quoque in parte antiqui Calcei forma fiat notior, memini me iamdudum, cum iunior in patris ſutrina conficiendis Calceis operam darem, (& hinc mihi nata de Calceis ſcribendi occaſio) vidiſſe ſingularem è decocto corio Calceum, qui certè non calceando pedi, ſed capiendo propinandoque vino cyphi ad inſtar ſeruiebat: Illius forma talis erat vt in arcuatum acumen deſineret, ſimilis linguæ exertæ verſuſque nares reflexæ. Eiuſmodi fuiſſe veterum Romanorum Calceos auſim aſſerere: Id enim mihi ſuggerit Tertullianus dum togæ incōmoda recenſens inter cætera ſic loquitur: *Calceos nihil dicimus, proprium togæ tormentum, immundiſſimam pedum tutelam, verum & falſam. Quàm enim expediat in algore & ardore rigere nudipedem, quam* L. de Pal. c. 5.

in Calceo Vncipedem? Vncipedem dicit, cuius Calcei vncinati, id eſt vnci ad inſtar in altum reflexi, & in acumen intortum deſinentes. Hanc interpretationem firmat vetus M. Catonis fragmentum, quod iuxta Scaligeri lectionem ſic habet: *Qui magiſtratum curulem cepiſſet Calceos mulleos, alii vncinatos* (cum prius corruptè haberet *allucinatos*) *cæteri Romani perones, &c.* Vbi ſanè vncinati illi Calcei non aliunde ſic appellati quàm ab vnco, cuius propter acumen illud reflexum, ſimilitudinem referebant. Atque hi ſunt Calcei, quibus Iunonis Soſpitę ſimulachrum ſemper ornatum teſtatur Cicero, vbi ſic ait: *Noſtram Soſpitam nūquam ne in ſomnis quidem vides, niſi cum pelle caprina, cum haſta, cum ſcutulo, cum Calceolis repandis*. Repandum enim idem eſt quod recuruum, & ſurſum verſus reflexum. Et certè ſi maiores noſtros eorum quæ ab antiquioribus vſurpata fuerant ita tenaces fuiſſe credimus, vt nō facilè nouos veſtiendi calceandique ritus, vt nunc temporis, admitterent, plerę que veteres cum ſtatuæ tum imagines idē ſuadent, quas nimirum pleriſque in locis, curioſius inueſtigando, vidiſſe me memini cum vncinatis ſiue repandis eiuſmodi

L. 7. origin.

L. 1. de Nat. deor.

Calceis expreſſas. Quibus etiam ex poſteriorum temporum litteris fides amplior accedit. Ita enim inſignis ille Pariſienſis Cancellarius à Gerſonio, vbi de corruptis Eccleſiaſticorum æui ſui moribus cõqueritur: *Quid eſt*, inquit, *quod quarumdam Eccleſiarum Canonici Calceis roſtrati, veſtibus accurtati, abiecto clericali habitu militarem aſſumunt?* Ergo militibus ſaltem roſtrati illi Calcei tum familiares. Ita prouincialis Concilij Senonenſis Decretum, vbi ſtatuitur: *Ne clerici lunatis ſeu cornutis, ac nimis feneſtratis Calceis vtantur.* Hi enim cornuti, vt & roſtrati illi Calcei, non alij quàm qui alias repandi ſiue vncinati nuncupantur, vt ex incurua & acuta roſtrorum atque cornuum figura facilè eſt intelligere. Ex quibus id quoque liquet, quàm diu repandorum eiuſmodi Calceorum vſus perſeuerarit.

An. 1400. *An. 1528. C. 24.*

Sed quinam tandem veterum Calceorum color? vno verbo, pro ciuili more, virorum nigri, mulierum vt plurimum albi. De purpureis ſuo poſteà loco dicetur. Atque vt dictis fides accedat, Horatius: *Sat. 6. l. 1.*

—— *nigris medium impediit crus*
Pellibus.

Iuuenalis —— *Nobilis & generoſus* *Sat. 7.*

Appoſitam nigræ lunam ſubtexit alutæ.
Sic illi diſertè nigros viris iiſque Senatoribus Calceos aſſignant. Et tamen vir clariſſim. in Electis Calceos liberorum hominum albos fuiſſe ſcribit, profertque in ſuæ ſententiæ ſubſidium hos Martialis verſus:

L.1.c.14.

L.7.ep.32.

Sordidior cœno cum ſit toga, Calceus autem
Candidior prima ſit tibi, Cinna niue,
Deiecto quid inepte pedes perfundis amictu?
Collige Cinna togam, Calceus ecce perit.

Deinde ex Spartiano refert *Alexandrum Baxeas* (calceos intellige) *albas habuiſſe, non coccineas, vt ante eum alii ſolebant Imperatores.* Neue ſuæ ſententię noceret quod habet in Aureliano Vopiſcus his verbis: *Calceos mulleos, & cereos, & Albos, & Hederaceos viris omnibus tulit, mulieribus reliquit.* Reſcribendum cenſet, *& cereos & galbos*: quod galbus id eſt herbaceus color, non item albus eſſet fœmineus. Cui cum honoris præfatione primùm reſpondeo iis in verſibus Cinnam duplici titulo vituperari, quod contra decorum toga ſordida vteretur, & præter aliorum morem Calceos haberet albos, qui mulierum magis erant proprij, vt paulo poſt oſtendemus: ſicque præpoſtero nitorem

in

in calceis affectaret, cùm tamen ea in re ſordidus eſſet, in qua nitoris ſtudioſior eſſe debuerat. Deinde ſi pro arbitrio voluit Alexãder album in Calceis ſuis colorem purpureo præferre, nihil tamen neceſſe colorem illum cæteris inferioris notæ hominibus vſurpatum dicere. Niſi fortè quis velit tum temporis hac in re, vt in pleriſque aliis, hominum mores in fœmininos cœpiſſe degenerare: Vnde factum ſit vt qui poſt aliquot annos imperauit Aurelianus, quem Eutropius *morum diſſolutorum magna ex parte correctorem* appel- *Lib. 9.* lat, calceorum mulleorum, & cereorum, & alborum, & hederaceorum vſum viris omnibus tulerit, mulieribuſque tantùm reliquerit; vt iam ante ex Vopiſco relatũ eſt. Neque quidquam etiam erat neceſſe galbum pro albo ſupponere, cùm hederaceus in hoc cum galbo cõueniat, quòd herbaceum ſeu viridem ſignificet.

Albos verò fuiſſe mulierum Calceos inſinuat primùm Tertullianus his verbis: *Lib. de pal. cap. 4.* *Impuro cruri purum aut malleolum inducit Calceum.* Ibi enim de ſcortillis ſermo, quibus ornandis lenones Calceos interdum albos, aliàs vero rubeos inducebant, vt doctè ſuo more Marcilius ad eum locum

Digitized by Google

obſeruauit. Et purum idem eſt quod album; quo ſenſu Seruius illud Virgilij eſt interpretatus:

L.12. Æneid.

——puraque in veſte Sacerdos.

Sed clarius Apuleius album illum colorem fœminarum Calceis aſſignat, dum iuuenem quendam muliebri habitu indutum ita deſcribit. *Sumpta, veſte muliebri flocida in ſinus floccidos abundante, mitellaque textili contexto capite, Calceis fœmininis Albis illis & tenuibus indutus, & in ſegniorem ſexum inſertus atque abſconditus.* Ita Ouidius puellam quæ amare & amari cupiat inſtruens:

L.7. Metam.

L.3. de arte.

Pes malus in niuea ſemper celetur Aluta,
Arida nec vinclis crura reſolue tuis.

Niueam dicit alutam pro vſitatiori Calceatus fœminini more. Cùm verò pedem malum celari ſuadet, vt hoc quoque hic in tranſcurſu adijciatur, quo calceamenti genere vti debeat puella, cui vitioſi ſint pedes, inſinuat; Calceo nempe, qui totum pedem mediumque crus aperiat: non autem ſolea, quæ ſuperiorem pedis partem apertam relinquit. Vnde ſubiungit arida ipſius crura non eſſe ſuis vinculis reſoluēda, ne videlicet ipſorum deformitas appareat, quamquidem vincula illa, id eſt

obſtragula calceorum operiunt, cum à pede per tibiam protendantur atque crus medium obligent. In omnibus ſiquidem vt virorum, ita & mulierum Calceis eiuſmodi obſtragula fuiſſe non eſt dubium. Nam vt ſcribit Ælianus, Ῥωμαίων αἱ πολλαὶ γυναῖκες καὶ τὰ ὑποδήματα τὰ αὐτὰ φερεῖν τοῖς ἀνδράσιν εἰθισμέναι εἰσιν. *Ex Romanorũ fœminis multæ eoſdem cum viris calceos geſtare conſueuerunt.* Quæ ſic accipe, vt multæ dicãtur non omnes, propter pleraſque quibus vſitatiores erant ſoleæ: Iidem vero calcei non coloris ergo, quem diuerſum oſtendimus; at propter eam illorum partem, quæ ad crus medium protendebatur. *L. 7. var. hiſt. c. 11.*

CAPVT IX.

Calcei Patriciorum Lunati, cur, quomodo, & vbi.

VT erant colore diſtincti virorum & mulierum Calcei, ita Senatorum Calceis ſua erat à plebeis propria ſingulariſque diſtinctio. Lunula enim adſuta Calceis, inquit vetus Iuuenalis Scholia- *Ad Sat. 7.*

ſtes, *diſcernuntur patricii à nouitiis.* Et id non obſcuré ſuggerunt Iuuenalis ipſe, cuius hæc ante citata:

Nobilis & generoſus,
Appoſitam nigræ Lunam ſubtexit alutæ.

Lib.1 ep.50. Martialis dum patricium quemdam ſugillat:

Lunata nuſquam Pellis & nuſquam toga,
Olidæue veſtes murice.

Lib.2. ep.29. Et alibi:

Non extrema ſedet Lunata lingula Planta:
Coccina non læſum cingit aluta pedem.

Lib.5. Syl.2. Et Statius eodem alludens,

Genitum ſi curia ſenſit,
Primaque Patricia clauſit veſtigia Luna.

Embl. 136. Quibus ita clarè ſuccinit Alciatus:

Calceus, Arcadico ſuberat cui Lunula ritu,
Geſtatur patribus mullea Romulidis.

Quare verò patres illi, qui generis nobilitate aliis præſtabant, Lunulas in Calceis geſtarent, Plutarchus ingenioſè philoſophans multas in Romaicis affert rationes: vel quod ſignum id eſſet habitationis ſupra Lunam; quódque poſt mortem rurſus animæ Lunam ſub pedibus eſſent habituræ. Vel quod Arcades, ad quos illi nobiles genus ſuum referebant, Calceis ita inſignitis vſi fuiſſent, quòd ante Lunam

natos ſe crederent: vel vt ſecundis rebus elati ac ſuperbientes mutationis fortunæ in alteram partem admonerentur: Lunæ videlicet exemplo, quæ primum recens emergit è caligine, deinde fulgore ſplendido augeſcens illuſtriorem faciem expandit, & cùm pulcherrima ſplendeſcit orbe pleno rurſus lumen ſuum paulatim exuit: atque ita ſe tandem vt anteà ſpectantium oculis ſubtrahit. Vel vt inde obedientiæ ſumerent exemplum, neque præſtantioribus parere recuſarent, Lunam in eo imitantes, quòd quemadmodum illa in orbe illuſtrando ſecundas à Sole partes obit, ipſius ſemper radiis intenta: Ita ipſi quoque magiſtratibus obtemperarent, à quibus & honorum & potentię fructum aliquem mutuarentur. His adde ſi iuuat, vt eo ſymbolo Imperii Romani conditionem ſignificarēt, quod Lunæ ad inſtar ſenſim creuit, donec totum impleret orbem, indéque temporũ lapſu decreuit. Vel vt hinc nobiles intelligerēt ſibi non eſſe ſuperbiendũ ob generis ſplendorem, cuius pręcipuum inſigne ad pedes eſſet abiectum. Vel vt ita faſtum, quem nobilitatis opinio parturit, calcare ſe demonſtrarent; cum id ad pedes abii-

cerent, vnde gloriari facilè poterant: Vel vt eo ſigno res mundanas generoſè ſe contemnere profiterentur, quarumqui-dem Luna propter mutabilitatem atque inconſtantiam aptum eſt expreſſumque ſymbolum. Alias eiuſmodi rationes omit-to, quæ vel ab aliis expreſſæ ſunt, vel de nouo poſſunt excogitari.

Lib.19.c.14. Non prætermittendum tamen quod Iſidorus alio calceorum lunatorum deflectat appellationem: Vult enim in iis Lunam non ſideris illius corniculantis effigiem, ſed numeri centenarij notam expreſſiſſe: Vt nimirum inde poſteri noſſent in ipſis naſcentis Reipub. Romanæ primordijs Senatores centum tantùm numero fuiſſe. Quod & Auctori Græcò Zonaræ arriſit, qui patricios ait in vrbe calceos geſtaſſe corrigiarum inflexione & forma litteræ C adornatos (quod de littera græca P. quidam apud eundem legunt ſuperfluum gloſſema, ne dicam ſuperfluum arbitror) vt ſic a centum primis Senatoribus originem ſe ducere demonſtrarent. Atque hactenus quæ de Lunatis Calceis obuia paſſim, aliter tamẽ congeſta, cuiuis legere liberum eſt apud Roſinum & Dempſterum; Quibus ea etiam,

paucis exceptis, accepta refero. *L. 5. ant. Rom. cap. 36.*

Sed quj propriè eſſet in Calceis lunula, & cuinam Calceorum parti adſuta illi non explicant. Ideo fortè quod id tanti non ducerent, vt eos ad alia magis ſeria properantes moraretur. Sciendum tamen. Et ecce quærenti mihi opportunè tandem occurrit Philoſtratus, qui de *L. 2. de vit. Sophiſt.* Bradea loquens vbi nobilitatis notam calceis appoſitam ipſum geſtaſſe dixit; Τȣτὸ, inquit, *ἐϛὶν ἐπισφύρων ἐλεφάντινον. hoc ſignum eſt fibula eburnea.* Vnde Tiraquellus *L. 18. c. 5.* ſuis in Alexandrum Neapol. annotationibus. *Lunulæ*, inquit, *in calceis erant fibulæ eburneæ ad inſtar lunæ corniculantes.* Benè meo quidem iudicio: Lunularum enim ſeu fibularum eiuſmodi vſus præter eam quam retulimus nobilitatis ſignificationem claudendis, vt facilè eſt coniicere, adſtringendiſque inter ſe calceorum anſulis erat admodum commodus. Vnde ſignanter & ad rem hanc accommodatè loquutus mihi videtur Statius cùm dixit, *L. 5. Syl. 2.*

Primaque patricia clauſit veſtigia Luna.

Vbi diſertè claudendi vſum Lunæ tribuit. Eo non inuitum credo ducere poſſumus Vopiſcum, qui de Carini Augu- *In Carin.*

ſti calceatu loquens ait, *Fibulis gemmeis vtebatur.* Fibulis nimirum, vt credere par eſt, admodũ creſcẽtis lunæ corniculantibus, iiſque pluribus & gemmeis, ad ſplendidiorem pompam & oſtentationem. Atque ita vſui ſimul, & ornamento erant lunatæ illæ fibulæ: Vſui, quem diximus: ornamento, dum plures eæque pretioſiores, vt pote vel argenteæ, vel aureæ, vel etiam gemmeæ, calceis aſſuebantur; ſic quidem diſpoſitę vt aptè digeſtus illarum ordo ab extremo Calceorum acumine, vel ſaltem ab ea parte qua pes tibiæ cõiungitur, ad eam ſuperiorem, quæ crus medium attingebat, rectà per medium aſcendens protenderetur. Simile aliquid in pleriſque nobilium fœminarum calceis etiam nunc licet animaduertere; quiquidem globulos ſerico vel aureo filo contextos habent ad eum pene modum digeſtos. Idem etiam ab illuſtribus Hebræorum fœminis olim factitatũ, facile eſt ex Iſaïa colligere: Ille enim mulieribus illis, quòd in veſtibus calceamentíſque nimiùm eſſent luxurioſæ, diuinam
Cap. 3. vindictam minitans, *In die illa*, inquit, *auferet Dominus ornamentum Calceorum veſtrorum & Lunulas, &c.* Vbi non obſcurè

liquet Lunulas illas ſeu fibulas (quæ ſanè vel erant aureæ, vel ſaltem argenteæ) ad ornamenta Calceorum pertinuiſſe. Quod ſi quis veteri more Romano ſingulos patriciorum Calceos vna tantum Lunula, eaque vel ferrea vel ærea, vel ad ſummũ eburnea fuiſſe inſignitos contendat, non repugno: Imo lubens aſſentior, eóque lubentius quò certum eſt Romanos primis ſuæ Reipub. temporibus ab iis rebus, quas poſteà profuſior luxus inuexit, fuiſſe admodum alienos.

Hoc tantùm breuiter addo, vt tandem qua in parte luna Calceos inſigniret aperiam. Cum, vt ante dictum, Lunatæ illæ fibulæ & claudendis & ornandis Calceis ſeruirent, nulla Calcei pars ad id aptior vel cõmodior eâ quæ pedem operit, quà pes anterius tibiæ committitur: Vbi nimirum talorum integumẽta cum iis quæ reliquum pedem operiunt iuncta concurrunt, indeque ſecundum anteriorem tibiæ partem diuiſa in altum aſſurgunt, inuicem, vel corrigiis, vel etiã fibulis cõiungenda. Vnde ſi quis opponat illud Herodis Sophiſtæ, dum fratri ſuo multa de generis ſui claritate iactanti ſalsè reſpondet apud Philoſtratum: Σύ τlὼ εὐγέ- L. ſup. cit.

νειαν ἐν τοῖς ἀστραγάλοις ἔχεις. *Tu nobilitatem habes in talis.* Alludendo ſcilicet ad Lunā Calceis adſutam, quæ nobilitatis erat inſigne: non ibi tali propriè & præcisè pro poſtica pedum parte, at pro ipſis pedibus Metonymicōs ſunt accipiēdi. Vero enim ſimile videri nulla ratione poteſt illud ad talos fuiſſe reductum, quod ad oſtentandum generis ſplendorem gerebatur.

CAPVT X.

Mullei vnde dicti. Quales Regibus, Patriciis, Imperatoribus & mulieribus vſurpati.

MVLTA paſſim & varia de mulleis apud varios auctores obſeruata facile quidem eſt in vnum congerere: ſed aptè diſtinctéque digerere non parum difficile mihi videtur. Vt tamen hoc fiat ab ipſa nominis notatione iuuat initium ducere. *Mulleos*, inquit Feſtus, *veteres a mullando, id eſt ſuendo appellatos putarunt.* Et ſanè verbum illud antiquum *Mullare*, à Græco μύλλω petitum, quod eſt appropinquo, ſiue ſubigo, arti ſutoriæ nō

ineptè conuenit, cuius quidem eſt diſſectas Calceorum partes inter ſe aptè componere, concinneque cõſuere: Vnde etiã ſubulæ, quæ artis illius præcipuum eſt inſtrumentum, deducta videtur appellatio. Atque hinc ſubulonibus, qui alias pedicones ſeu diuiſores, nomen inditum ab eodem fonte *μύλλω*, quod itẽ coire ſignificat: pro quo Latini pari ſignificatu molere vſurpant. Quo ſenſu dixit Horatius, *Sat.2. l.1.* *Alienas permolere vxores.* Et ſacra pagina *Iud.c.6.* de Samſone loquens ait. *Clauſum in carcere molere fecerunt.* Senſus enim eſt ex Hebræorum mente, vt in eum locum refert Lyranus, Samſonem eò fuiſſe à Philiſtinis redactum vt cogeretur oblatas ab iis ſubigere mulieres, quæ ex eo prolem patri virium robore ſimilem ſuſciperent. Quo etiam ſenſu Pagninus in libro Iob legit, *Cap.31.* *Molat alteri vxor mea*: pro eo quod lectio communis habet, *Scortum alterius ſit vxor mea.*

Sed quò me verbum iſtud *μύλλω* deducit? In orbitam redeo. Mulleorum etymõ à Feſto accepimus: ſed ab eo diſcedit Iſidorus, qui dictos eſſe vult à rubro colore, *L.19.c.14.* qualis eſt mulli piſcis, quod ſcilicet illi eſſent purpurei. Quod item Turnebo atq;

probatur. Quanquam in contrarium dicat apud Plinium Feneſtella *Nomen Mullis à colore Mulleorum calceamentorum impoſitum.* Quid igitur hîc ſtatuendum? Si verum Feſti Etymon, pari iure Mullei nomē reliquis Calceorum ſpeciebus videtur attribuendum: omnes enim ſuendo conficiuntur: & tamen Mulleus certam diſtinctamque Calcei ſpeciem conſtituit. Nec propterea tamē illud abijcimus. Sic enim vtrumque probamus, vt ſi Mulleorum ſpectamus texturam atque compoſitionem, à Mullando; ſi colorem, à Mullo piſce ipſos ſuam appellationem mutuari poſſe iudicemus.

c.17.

Et certè ſi (vt paulo poſt oſtendemus) rubeus, ſiue purpureus, ſiue coccineus color Mulleos à cæteris vulgaribus Calceis diſtinxit; multis etiā elegantibuſque ſuturis eoſdem præter cæteros inſignes fuiſſe facilè crediderim. Quæ quidem ſuturæ, ſuggerente in breuibus ad Plinium notis Pineto, filum ſericum vt plurimum, atque alterius (vt decori ratio ſuadet) à rubro coloris pūctuatim eminēs in diuerſis Mulleorū partibus oſtētabant: Atque ita Mulleis ipſis nō parū decoris atq; elegantiæ cōciliabant. Cum è cōtrario viliorum

L. Sup. cit.

Calcei craſſiore rudioreue filo minus eleganter eſſent conſuti; vt ex Iuuenale liquet, qui vilem calceatum depingens: *Sat. 3.*

——— *Si rupta*, inquit, *Calceus alter*
Pelle patet, vel ſi conſuto vulnere craſſum,
Atque recens linum oſtendit non vna cicatrix.

Et ex Athenæo, apud quem, ὑποδήματα ἐνημμένα σπαρτίοις σαπροῖς, *Calceamenta putridis funiculis cõpacta*, videre eſt. Nam σπαρτία propriè dicuntur è ſparto funiculi, quibus Calcei conſuuntur aut colligantur. Addo præterea ſuturas, vt ſtet etymon à Mullando petitum, eo etiam Mulleis eſſe peculiares, quòd cum Mullei vulgaribus Calceis eſſent à ſolo altiores, plures inuicem ſoleas è corio vel ſubere ſubter conſui neceſſe fuit: atque adeo Mulleos pluribus conſtitiſſe ſuturis conſequitur. Ne verò gratis eos aliis altiores aſſeruiſſe videar, Dio id non obſurè indicat, cùm ſic de Iulij Cæſaris lautitiis loquitur: *Deliciis fluxioris veſtis vbique luxuriabatur, & Calceamentorum, quibus etiam poſtea interdum vſus eſt Altioribus & coloris rubri, more Regum qui Albæ quondam regnarunt, vt qui propter Iulum ipſos genere contingeret.* Et hanc mulleorum compo- *Lib. 3.*

ſitionem ſuadet etiam hodierna mulleorum noſtrorum ſtructura quos ita ſimplicioribus calceis editiores geſtare ſolemus.

Sic igitur confectis & affectis mulleis, auctore Feſto, primum Reges Albani, qui olim in Italia imperitabant, vſi fuerunt; vt à cæteris facilè poſſent internoſci, auguſtioremque ipſo pedum calceatu, vt & cætero veſtium apparatu maieſtatem ſibi conciliarent. Ita enim in ipſis etiam calceis aliquam dignitatis Regiæ notam eſſe volebant. Ab iis regibus mulleorum calceorum vſum qui deinceps in Repub. Romana cæteris nobilitate præcelluerunt Patricij, vt idē Feſtus auctor eſt, mu-
Lib. 7. tuati ſunt. Vnde M. Cato in originibus, *Qui Magiſtratum Curulem cepiſſet Calceos mulleos, alii vncinatos, cæteri Romani perones ſumpſerunt.* Sed mulleis illis Patricij potiſſimum vſi ſunt in triumphis & pompis ſolemnibus, in quibus nimirum exquiſitior ornatus ad ſplendoris oſtentationem quærebatur. Et de iis extat vetus in lapide, qui ad C. Marij memoriam Arimini poſitus eſt, monumentum his verbis, DE MANVBIEIS. CIMBRICEIS. ET TEVTONICEIS. ÆDEM. HONORI. VICTOR. FECIT. VE-

STE. TRIVMPHALI. CALCEIS. PVNICEIS.

Quod verò qui æuo poſteriore ſummæ rerum præfuerunt Imperatores mulleos vſurparint argumento eſt Iulius Cæſar, qui vt ante ex Dione relatum eſt, *Calceamentis vtebatur altioribus & coloris rubri, more Regum Albanorum.* Quare Spartianus in Alexandro ipſum notat præter morem Imperatorum feciſſe, quod *baxeis albis vteretur, non coccineis, vt prius alii ſolebant Imperatores.* Sed id ſingulare fuit Imperatoribus Conſtantinopolitanis vt rubris & purpureis Calceis vterentur, vt oſtendit Paulus Diaconus his verbis: *vt agnoſceretur Imperator ex rubris Calceis.* Ita Georgius Phranzez Protoueſtiarius in Chronico; *Suffragante*, inquit, *nobilitate Manuelem Imperatorem creat, cocco tincta calceamenta concedit, ſucceſſorque ab omnibus agnoſcitur.* Vnde ſatis liquet Imperatoribus illis Calceos rubeo ſiue purpureo colore tinctos fuiſſe peculiares, atque ita quidem vt aliis eos vſurpare non liceret: Cum in iis vt in chlamide purpurea elucerent expreſſa Imperij inſignia. Vnde Corippus Iuſtini iunioris Imperialem habitum deſcribens ſic ait,

Lib. 16. *L. 1, c. 17.* *Lib. 2.*

Purpureo ſure rutilant fulgente Cothurno,

Cruraque puniceis induxit Regia vinclis,
Parthica campano dederant quæ tergora fuco,
Auguſtis ſolis hoc cultu competit uti.

Et hi Mullei ſunt quos paſſim Græci auctores ὑποδήματα ſeu πέδιλα ἐρυθρὰ & ἐρυθρόχροα ſeu φοινικόχροα appellāt. Poſsē hîc quæ ad Aquilas aureas Calceis illis Imperatoriis olim intextas, gemmiſque diſtin-
Cap.18. ctas pertinent, adtexere: Sed ſuus poſteà locus iis dabitur.

Interea non prætermittendum, quod
Cap.4. ſuperius alio fine relatum eſt, rubeorum eiuſmodi calceorum vſum ab Imperatoribus ad ſummos Pontifices fuiſſe tradu-
L.1.cap.de indum.elect. ctum, vt conſtat ex Ceremoniali Pontificum, vbi quidem ſic inter cętera: *Induitur papali habitu, toga ſcilicet linea alba, Sandaliis rubeis aurea cruce ſignatis.* Sed quò non prouehitur mulierum in Calceandi, vt & veſtiendi ratione luxus & ambitio? Non ſatis decorus aut inſignis albus color videbatur: Rubeus etiam ſiue purpureus ab iis in ſuo Calceatu interdum olim vſurpa-
Lib. de pallio cap. 4. tus. Tertullianus, vbi balneorum antiſtitem ſuas lupas ornantem depingit: *Impuro cruri purum aut mulleolum inducit calceū.*
Lib. de metr. genere. Ita Liuius Andronicus apud Terentianū Maurum Dianam Venatricem alloquēs:

Et iam

Et iam purpureo ſuras include Cothurno.

Ita Virgilius eodem ſpectans, Eclog.7.

Purpureo ſtabis ſuras euincta Cothurno.

Iterumque,

Purpureoque altè ſuras vincire Cothurno.

Vtrobique eadem in fœminino calceatu purpurei Cothurni mentio ad Mulleum, vt credere par eſt, ſignificandum, quem Cothurni penè ad inſtar altè à ſolo editũ ſupra diximus. Et de Mulleo quoque auſim illud Perſij accipere: Sat.3.

—— *ſolea puer obiurgabere rubra.*

Simplex enim & propriè ſumpta ſolea fruſtra colore tincta fuiſſet, quæ nimirum pedibus ſuppoſita vix habet, quod in ſpectantium oculos incurrat.

CAPVT XI.

Soleæ quid. Earum à Crepidis leue diſcrimen, vſus quibus, quando, & vbi familiaris.

SED de Solea iam dicamus amplius. Solea interdum piſcem planum vulgò ſatis à ſuauitate notum: Aliàs lignum robuſtius, quod parieti cratitio ſubſterni-

tur, ſignificat. Horum vero ſenſuum neutro de ſolea nobis hoc loco agēdum: per eam enim hîc intelligimus illud calceamenti genus, *quod* definiente Feſto *pedis* L.13.c.10. *ſolo ſubijcitur.* Vel clarius ex Gellio, *quod plantarum calces*, aut ſi mauis, pedum plantas *tantum infimè tegit, cæteris propè nudis, & teretibus habenis iunctum eſt.* vnde ſoleā Græci vocant ὑπόδημα & ὑπόδηιον à verbo ὑποδέω ſiue ὑποδέομαι, quod eſt ſubligo; vt quod in eo calceamēti genere præcipuum eſt ipſa voce denotetur. Et ſanè magis neceſſarius in ſoleis quàm in calceis vinculorum vſus. Quo factum vt apud poëtas ſæpe vincula pro ſoleis vſurpentur. Ouidius, L.3. metam.

Vincla duæ pedibus demunt.

El.6.lib.1. Tibul. *Vinclaque de niueo detrahet ipſe pede.* In heaut. In captiu. In epidic. Pro quo dicunt Terentius, *Detrahere ſoccos*. & Plautus, *Compedes adimere*: &, *ſoccos adimere pedibus*. Rurſus idem Ouidius, L.2. Faſt.

Fregerat armillas non illa ad brachia factas.
Scindebant magni vincula parua pedes.

L.8. Æneid. Ita Virgilius,

Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plātis.

Quanquam interdum etiam vincula pro quouis alio calceamenti genere ab iiſdem vſupari dubium non eſt.

Nonnũquã vero Soleas Græci κρηπῖδας appellant: vnde Latinis *Crepidæ* & *Crepidulæ* dicuntur. Quare paſſim eruditi docent & ſoleas & crepidas eaſdem fuiſſe. Quibus ego facilè aſſentior, ſi modò mecum leue hoc admittant diſcrimen, quod ſoleæ ſimpliciores eſſent, crepidæ verò craſſiores; in quibus nimirum duæ ſaltem ſimplices ſoleæ ſimul eſſent compactæ. Mens ea inde mihi ſuggeritur, quod crepidæ dicantur à crepitu, quem vbi inter incedendum premuntur, edunt: vnde argutæ proprio epitheto dici poſſunt, hoc eſt crepantes & ſtridulæ. Quo ſenſu dixit Catullus, *Argutâ conſtitit in ſoleâ.* Vbi ſi prçciſè loquendum ſolea pro crepida ponitur: Crepidæ namque crepitus ſiue ſtridor ex eo proprius, quod plures ſoleas ſimul compactas ſtridere magis neceſſe ſit, quàm cum vnica illa eſt atque ſingularis. Vnde, teſtibus Theophraſto & Iuliano, *In epiſtol. Ep. ad Alex.* cum Momus Venerem, vt Venerem decebat, ornatam offendiſſet, nihil quod in ea carperet habuit præter crepidam, quam ſcilicet nimium argutam ſiue ſtridulam iudicabat.

Vſus autem ſolearum pro ciuili more mulieribus potiſſimũ fuit familiaris. Ca-

tullus de Leſbia loquens:

—— *argutâ conſtitit in ſoleâ.*

Lib.34.c.6. Ita Plinius, vbi de ſtatua Corneliæ Gracchorum matri publicè poſita ſcribit; *Sedens*, inquit, *hæc poſita fuit, ſoleiſque ſine amento inſignis in Metelli publica porticu.* Sic Prudentius in Apotheoſi:

Perfidus ille Deo, quamuis non perfidus vrbi,
Auguſtum caput ante pedes curuare Mineruæ
Fictilis, & ſoleas Iunonis lambere, &c.

Signanter vtrobiq; & Corneliæ & Iunonis ſtatuæ, pro fœminini calceatus more, ſoleis indutæ referuntur. Hinc Ciceroni muliebres ſoleæ dicuntur, cùm ab earum

De Aruſp. reſp. calceatu Clodium ita perſtringit: P. *Clodius a muliebribus ſoleis purpureiſque faſciolis factus eſt repentè popularis.* de his etiam du-

L.5.Aſtron. bio procul intelligendus Manilius, dum fœmininum habitum ita deſcribit:

Fœmineæ veſtes nexæ ſine tegmine plantæ,
Et ſpecies ficti que placent ad mollia greſſus.

Solearum enim proprium nullum tegmen habere, & pedibus habenarum corrigiarumue beneficio aptè adſtringi: vnde & obſtrigillorum nomen iis at-

Lib.19.c.34. tributum. Sic enim Iſidorus obſtrigillos definit vt illos cum ſoleis pares faciat: *Sunt*, inquit, *obſtrigilli qui per plantas con-*

ſuti ſunt, & ex ſuperiori parte corrigia trahũtur, vt conſtringantur: vnde & nominantur.

Atque ita quidem fœminarum proprius fuit ſolearum vſus, vt ſi quando virum aliquem contingeret in publico ſoleis vti, id ei probro verteretur. Vnde nota Ciceronis in Verrem increpatio, quod in littore ſoleatus fuiſſet: *Stetit*, inquit, *ſoleatus Prætor populi Romani cum pallio purpureo, tunicaque talari.* Act. 4. Sic & Scipionem inde notatum refert Liuius his verbis, *Ipſius Imperatoris non Romanus modò, ſed ne militaris quidem cultus iactabatur, cum pallio crepidiſque inambulare in Gymnaſio.* L. 29. ab V. C. Atque hæc Tacito lucem afferunt, qui de Germanico loquens, *Multa*, inquit, *in vulgus grata vſurpauit, ſine milite incedere pedibus intectis, & pari cum Græcis amictu.* L. 2. Ann. Vbi quidem pedes intecti non alij quàm ſoleis vel crepidis induti. Et hunc ſenſum inſinuat idem Tacitus, dum ſubiungit, *Publij Scipionis* (illius nempe de quo ſupra Liuius) *æmulatione, quem eadem factitauiſſe apud Siciliam accepimus.* His adde & Suetonium, qui Caligulam neque patrio, neque ciuili, ac ne virili quidem calceatu ſemper vſum referens: *Modò*, inquit, *in crepidis vel Cothurnis, modò in ſpeculatoria caliga,* Cap. 52.

nonnunquam in ſocco muliebri conſpectus eſt. Vnde ſatis ſuperque conſtat præter ciuilem patriumque morem, imò molle & effeminatum habitum fuiſſe, ſi quis virorum paſſim & abſque cauſa ſoleatus crepidatuſue cerneretur.

Paſſim & abſque cauſa iam ex induſtria inſerui, vt non ita prorſus à ſolearum calceatu viros excludam, quin interdum illis earum vſus eſſet, abſque vlla probroſæ mollitiei ſuſpicione, permiſſus. Certum enim eſt Romanos in omni animorum remiſſione, vt pote per conuiuia publicaque ſpectacula, pro more fuiſſe ſoleatos. Et primùm quidem ad conuiuia cum ſoleis itare ſolitos innuit Martialis, dum ita

L.2.ep.69. ludit in Cottam:

Bis Cotta ſoleas perdidiſſe ſe queſtus,
Dum negligentem ducit ad pedes vernam,
Excogitauit homo ſagax & aſtutus,
Ne facere poſſet tale ſæpius damnum,
Excalceatus ire cœpit ad cœnam.

Per excalceatum enim hîc non tam Calceis exutus ſignificatur quam ſoleis; quas quidem abieciſſe Cottam vult Poëta, ne videlicet earum per ſerui negligentiam, ſæpius iacturam faceret: vnde quod iam de ſoleis propter conuiuia vſurpatis rela-

tum eſt facilè colligitur. Quod tamen ſic intelligendum, vt in ipſo conuiuij actu nullus earum eſſet vſus: Cœnaturi enim priuſquam accumberent in triclinio ſoleas deponebant, ne lectorum menſas ambientium ſtragula puluere aut luto conſpurcarent. Martialis, vbi de cœna loquitur: *Depoſui ſoleas* inquit. Ita Plautus, *L.3.ep.39.* *In Trucul.*
Iam rediit animus, deme ſoleas, cedo vinum. Et has interea ſeruis ſuis cuſtodiendas tradebāt, vt ex ſuperiori Martialis in Cottam Epigrammate intelligi facilè poteſt, itemque ex hoc in Luſcum furem: *L.8.ep.56.*

Nec dormitantem vernam fraudare lucerna
Erubuit fallax, ardeat ipſa licet.
Si nihil inuaſit, puerum tunc arte doloſa
Circuit, & ſoleas ſurripit ipſe ſuas.

Vnde ab hoc munere ſerui illi, Plauto atque aliis, ſandaligeri & ſandaligeruli dicuntur. Peracto igitur conuiuio, cum erat è triclinio diſcedendum, ſoleas ſuas reſumebant. Hinc ille apud Terentium: *Cedo*, inquit, *ſoleas mihi, properate, auferte menſam*. Pari ratione Naſidienus apud Horatium, *Soleas poſcit*. Ita intelligendus Martialis: *Defuerit ſi forte puer, ſoleaſque libebit* *L.2.Sat.8.* *L.14.ep.60.*
Sumere, pro puero prodéris ipſe tibi.

Ex quibus rurſus id accipimus quod ſer-

ui dominis cœnaturis ſoleas ſuas demerent, eaſdemque illis è triclinio diſceſſuris inducerent. Vnde & clarius intelligimus verba illa, quibus D. Ioannes Bapti-
Matth.3. *Marc.1.* *Ioann.1.* ſta tribus in locis ſacrę Scripturæ vſus eſt, cum ſe dixit indignum, qui vel portaret calceamenta Chriſti, vel eorundem corrigiam ſolueret. His enim ſignificare voluit ſe tantum dignitate Chriſto eſſe inferiorẽ, vt nequidem dignus eſſet, qui in eius famulitio viliſſimum etiam excalceandi munus obiret.

De Solearum vero Calceatu viris vſurpato per ludos & ſpectacula, quæ publicè vel in Amphitheatris, vel Circis edebantur, Dio teſtis eſt locuples, vbi ſic de Ca-
Lib.57. ligulæ ludis loquitur: Ἐξῆν καὶ ἀνυποδήτοις βουλομένοις θεάσασθαι, νομιζόμενον τοῦ ἀπὸ τοῦ πάνυ ἀρχαίου καὶ δικάζειν τινὰς ἐν τῷ θέρει, καὶ πολλάκις γε ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἐν ταῖς θερειναῖς πανηγύρεσι γενόμενον, ἐκλειφθὲν δ᾽ ὑπὸ Τιβερίου. Id eſt, *Licebat iis qui vellent diſcalceatis ſpectare, qui mos iam olim tenuerat, & iudicia exercere per æſtatem. Quod ab Augusto in celebritatibus æſtiuis ſeruatum erat, ſed à Tyberio plane omiſſum.* Vbi ἀνυποδήτοις caue intelligas nudis plane pedibus; ſed more Græco ſoleatis aut crepidatis. Quo

ſenſu iam ante dixit Tacitus, *Pedibus inte-ctis, & pari cum Græcis amictu.*

CAPVT XII.

DE SANDALIIS

Aduerſaria ex auctoribus prolata, eademque conciliata.

SCRIPTORVM interdũ impropriæ locutiones, & vocũ variè hinc inde traductę ſignificationes, & earũdẽ rerũ adiectitiæ formæ temporum lapſu ſæpe immutatæ, minùs liquidam nobis & apertam ſandaliorum notitiam efficiunt. Scimus quidem ex Polluce atque aliis *Sandalium eſſe muliebre calceamenti genus*; idque pulchrũ, elegans, atque elaboratum. Vnde Iudith ad Holofernem profectura, vt illius hiſtoriæ monumenta teſtantur, inter alia quibus ipſa natiuæ pulchritudini decus atque elegantiam conciliauit, *Sandalia pedibus ſuis induit*. Quæ quam apta, quam polita, quam concinnè pretioſeque adornata eſſent, hinc eſtimare licet, quod, vt ibidẽ habetur, *Sandalia Iudith Holofernis ocu-*

Lib. 7. On.

Cap. 10.

Digitized by Google

Cap.16. *los rapuerunt.*

Sed idem Sandalium viris etiam vſurpatum, iiſque non ita cultus aut elegantiæ, quemadmodum mulieres, ſtudioſis, non eſt dubium. Nam D. Hieronymus in Iſayam ad verba illa: *Vade, & ſolue calceamenta de pedibus tuis.* calcementa, ſandalia & caligas pro eodem accipit: *Depoſitis*, inquit, *quæ ſeptuaginta ſandalia, id eſt, caligas vocant.* Caligæ verò virorum, & militum præſertim fuerunt; vt capite ſequẽti oſtendetur. Ruſus ſi ſandaliorum forma quęritur res non magis expedita: nam interdum ea pro ſoleis vſurpantur, quæ inferiores tantum plantas ab itinerum offendiculis deffendebãt. vnde Sardinia Inſula Timæo apud Pliniũ Sandaliotis dicta fuit, ob ſoleæ ſimilitudinem: Quæ etiam, quod eòdem recidit, à plãtæ pedis figura Saluſtio Ichneuſa fuit appellata. Cui ſuccinens Claudianus:

L.5.comment. cap.20.

L.3.c.7.

In fragm. de bello Gildon.

Humanæ ſpeciem plantæ ſe magna figurat
Inſula, Sardiniam veteres dixere coloni.

Quid & Soleæ, quibus iam Capucini patres vtũtur (Apoſtolorum, vt credere par eſt, imitatione) nonne Sandalia vocantur? Apoſtolorum dixi imitatione: illos enim eiuſmodi ſandaliis vſos eſſe ſatis ex eo li-

quet, quod cùm Chriſtus Dominus apud D. Lucam prohibuiſſet Apoſtolis, *ne calceamenta portarent*; quibus nimirum pedes omnino tegerentur: Iiſdem nihilominus apud D. Marcum ſandaliorum vſum permittit, vt potè quæ ſuperiorem pedum partem nudam relinquerent, inferiore tantum planta aduerſus ſpinas & tribulos munita. Vnde in Actis Apoſtolorum, vbi Angelus D. Petrum è carcere liberans Latinè iuxta vulgatam lectionem ait, *Calcea te caligas tuas*: Græca lectio habet, ὑπόδησαι τὰ σανδάλια σȣ. Id eſt, vt recẽtiores quidam vertunt, *ſubliga ſoleas tuas*.

Cap.10. *Cap.6.* *Cap.12.*

Nihilominus aliàs ſandaliis, quemadmodum & Calceis, ſua fuiſſe pedum integumẽta multis oſtenditur. Quid enim Sandalia colore infici, vel auro etiam induci profuit? vt quid ad elegãtiam tenuibus inciſuris diſpungi, vel gemmis aliiſq; id genus ornamentis inſtrui potuerunt, ſi ſimplices tantùm ſoleæ? Et tamen iis inſignita variis in locis Sandalia videre eſt. In Pontificum Ceremoniali non ſemel ante laudato, *Induitur Papali habitu, toga ſcilicet linea alba, Sandaliis rubeis aurea cruce ſignatis*. En rubeo tincta colore Sandalia, atq;

etiam aurea cruce inſignita. Aurea petis? Diſertè Clemens Alexandrinus, Χαίρειν ἐατέον τὰς ἐπιχρύσοις τῶν σανδαλίων ματαιοτεχνίας. *Valedicẽdum eſt inanibus aureorum Sandaliorum artificiis.* Ita Lucianus in Dialogis aurea Diis Sandalia tribuit. Rurſuſq; aurea illa dicit, quæ ex Pataris vrbe Lyciæ in Græciã aſportabãtur: Ἐκ Παταρῶν σανδάλια ἐπίχρυσα. Si vero tenuiter inciſa quærãtur, egregium ex Cephiſodori Comici Trophonio locũ refert Victorius, vbi quidẽ mulier è diuite facta paupercula vicem ſuam ita conqueritur:

L. 2. pædag. cap. 11.

Dial. mil. dor. & myr.

L. 14. variar. cap. 15.

——— Σανδάλια τε τῶν λεπτοσχιδῶν,
Ἐφ' οἷς τὰ χρυσᾶ ταῦτ' ἔπεστιν ἄνθεμα.
Νῦν δ' ὥσπερ ἡ θεράπαινα ἔχω περιβαρίδας.

Sandalia vero tenuiter inciſorum, quibus aurei flores inſunt: Nunc verò inſtar famulæ peribarides habeo. Hic enim λεπτοσχιδῶν nomine Calcei veniunt intelligendi tenuibus inciſuris ad ornatum & elegantiam inſigniti, qui aliàs perforati ſiue feneſtrati dicuntur; Gallicè, *decoupez & dechiquetez.* Adiectitia porro Sandaliorum ornamenta probamus ex eodem Clemente ſupra laudato, qui ſic habet: Αἰσχρὰ γοῦν ἀληθῶς τὰ σανδάλια ἐκεῖνα, ἐφ' οἷς ἔπι τὰ χρυσᾶ ἀναθέματα. *Verè ergo turpia ſunt illa Sandalia, in*

quibus ſunt aurea velun donaria.

Sed quid opus plura congerere? Quibus iam in rebus ſacris noſtri pontifices vtuntur calceamẽtis, ea pedes totos operire videmus. Et hæc vulgo ſandalia vocari ſolent, prout etiam à maioribus appellata fuere. Nam in teſtamento Leodebodi Abbatis S. Aniani Aurelianenſis, qui vixit temporibus Clotarij II. Francorũ Regis, inter legata Eccleſiæ relicta, *Sãdalia duo pro Miſſarũ celebratione* recẽſetur. Ita D. Bleſenſis ad R. Bathoniẽſem Epiſcopum electũ; *Pretioſiora*, inquit, *Sandalia & maiorem annulum mater ſua ei datura eſt.* Epiſt. 39. Sic igitur Sandaliorũ nomen ſuam habet in eo cum Cothurnis affinitatem, quod quemadmodum illi vtriuis pedi, ſiue dextro ſiue ſiniſtro, apti dicuntur: ita Sandalia Calceis, qui pedes omnimodè contegunt, & ſoleis quæ imas tantum pedum plantas muniunt, ſignificandis; quin etiam mulieribus & viris diuerſimodè calceandis vſurpata fuiſſe ſatis intelligimus.

Sed quam tandem inter hæc aduerſa viam inſiſtimus? Quem certũ in hoc ancipiti diuerſa ſcribentium biuio Herme-

tem defigimus? Suum cuique liberum & integrum eſto iudicium. Ego, ſi quis arbitrio locus, (ne decretum quis expectet) exiſtimo primùm ſandalia Græcis ea fuiſſe, quæ Romanis ſoleæ: Ita vt elegantiora mulierum eſſent propria, minùs elegantia viris etiam interdum vſurparentur. Deinde temporum decurſu factum, vt quæ primum aperta ſupernè fuerant, tandem adiectis integumentis fuerint calceorum ad inſtar operta: nihiloque minùs ſeruatam ſandaliorum appellationem; ex eo fortè, quod pro calcei Romani diſcrimine, ad mediam tibiam eorum integumenta non protẽderentur, neque in acumẽ altè reflexum deſinerẽt. Græcis verò ideo ſandalia tribuimus, quod ea ſuam Græcis acceptam referãt appellationem, quæ dubio procul in Græco ſolo nata eſt, indeque poſtea in Latinam recepta ciuitatem. Scio calceamẽta *Sandalin* à Chaldaico Targum in varijs S. Scripturæ locis appellari, prout in ſuo Thiſbi monet Elias: vbi notat etiam exinde vocatum Rabinũ quẽdam *Haſſandelar*, id eſt, Calceolarium: vnde quis fortè Sandalij vocem ab Hebræorum deriuatam fontibus poſſet ſuſpicari. Sed Targum nihil mo-

Geneſ.14. Iſay.11. Cant.7.

tor: neque me ex eo concepta ſuſpicio moratur; Cum pari iure Latini Sandalium ſibi tanquam natiuum poſſent adſcribere. Nam & Terentius ea voce vſus eſt, apud quem legas, *Vtinam tibi commitigari videam ſandalio caput.* In Eunuch. Temporũ præterea decurſu factam per integumenta ſandaliis acceſſionem diximus, ne graues alioqui ſcriptores perperam vocibus abuſos dicere cogamur, qui diſertè contectos Calceos Sandalia nominarunt.

Plura poſſem proferre, quibus meum preſſius firmarem arbitrium: Sed non tãti res, cui pluribus grauioribuſq; rationum momentis opus ſit. Hoc tantùm iuuat antedictis tanquam corollarium adtexere, quòd cum olim mulieribus ad elegãtiam & delicias eſſent comparata Sandalia, miraque eſſet illarum in iis auro gemmiſq; pretiosè ornandis ambitio, nõ promiſcuè cum cæteris Calceamentis ea deponebant, ſed ſuis ſeruis aut ancillis (quibus ab hoc munere ſandaligerulorum vel ſandaligerularum indita fuit appellatio) ſeruanda dabãt, & id quidem in thecis, quas σανδαλοθήκας Menander appellauit. Atque adeo cùm iis rarò niſi intra ædes vterentur, hinc factum vt Sandalia olim in

nuptiis adhibita ſint, tanquam οἰκουρίας ſiue domus cuſtodiæ ſymbola, vt docet Plutarchus in quæſtionibus Rom.

CAPVT XIII.

Caligæ militum, Clauatæ, Speculatoriæ, vnde dictæ, & qui à Gallicis diſtinctæ.

CALIGANT non parum eorum oculi, qui nullum Caligas inter & femoralia ſeu tibialia noſtra faciunt diſcrimen, cumque his illas eaſdem eſſe arbitrantur. Nam Caliga propriè militare calceamentum eſt, quod ideo ςρατιωτικὸν ὑπόδημα *Lib.48.* Dion appellat. Vnde militia Tertulliano *Lib. de Idol. cap.19.* *Caligata* dicitur: & Caligatus ita proprium militis epitheton eſt, vt per ſe ſæpius pro *Sat. vlt.* milite accipiatur. Iuuenalis:

Cum duo crura habeas, offendere tot Caligatos.

Cap.25. Ita Suetonius in Auguſto, *Coronas murales ſæpè etiam Caligatis tribuit*. Hinc apud Dionem Antonius & Fuluia milites, qui ſua interceſſione pacem conciliare ſtudebāt, per contumeliam βουλὴν καλιγάταν, id eſt, *ſenatum caligatum* appellant. Qua in re obſer-

obſeruandum eſt ita milites omnes pro more fuiſſe caligatos, vt tamen ſæpius caligatorum nomine manipulares, hoc eſt gregarij, tenuiſſimæ ſortis, & poſtremarũ claſſium milites intelligantur. Vnde infimus ordo militiæ Caliga dictus eſt. Ita Plinius audiendus, qui de Ventidio loquens: *Maſſurius*, inquit, *auctor eſt bis in triumpho ductum: Cicero Mulionem Caſtrenſem ſuffarraneum fuiſſe: plurimi iuuentam inopem in Caliga militari toleraſſe.* Hinc etiã Adagium Caſtrenſe, *A Caliga.* Sic Marium Seneca dixit, *à caliga ad conſulatum perueniſſe.* Quod idem aliquando Maximino contigit, qui è gregario milite factus tandem fuit Imperator. Vnde ab eo ducta eſt Paræmia, *Caliga Maximini*, vulgò vſurpata in homines inſulſos & immodicæ proceritatis, vt notauit Iulius Capitolinus. Ex his ſubinde poteſt elici quare Tyberij Cæſaris ſucceſſori Caligulæ cognomen ſit inditum; quia nimirũ, vt ait Suetonius, *manipulario habitu inter milites educatus*: vel vt alij, *quia in caſtris natus fuerat.* Quo ſpectans Auſonius.

L.7.c.43.

L.5. de ben.

Cap.9.

Caius cognomen Caliga cui caſtra dederunt.

Sed cum inter milites alij alijs eſſent ornatiores, dubium non eſt quin, vt in cę-

tero habitu, ita & in caligis aliquod eſſet diſcrimen, quo qui priorum erant claſſium, quique in militia gradum aliquẽ tenebant, ab inferioribus diſtinguerentur. Et id ſanè in clauis erat poſitum, qui caligis ſuffixi Caligares dicebantur: horum enim alij vulgò erant ferrei, alij argentei, alij denique aurei. Quod non obſcurè Iuſtinus innuit, dum Antiochi regis in ipſo
Lib. 38. etiam bello luxum ita deſcribit: *Argenti certè auriq; tantũ, vt etiã gregarij milites caligas auro ſuffigerent, proculcarentq; materiã, cuius amore populi ferro dimicãt.* En ingentis argenti aurique copiæ argumentum profert, quod etiam gregarij & infimæ conditionis milites clauis aureis caligas ſuffigerent. Ergo aliàs id tantùm illuſtrioribus nobilioribuſque vſurpatum, vbi potiſſimum diuitiarum pretioſiorisque cultus quærebatur oſtentatio. Nã vulgo ferreis tantũ vtebãtur. De quibus ſane intelligendus Ioſephus, cùm de cæde Iuliani hecatontarchi loquens ait: *Calceos habens*
Lib. 7. de bell. Iud. *creberrimis atq; acutis, vt ceteri ſolẽt milites, clauis fixos, dum ſtrato ſaxeis cruſtis ſolo occurreret, labitur.* Sic Egeſippus eandem referens hiſtoriam: *Hic Iulianus*, inquit, *dum*
Lib. 5. excid. Hier. c. 30. *alios perimit, ipſa alacritate incautior, cõfixum*

clauis calceamentum gerens vſu militarium virorum, non conſiderans polito lapide ſolum ſtratum, ſed quaſi in campo præliaretur, ſecurus labitur, &c. Vbi rurſus duo notanda, quod nimirum claui illi magno numero caligis eſſent ſuffixi: vnde *millia clauorum* dixit Iuuenalis. Deinde quod eſſent etiã extrorſum verſuſque ſolum acuti. Quod vtrumque Plinius item ſuggerit his verbis: *In duobus Italiæ lacubus Lario & Verbano piſces omnibus annis Vergiliarum ortu exiſtunt, ſquammis conſpicui crebris atque peracutis, clauorum caligarium effigie.* *Sat. vlt.* *L. 9. c. 18.*

Sed quo fine tam crebri illi atque acuti claui? Omitto quòd eo pacto diuturnior eſſet Caligarum vſura: Nam eò potiſſimũ illi ſpectabant, vt milites in ipſo congreſſu firmiùs conſiſterent. Deinde vt minùs eſſent ad fugam idonei: Sic enim Caligæ crebris & acutis clauis inſtructæ admodum graues erant & moroſæ. Quamobrem Tertullianus Caligã moroſiſſimam appellauit, cum dixit: *Speculatoriam moroſiſſimam pedibus abſoluit.* Vbi loquitur de militis Chriſtiani exautoratione, cui inter alia militiæ inſignia caligæ detrahebãtur. Non otiosè verò nec temerè (vt hoc quo- *L. de coron. mil. cap. 1.*

que ad planiorem Caligarum notitiam adijciamus) Tertullianus eo loci ſpeculatoriæ vocem ad Caligam exprimendam vſurpauit. Nam in militia id genus erat militum, qui præcipuè ad hoc erant inſtituti vt, quemadmodum Feſtus ait, *Hoſtilia ſilentio perſpicerent*; à verbo ſpeculor dicti ſpeculatores, qui Græcis ὀπτῆρες, & σκοποὶ, & κατάσκοποι, vocantur. Vnde quibus vtebãtur illi caligis, eæ ſpeculatoriæ fuerunt appellatæ. Ita Suetonius, vbi varios
Cap. 52. Caligulæ refert habitus: *Modò*, inquit, *in crepidis vel cothurnis, modò in ſpeculatoria caliga*. Calceamentum nempe ſignificãs, quo ſpeculatores caligati ſpeculatum ibant & exploratum. Scio quoſdam hoc loco, vt & apud Tertullianum, pro *ſpeculatoria*, *ſpiculatoriam* legere, voce à ſpiculatoribus, & hac à ſpiculo deducta. Sed vereor ne iis nimia inſit corrigẽdi prurigo. Stat enim ſuus aptè ſenſus, cũ vtrobique *ſpeculatoriam* legimus: vt nihil neceſſe ſit aliam lectionem comminiſci. Non iuuat tamen hîc operoſius ea de re cum illis altercari. Id iis relinquo, qui in aliorum ſcriptis ſeuerius excutiendis delectantur.

Quid ſi Caligam dicamus etiam vocari

ſpeculatoriam, quod qui in ea conſiſtebant, velut in ſpecula quadam poſiti viderentur, indeque poſſent longiùs ſpeculari? Caligarum certè compoſitio id opinandum ſuadet. Nam altè à ſolo editas fuiſſe Caligarum ſoleas hinc æſtimare licet, quòd cùm ſæpè loca luto limoque infeſta militibus eſſent traijcienda, iis dubio procul opus erat altiore calceatu, quo nimirum faciliùs ea loca peruaderēt. Et ſanè claui illi, quos iam caligis ſuffigi ſolitos diximus, quam in iis agnoſcimus altitudinem arguunt. Nam, vt omittam factam iis per eminentia ſuffixorum clauorum acuminata capita editioris altitudinis acceſſionem, ſi Caligas, ſolearum ſimplicium ad inſtar, planè humiles fuiſſe dicamus, non eſt quod iis infixi claui firmiter, vt par eſt, hærere potuerint. Vnde cum ligno claui firmius quàm corio hæreant infixi, facilè mihi perſuadeo propter eam clauorum ſuffixionem Caligarum ſoleas, quemadmodum ſemel ante Cap. 5. dictum eſt, vt plurimum fuiſſe ligneas, cuiuſmodi iam noſtrorum militum Gallicas videmus, quæ nimirum ligno ſuppactum ſolum habent. Quin & ipſa Caligarum appellatio illud idem inſinuat, quæ

quidem ἀπὸ τῶν χαλῶν, à lignis potiùs quàm à callo pedum, vt vult Iſidorus, petita videtur. Si enim deriuatæ voces earum retinent quantitatem, à quibus ſuam ducunt originem; primam certè Caliga ſyllabam, quemadmodum & χάλον, breuem habet: quod non ita in callo contingit. Et ſi quod in Iſidori etymo ſit momentum, pari iure cæteræ calceorum ſpecies Caligæ dici debeant, quæ non minorem quàm Caligæ cum callo pedum habent affinitatem.

Quam verò proximè fecimus caligarum cum Gallicis comparationem ſi quis impropriam iudicet, veterúmque caligas à Gallicis fuiſſe diuerſas contendat, ex eo quod Cicero crepidas, quę cum ſoleis cēſentur eædem, Gallicas appellauit, cùm dixit in Antonium: *cum Gallicis & lacerna cucurriſti*. Reſpondeo factam tantum Caligarum veterum & hodiernarum Gallicarum in ligneis earum ſoleis comparationem. In cæteris eas ab inuicem diſtingui facilè annuo, quòd veteres caligæ ſua medio crure tenus integumenta protenderent, ita quidē vt ad crus illud medium nihil intectum relinqueretur: Gallicæ verò noſtræ ſic pedes induunt, vt tamen

2. Philipp.

talum nudum relinquant, neque altiùs aſſurgãt quàm vbi tibiæ pes cõmittitur. Rurſus ſi propriè crepidas Cicero Gallicas appellauit, fateri nos cogit ratio veterũ Gallicas à noſtris cùm in forma, tũ in vſu fuiſſe diuerſas. Noſtræ enim Gallicę ſuperiorẽ pedũ partẽ operiunt, foriſque & pluuioſo præſertim tempore ſeruiunt: Cum tamen veteres (ſi crepidis & ſoleis fuere ſimiles) ſuperiorem illam partem aperirent, magiſque domi quàm foris agenti eſſent idoneæ. Et hæc de Caligis dicta ſufficiant.

CAPVT XIV.

Accurata Gallicarum & Crepidarum cùm veterum, tum recentium deſcriptio.

QVAM olim Græcis admixti Galli Græciæ plagam incoluerunt, eam Gallogræciam appellatam fuiſſe paſſim teſtãtur hiſtoriæ. Sed quid nobis hîc cum Gallogræcia? Quam complectimur hoc capite Gallicarum ſimul & Crepidarum deſcriptionem, ea ſtatim vt Galliæ ſimul & Græciæ meminerimus efficit. Nam vt

Gallicæ Gallorum, ſic & Crepidæ Græcorum calceamenta fuerunt. De Gallicis quidem dubium eſſe non poteſt, cùm ipſa earum appellatio id clarè prædicet. De Crepidis verò ſi quis dubitet, Perſius id oſtendit, vbi ſic ait:

Sat.1. *Non hic qui in Crepidis Graiorum ludere geſtit.*

L. de pallio cap. 4. Et Tertullianus; *Crepida cretata Græcatim Æſculapio adulatur*: Ita Suetonius de Tyberio loquens: *Depoſito*, inquit, *patrio habitu* Cap.13. *redegit ſe ad pallium & crepidas*: his enim dubio procul, vt omnes agnoſcunt interpretes, Tyberium ſignificat relicto Romano habitu Græcum vſurpaſſe: cùm apud Græcos crepidæ pallia pro more comita- Lib.2. ab Vr. Con. rentur, vt calcei togas apud Romanos. Sic Liuius, vbi de Scipione: *Ipſius Imperatoris non Romanus modò, ſed ne militaris quidem cultus iactabatur, cum pallio crepidiſque inambulare in gymnaſio*: Gallicas verò cum crepidis ideo conferimus, quod quemad- Cap.11. modum Crepidæ, vt ſupra dictum eſt, pedibus calceandis ita ſeruiebant, vt ſuperiorem illorum partem nudam relinquerent: Ita Gallicas olim ſuperioribus caruiſſe pedum integumentis eſt credibile: cùm in eo potiſſimum aſſignari poſſit

earum cum Crepidis ſimilitudo; vt hinc nõ temerè Ciceronẽ Gallicas pro Crepidis vſurpaſſe oſtendamus, cum Antonio Gallicarum & lacernæ vſum tanquam Græcanicum, aut certè exoticum exprobrauit. Quo etiam modo refert Gellius T. Caſtritium diſcipulis ſuis probro vertiſſe, *quod feriato die conſpicerentur lacernis induti, & Gallicis calceati.* Si enim Gallicæ illæ Calceorum ad inſtar conte&ctæ fuiſſent, non erat cur earum, quemadmodum & Crepidarum, vſus tanquam exoticus & effœminatus exprobraretur. *Philip.2.* *L.13.c.20.*

An igitur omnino pares Gallicas cum Crepidis facimus? Certè ſi ſimilium nulla eſſet diſparitas, aiunt Philoſophi, non ſimilia, ſed eadem eſſent appellãda. Quare cùm nec Gallicarum vox Crepidas, nec Crepidarum Gallicas ſonet, non ita, iuxta Prouerbiũ, Ἐνὶ καλόποδι ἀμφότερας ὑποδήσω. *Eadem forma vtraſque calceamus,* quin aliquod inter eas diſcrimen admittamus. Nam Gallicarum quidem ſoleas olim, vt & nũc, è ligno fuiſſe arbitramur: Crepidarum verò duplici tripliciue corio ſimul compacto conſtitiſſe. Vult quis ſubiectam oculis vtrarumque imaginem? Fulienſium & Capucinorum ſoleas ſiue *Galen.lib.9. Therapeu.*

Sandalia contempletur: Nihil meo quidem iudicio magis ſimile. In his veterum Crepidas, in illis verò gallicas erit intueri. Quæ tamen ſic accipi velim (ne quis ſtatim vultu renidens elegantes mulierculaɾum crepidulas nobis obijciat) vt quas cum Capucinorum ſandaliis crepidas cõferimus, eæ vulgares minuſque elaboratæ intelligantur. Quis enim, vt inſanum eſt fœminarum in conquirẽda vndequaque elegantia ſtudium, earum crepidas, vt plurimum comptulas delicatulaſque, longè à communibus diſcrepantes non agnoſcit? Et vt fuerint elegantes illæ crepidulæ mulieribus ad delicias vſurpatæ; aliis nihilominus, & maximè Philoſophis, ad deliciarum contẽptum crepidæ, rudi nẽpe Minerua compactæ, fuere familiares. Vnde Apuleius Philoſophi habitum depingens: *Nec quid*, inquit, *pallio baculoque & baxeis & hircino barbitio Philoſophum fingeret.* Baxearum enim vocabulo crepidæ ſignificantur, ipſo etiam ſuffragante Turnebo, qui Tertullianicum illud exponẽs: *In baxea Tyria calceare*, baxeam dixit eſſe crepidam Philoſophicam. Et ſenſus ille rurſus ex eo firmatur quod ibidem Tertullianus Empedoclem Philoſophum

L. de Aſ. au. *L. 7. aduerſ. cap. 20.* *L. de pal. c. 5.*

perſtringens ait: *Sericatus & crepidam æratus inceſſit.* Et Laertius vbi quem vitæ finem Philoſophus ille habuerit exponit, *Ex crepidulis*, inquit, *æreis altera vi flammarum ad exteriora reiecta hunc indicauit in ignes Ætnei montis inſiluiſſe.*

Sed hîc opinor obſiſtet aliquis, obiiciétque telum hoc in nos intorquens; Ecce baxea iam Tertulliano *Tyria* dicebatur, & Spartianus in Alexandro, *baxeas* inquit, *albas habuit, & non coccineas.* Apuleius item in Aſino iuuenem quempiam *palmeis baxeis* dicit indutum. Si ergo tinctæ colore baxeæ, quî crepidis eſſe ſimiles potuerunt, quibus nulla ſunt pedum integumenta, quę colore tingantur? Et ſi vulnus aliquod antedictis petitio hæc infixura videatur, facilè tamen eam leui, vt aiunt, corporis declinatione ſic euitamus. Primùm baxearum, vt & crepidarum, calceatus ſupernè fuit apertus, ita vt ſolea tantum conſtaret pedi corrigijs adſtringenda: Tumque profectò nullus in eo calceatu color. Verùm vt in dies variæ fiunt rebus inuentis acceſſiones; ita paulatim factum vt tandem & baxeæ & crepidæ integumenta receperint; quæ, ſi talum excipias, pedes totos operirent.

Atque ita vel purpureo, vel albo colore inſignes eſſe potuerunt, prout vel ſectæ vel oſtẽtationis ſtudium inuitabat. Et de his intelligendi auctores ante laudati.

Neque hæc integumentorum acceſſio ſingularis tantùm in baxeis, aut crepidis eſt æſtimanda: nam & Gallicas, quæ primùm imis tantum pedum plantis aduerſus itinerum offendicula muniendis ſeruiebant, cum tempore ſuis auctas pedum integumentis hodierna earum forma demonſtrat: Quæ talis eſt, vt iis inſerti pedes operti ſint, talumque tantùm nudum habeãt. Et ſic cũ poſterioris æui Crepidis hodiernæ Gallicæ conueniunt, hoc vno tantùm ab iis diſtinctæ diſcrimine, quod hæ ſemper ligneis, illæ verò coriaceis vt plurimùm ſoleis conſtent. Vt plurimùm dixi ex induſtria: nam & in hoc quoque non ſemper & vbique conſtans earũ ſtructura: cùm iam Crepidis, quarũ apud nos vſus eſt familiaris, non tantùm è corio, ſed etiam è ſubere ſuppactas ſoleas cernamus, vnde crepidis illis indita fuiſſe videtur appellatio, qua nunc eas vernaculè vocare ſolemus PANTOVFLES, voce nempe è duabus Græcis πᾶς & φελλὸς, conflata: vt ſint Crepidæ veluti παντό-

φελλοῖ. Id eſt, in totum è ſubere, aut certè quarum ſoleæ totæ ſint è ſubere compactæ. Sic enim ſubſtructæ iam pro more cernuntur crepidæ, quas παντόφελλους, dicimus, vt vnam & alteram è ſubere ſoleam integram, & ad talum pluribus aliis particulis auctam habeant, quæ duabus aliis è corio ſoleis incluſæ concinnè cohærent. Et hanc ſuberis crepidarum ſoleis inſerendi rationem olim etiam, hyberno præſertim tempore, vſurpatam non obſcurè docet Plinius, vbi varios ſuberis vſus enarrans ait: *Illius vſus fuit in Hyberno fœminarum calceatu: Quamobrem eum non infacetè Græci corticis arborem appellant.* Lib. 16. c. 8.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CAPVT XV.

Cothurnorum ſtructura, vſus, color, figura, & figurata ſignificatio.

Grandia cum patulas deceant ὑποδήματα plantas,
Nunc patulo grandes iuuat ore ſonare Cothurnos.

HEROAS illos, quorum præclara olim facinora cùm poëtæ tùm ſcriptores alij litterarum monimentis conſignarunt, magno, procero, altéque edito corpore fuiſſe recepta iampridem multorum haud ſubleſtæ fidei auctorum conſenſione eſt conteſtatum. Vnde cum ea ſtudia poſterior ſuccedentium hominum ætas ſectata eſt, quibus Heroum illorum res præclarè geſtas, funeſtoſq; caſus in theatris repræſentarent: neque tamen qua illi corporum proceritate fuerant inſignes, eam poſſent æquare, propter inæqualem humilioris ſtaturæ compoſitionem; ad altam Cothurnorum ſtructuram ſeſe ſutorum accinxit induſtria, qua factum vt in edita calceatus illius Tragici compage graſſantes Roſcij ſpectabilem illam veterum Heroum magnitudinem aſſequerentur. Quid? An leuiora ventis verba damus? A grauiſſimo illo & rerum antiquarũ ſciẽtiſſimo ſcriptore pondus accedat. Tertullianum intelligo, qui inſana Gentilium ſpectacula Chriſtiano ſale perfricans: *Diabolus*, inquit, *Tragœdos Cothurnis extulit.* Ecce ſignanter vſus efferendi vocabulo editam illam Cothurnorum ſubſtructionem ita graphicè repræſentat, vt

L. de ſpect. cap. 23.

penè oculis altè gradientes Tragœdos vſurpare liceat.

Si verò curioſior quiſpiam expreſſum aliquod inquirat exemplum, quo conceptam ſubſtructionis illius idæam animo contempletur: Quibus in Gallia paſſim, Italia, & Hiſpania nobiliores fœminæ vtuntur, calceamenta conſideret, quæ Gallicum idioma *Patins* appellat; eorum infartas alto ſubere ſoleas cum viderit, vidiſſe ſe Cothurnorum ſuppedanea intelligat Et eo ſanè reſpiciens acutus acerque vitiorum cenſor Iuuenalis aliquando dixit appoſitè:

—— ſi breue parui Sat. 6.
Sortita eſt lateris ſpatium, breuiorque videtur
Virgine pygmæa nullis adiuta Cothurnis.

Hinc namque non obſcurè Cothurnorum altitudinem ſpectandam exhibet, cum eos mulieribus altius atollẽdis vſurpatos inſinuat, quas parcior natura breuiores cõtractioréſque efformauit. Hinc etiam extat viri cuiuſdã docti ſanè atque eruditi ſalſum & facetum dicterium in Italicas mulieres earumque maritos, dum eos ait vxorum ſuarum dimidium in lectis genialibus amplecti, altero earum dimidio cum Calceis ſuis depoſito. Ita ſci- Scal. l. 1. poet. cap. 12.

licet altè ſubſtructis illis Cothurnis impoſitæ mulieres attolluntur, vt ſi poſtea relictis iis incedentes eaſdem intuearis, dimidia ſui parte minores humilioreſque credas.

Verùm ſi ſic editam æſtimare decet veterum Cothurnorum ſtructuram, quid cauſæ eſt, cur Poëtarũ princeps Cothurno venatricem calceat? Sic enim ille: *Lib. 1. Æneid.*

Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram,
Purpureoque altè ſuras vincire Cothurno.

An non fractum, mollem, tardũque præſtant ingreſſum Cothurni? An non expeditiſſimam velociſſimamque decet eſſe venatricem? Quid igitur, an tardus veloxque ingreſſus eodem pariquegradu concurrant? An ergo par idemue negotium feras per abrupta montium, perque ſalebras & anfractuoſa ſyluarum diuerticula preſſo vrgere veſtigio: & per æquabilem complanatamque plateam, ſpõſarum aut Iunonis ſacra portantium more, graui ſuſpenſoque gradu inambulare? Quæſtio hæc tot aduerſorum conſequentium ſpiris implexa haud facilè diſſoluenda quibuſdam fortè videatur. Sed eam nõ contentis quidem brachiis, aut operoſo niſu; at facili tantùm manu ſic explicamus. Cothur-

Cothurnum eo loci Poëta pro calceo, ſpeciem nimirum calceamenti pro alia ſpecie κατα χρηστικῶς vſurpauit. Vnde non eſt quod Cothurnus ille Venaticus Tragico ſimilis omnino fuiſſe cenſeatur. Neque violenta tamen hæc vſurpatio putanda eſt, qualis in rebus quæ maximè ſunt ab inuicem diſcrepantes. Nam ea Cothurnis, quoad formam ſpectat, cum Calceis intercedit affinitas, vt ſi eorum infartas alto ſubere ſoleas demiſeris, cætera Calceis aptè reſpondeant. Quemadmodum enim, vt ſupra demõſtratum eſt, ad mediam vſque tibiam Calceorum obſtragula procurrebant, ita protenſa Cothurnorum integumenta medium etiam crus hinc inde cinxiſſe, non eſt qui iure queat in dubium reuocare.

Quod ſi quis noſtras hic merces ſine fido ſponſore nõ emat: Neque quidquam amplius in animum ſuum inducat quam quòd illi legitima fidelium auctorum teſtificatione fuerit comprobatum, ecce præſtò Liuius Andronicus, qui Dianam venatricem ſic alloquens,

Et iam purpureo ſuras include Cothurno,

fidem ratam indubitatamque facit. Nam qua tandem ratione Cothurnus ſuras,

quę craſſiores crurū partes ſunt includat, niſi altè, medio ſaltē crure tenus, integumēta ſua protēdat? Sed quid opus Andronici teſtimonio? An nō id apertè abūdeq́; ſatis paulo ante prolata principis poëtæ verba teſtātur? Certè cùm hæc audimus,

Purpureoque altè ſuras vincire Cothurno,
Niſi loliginis ſucco victitamus, ſtatim ea mens menti noſtræ ſuccedat oportet, vt altum tibiam verſus mediam cothurnum intelligamus. Hac igitur in re, qua ſeſe veterum Calceorum ſtructura inſigniter extulit, non adumbratam quidem, at expreſſam eorum formam atque imaginem Cothurni ſunt imitati. Sed ne hoc quoque diſcrimen ſilentii latebris inuoluam, quo Cothurnorū inſigne decus ſupra vulgares calceos emicuit, illos vt plurimùm fuiſſe purpureos, ſi nulla alia ſuppetant argumenta, ſatis ſuperque teſtes ij demonſtrant, quorum vnum idemque os in vno eodemque Cothurni epitheto (*Purpureo* nimirum) proferendo ſeſe iam proximè dedit obſeruandum. Omitto commemorare purpureū illum colorem Tragicis admodum fuiſſe cōſentaneum Theatris, in quibuſquidem Regū Reginarumque conſpicuo ſplendentis purpuræ de-

core illuſtrium infortunati caſus luctuoſaque funera repræſentabantur.

Quid ſi tandem aliud adiungam, quo Cothurnorum forma ſuis planè depicta coloribus exhibeatur? ἀμφοτεροδέξιους Græcorũ filij Cothurnos indigitare conſueuerunt, propter ambidextrum, quem illi præſtabant vſum, cùm tragœdorum, tum mulierum pedibus indiſcriminatim calceãdis. Vnde mihi mens ea ſuggeritur fuiſſe Cothurnos lepidiore quadam concinnitate calceis elegantiores. Sic enim ἀμφοτεροδέξιαν illam ratioſuadet imaginari, non quod laxior cothurnorum amplitudo facilem vtrique pedi calceatum; vt plerique ſunt arbitrati: ſed potius quod vtrimque repãda cothurnorũ latera ſeſe pari tenore molliter incuruarẽt, æquabilique tãdem modulo reducta atq; inuicem recurrentia directum acumen antrorſum efformarent; ita vt in iis nullum eſſet dextri ſiniſtriue pedis, aut laterum interiorũ exteriorumue diſcrimen. Cuius formæ expreſſam imaginem oculis ſubiectam intueri licet in elegantiore illo calceatu, quo iam paſſim honeſtioris fortunæ viri atque mulieres vtuntur: hunc ſiquidem propter æquabilem illum vtriuſque late-

ris modulum non magis dextrum quàm ſiniſtrum poſſis aſſeuerare. Cùm in contrarium ſic efformatos ruſticorum viliorumque hominum vulgares calceos animaduertas, vt extrorſum magis quàm introrſum protuberante laterum amplitudine inſignes maximè videantur. Atque ab hac Cothurnorum ἀμφοτεροδεξία mutuati ſunt veteres illaudatum Cothurnati agnomen, in eum meritò vſurpandum qui diſtracta bellis ciuilibus Republica modò has modò illas partes amplectitur: aut ſi mauis, qui inter vtraſque ſic hæret dubius, vt in neutram propendeat, atque ita ſedet interea publicæ calamitatis ſpectator otioſus. Vnde Theramenem illum Rhetorem Athenienſem, cùm tumultuantibus inter ſe atque in diuerſa diſtractis Athenienſibus in vtramque partem ciuilis adminiſtrationis inclinaret, famoſo Cothurnati titulo inſignitum fuiſſe ſapiens ille grauiſque ſcriptor Plutarchus reliquit litteris conſignatum. *In Nicia.*

Sed ecce nos tandem ad ſe euocat figurata Cothurni Tragici ſignificatio. Audiamus igitur quam conſentientibus ſuffragiis non è triuio ſcriptores, ſed qui meritò præcipuas in Latina ciuitate ſe-

des occupant Poëtæ Cothurnum pro ſtylo graui, pleno, ſublimi, atque tragico vſurparint. En vt primùm canit ſuo more grauiter & ſonorè Virgilius: *Eclog.8.*

Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno.

Quē imitatus Martialis ita quærit lepidè: *L.3.ep.5.*

Dic Muſa quid agat Canius meus Rufus?
An in cothurnis horridus Sophocleis?

Vnde prouerbiorum albo cœpit omniū conſenſu adſcribi, Sophocleus Cothurnus: ad altum & ſublimem dicendi caracterem exprimendum. His ſuccedens ita ſuccinit Horatius, cùm Æſchyli poëtæ magniloquam in dicendo vim attollit: *In art. Poet.*

Qui docuit magnūque loqui, nitíque cothurno

Et eodem apertè collimans Propertius: *El.vlt.l.2.*

Deſine & Eſchyleo cōponere verba cothurno.

Rurſuſque alias eandem premens orbitam idem Poëta:

Hac ego non humili referam memoranda cothurno. *El.16.l.3.*

Quid? An ingenioſus poëta hic ſileat? Nō equidem tam firmis lateribus, non tam ventoſo fortique pulmone & patulo gutture fuit, vt eo canente Theatra Tragico bombo reboarent: De ſe tamen hoc prædicauit,

Et dedimus Tragicos ſcriptū regale cothurnos. *L.2.Triſt.*

Hinc ad eum tenorem vocem ſuam adtemperans Iuuenalis ait: --- *Poſcimus vt ſit*
Sat. 7. *Nō minor antiquo Rubrenus lappa Cothurno.*

Atque vt altum & ſublime dicendi genus per Cothurnum ante laudati poëtæ ſignanter expreſſerunt, ita quibus hoc à natura conceſſum, vt ampliore vena grandiloqua metra profunderent, quibus animoſo viuidoque ſpiritu, atque ore patulo pronunciatis arcuata Theatrorum ſubſellia circumſonarent, eos epitheto, non quidem probri, vt antea, ſed eximij cuiuſdam honoris titulum præferēte Cothurnatos placitum fuit appellari. Vnde qui poëta dum canit, cęteri mutiant oportet, ille inquā poëta omnium facilè princeps Virgilius, Cothurnatus à Martiale meritò fuit appellatus, vbi ſic ille:

Grande Cothurnati pone Maronis opus.

Hinc etiam ea dicendi facultas, quæ magnifico ſeſquipedalium verborum apparatu ſuperbificè inſtructa moderatum loquēdi tenorē imis conculcat pedibus, ſeſeque tātùm attollit, vt ipſo vertice ſydera tangere velle videatur, ea inquam eloquentia bene compoſito vocabulo Cothurnata nuncupata eſt. Quod ſi verbis hic quoque fides videatur per auctores

adſtruenda, ecce præſtò ſuccurrit eloquentiſſimus ille doctor, quem Chriſtiana Reſpublica ſuum Ciceronem agnoſcit, qui cum à temperato dicendi charactere ſuum Pammachium commendaret, non minus ingenuè quam eleganter hęc expreſſit: *Nō Cothurnatā affectas eloquētiam.* Sed ne Cothurnatam hanc eloquētiam nimium affectare videar, plura quæ largiore manu profundi poſſent, quęque recitanda loquacem delaſſarent Fabium, lubens volenſque prætermitto: atq; adeo, vt tandem caput hoc concludam, ad inſtitutam de Cothurnis enarrationē verbum non amplius addo. *Leg. Sauar. in Sidon. l. 2. ep. 9.*

CAPVT XVI.

DE SOCCIS.

Quis eorum vſus, color, & quæ forma.

Vt pedibus ſocci tenues exilibus apti,
Exilis ſoccis ſic ſtylus exiguis.

SVCCEDVNT editis Cothurnis humiles ſocci, qui Comici & muliebres fue-

re. Comici quidem, cum his vterentur comœdi in fabulis, in quibus vt plurimū humiles & viles perſonæ inducebantur, vt pote aſoti adoleſcentes, deliri ſenes, paraſiti, lenones, meretrices, & aliæ eiuſmodi quiſquiliæ. Vnde cùm plebeio ſermone comædi illi loquerentur, hinc factum vt ſoccus interdum pro humili ſtylo, vel pro leuiore carminis forma ſumatur: quemadmodum cothurni voce ſublime dicendi genus aliquando intelligitur, vt ſuperiori capite dictū eſt. Vtramque ſignificationem notauit Martialis hoc verſu:

An iuuat ad Tragicos ſoccum transferre cothurnos?

Id eſt, viſne relicto Epigrammatum ſtudio aliud genus carminis tractare, tragicum nempe vel heroicum? Ita Horatius: *In art. poet.*

Verſibus ornari tragicis res comica non vult.
Indignatur item priuatis ac prope ſocco
Dignis carminibus narrari cœna Thieſtæ.

Vbi digna ſocco carmina non alia ſunt, quàm comica & humili ſtylo ſcripta. Quod verò mulierum etiam fuerint innuit Suetonius, vbi de Vitellio ſic loquitur: *A Meſſallina petiit vt ſibi pedes præberet excalceandos, detractumque ſocculum* *Cap. 2.*

dextrum inter togam & tunicam geſtauit aſſiduè. Ergo Meſſalina ſoccis erat calceata. Ita Propertius proſtibulum paucis, ſed graphicè deſcribens ait: L.2.eleg. 23.

Cui ſæpè immundo ſacra conteritur via ſocco.

En fœminæ ſoccum tribuit, quem dicit immundum, id eſt lutulentum, aſſidua nẽpe per ſacrã viã itatione. Scortorũ enim eſt diſcurrere paſſim & vagari. Vnde Hebræi Scortũ foras prodeuntẽ dixerũt. Cũ igitur ſocci mulierum eſſent proprij, probro viris datũ eſt iis vti. Vnde Seneca de C. Cæſare ſcribit: *Qui excuſant eum negant id inſolentiæ factum, aiũt ſocculum auratum, imo aureum margaritis diſtinctum eum oſtendere voluiſſe.* Et apertius idem: *parum enim fœdè furioſeque inſolens fuerat, qui de capite Cõſularis viri ſoccatus audiebat*, &c. vbi indignũ facinus videri vult Seneca Imperatorẽ in iudicio ſediſſe ſoccis calceatũ, vt pote parũ virilibus magiſq; mulierũ proprijs. Inde etiam eſt quod Herculi apud Omphalem agenti tribuuntur, inter alia nequitiæ inſtrumenta, faſciæ crurales & ſocci muliebres apud Senecã in Hypol. L.2. de benef.c.12. Ch.act.2.

Crura diſtincto religauit auro,
Luteo plantas cohibente Socco.

Vbi ſicut verſu ſequenti notandus ſocco-

rum color luteus, albicanti ſeu dilutiori croceo ſimilis: licet eos interdum alicuius alterius fuiſſe coloris non negem. Parum verò viriles ſocci, vt qui choreis (quæ verè viros dedecent) agitãdis apti eſſent. Vnde Hymenæum nuptiarum Deum ita calceatum ſic inuocat Catullus,

Epith. Iul. & mal.

Huc veni niueo gerens
Luteum pede ſoccum.

Indeque, quo fine velit ita inſtructum oſtendens, ſubiungit:

Excituſque hilari die,
Nuptialia concinens
Voce carmina tinnula,
Pelle humum pedibus.

Sic pedem liberum, id eſt leuiore ſocco indutum, libens caperem apud Horatiũ, vbi ſodales ſuos ad hilaritatem excitans,

Od. 37. l. 1. *Nunc*, inquit, *pede libero pulſanda tellus.* Quanquam ibi non negem liberum pro expedito, & celeriter ad lyræ numeros incedente accipi.

Atque hic vſus ſoccorum fuit, ex quo facilè colligimus quales & cuius formæ eſſent. Sic enim tenues & humiles fuere, vt non multùm pedes impedirẽt, etiamſi supernè eſſent contecti. Quo fiebat vt facilè poſſent aliis omnibus Calceorum

ſpeciebus induci, ad eum credo modum quo iam Calceoli, qui Gallicè vocantur *Eſcarpins*, ſiue Mulleis, ſiue crepidis inſeruntur. Et Plinius id totum innuit, ſi benè nutus eius obſeruentur, dum de mulierum ſui temporis luxu ſic loquitur: *Gemmas non tantùm crepidarum obſtragulis, ſed & totis Socculis addunt.* L.9.c.35. Ac ſi diceret, ſic in ſui cultu noſtræ mulieres inſaniunt, vt etiam Socculos ſuos gemmis ornent, qui tamen crepidis inſerti penè latent: Cùm ferendum vtcumque eſſet, ſi eas tantùm crepidarum ſuarum obſtragulis adderēt, quæ nimirùm magis apparent. Deinde cùm totos Socculos dicit, iis in totum pedes opertos inſinuat, ad crepidarum diſcrimen, quarumquidem obſtragulis ſic pedes operiuntur, vt tamen tali nudi ſuperſint. Huius autem Pliniani loci occaſione ſubit dicere veteres olim eas in Soccis poſuiſſe delicias, vt eos bracteis aureis inducerent. Tertullianus, *Soccus & baxea quotidie denurantur.* L.de Idol. c.8. Vnde mirificè pulchros & ſplendidos fuiſſe non eſt dubium, cum iis gemmæ aliique micantes lapilli eſſent additi; vt de Caij principis Socco paulo ante relatum eſt.

Quid plura? ſi Soccorum expreſſior

forma quęritur, non abſimiles admodum fuere iis pedum inuolucris, quibus ad plantarum mundiciem iam paſſim vtimur, quæ populari lingua dicimus *Chauſſons*. Et ſanè Gallica hæc appellatio a ſocci voce non multùm recedit. Vnde non malè quis ſoccos vdonibus, vdoneſue ſoccis ſimiles dixerit, quidquid contra Viuem cenſuerit Iunius nomenclator: Vdones enim ſunt quos Apuleius appellat *linteos calceos*, qui etiã ſocci dici poſſunt. Ep. 128. l. 14. Et de his intelligendus Martialis cùm dicit:

Non hos lana dedit, ſed olentis barba mariti,
Cyniphio poterit planta latere ſinu.

Hic enim cilicinos Vdones deſcribit, qui calceoli erant ex pilis hircinis capriniſue confecti: Cum alias è lana, alias è lino ad pedum vel calorem, vel mundiciem conficí ſolerent. Ex quibus hoc tandem intelligendum relinquitur, quod non fuerint ſocci, calceorum ad inſtar, medio crure tenus extenſi; ſed tantum ad eam partẽ, qua tibiæ pes coniungitur. Aliàs non facilè potuiſſent aliquãdo per ſoccum dormientium manibus induci, quemadmodum id ſæpè factum in Claudium Impe-Cap. 8. ratorem refert in eius vita Suetonius.

CAPVT XVII.

DE PERONIBVS,

Qui Ruſticis, Militibus, Præfectis Vigilum, Plebeijs, Peregrinis, & mulieribus olim vſurpati.

APERA petita peronũ appellatio peras laxitate Perones imitatos oſtendit. Vnde D. Hieronymus apud Hebræos eamdem vocem & Peronem & ſacculum ſonare docet. Et ſanè ruſtici & Agricolę quibus illi familiares fuerę, vt Seruius Budeuſque teſtantur, amplioribus & laxioribus pedum crurumque integumentis gaudere ſolent: Vt qui plus in calceatu, vt & cætero habitu, fructuoſum vſum quam concinnam elegantiam ſpectent. Hinc à Peronum illorum calceatu peronati epitheton aratori tribuit Perſius: *Nauim ſi poſcat ſibi peronatus arator.* Sic igitur laxa erat illa peronum amplitudo vt ad mediam ſaltem tibiam ampliter procurreret; quo ſcilicet minus limo ac luto aratorum pedes inferioreſque tibiarum par-

In cap. 44. Geneſ. *In 7. Æneid.* *an. in Pand.* *Sat. 5.*

tes inficerentur, vbi per cœnum limumque illis erat gradiẽdum. Et eam ob rem altum Peronem dixit Iuuenalis:

Sat.14. *Nil vetitum feciſſe volet, quẽ nòn pudet alto*
Per glaciem Perone tegi.

Sed neque ruſtici tantum peronibus illis vſi ſunt. Nam & Hernici olim Italiæ populi eoſdem in bellis vſurparunt. Sic

L.7.Æneid. enim de iis Virgilius:

Veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituere pedis, crudus tegit altera pero.

Vbi quidem obſeruare licet Hernicos illos vno tantum pede, eoque dextro dici peronatos, Ætolorũ bellacium populorum dubio procul imitatione, qui pro more ſic inſtructi ad bella gradiebantur, qui etiam propterea μονοκρήπιδες, id eſt vnius crepidæ, fuerunt appellati. Ab his verò ad alios traductum Peronum vſum facile eſt cõijcere: cum quæ ſemel vtilia quibuſdam viſa ſunt, ea quilibet alij, vbi opus eſt, lubentes vſurpent. Vnde cum a-

C.3.§.3.de offic.præf. vigil. pud Vlpianum legimus, *Calceatum debere Præfectum vigilum coerrare:* Tum ſanè Peronibus calceatum illum par eſt intelligere, propterea quod Præfectis illis id ex officio incumbebat, vt quantumlibet intempeſta nocte per niues, per glaciem &

limoſa loca ſæpè coercerent. Et ad id maximè idonei perones, qui ſæpius ex craſſiore crudoque corio, atque adeo interdũ ſetoſo erant confecti: Sic enim Sidonius Apollinaris; *Quorum pedes perone ſetoſo talos ad vſque vinciebantur.* L.4.ep.20.

Quin etiam in ipſa vrbe apud plebeios peronum vſus obtinuit, vt ex M. Catonis fragmento licet colligere, cuius hæc apud Feſtum ex emendatione Scaligeri: *Qui magiſtratum curulem cepiſſet, calceos mulleos, alij vncinatos, cæteri Romani perones, &c.* Qui locus cum primùm corruptus haberet, *mulleos allucinatos*, mirum in modum criticos torſit & exercuit: Vnde factum vt alij legendum cenſuerint, *mulleos alutatos*; alij, *lunulatos*; alij, *calceatus*. Sed meo quidem ſenſu Scaliger omnium optimè, eo quẽ iam retuli modo, locum illum emendauit. Sic enim tres calceamentorum ſpecies aptè diſtinctas videre eſt: ita vt, cùm mullei patriciorum eſſent, & vncinati calcei minus illuſtrium; perones reliquis Romanis, nempe plebeijs, attribuantur, quibuſquidem ſatis erat ſi vtiliter & commodè magis quam honeſtè aut eleganter eſſent calceati. Proindeque non eorum poſſum probare ſententiam,

qui ex hoc ipſo Catonis loco cõtendunt Perones Senatoribus, qui magiſtratum curulem non geſſiſſent, vſurpatos fuiſſe; vt ſic ab illuſtrioribus, quorum mullei erant proprij, diſtinguerentur. Nam veroſimile videri nulla ratione poteſt Senatores, quorum erat ſpectabilis in Repub. Romana dignitas, laxo illo & craſſiore peronum calceatu vti vnquam voluiſſe: niſi quis eo tantùm ſenſu Peronibus vſos dicat olim Senatores, vt ipſi Perones κατα-χρηστικῶς pro calceis vncinatis & lunatis vſurpentur: à quibus equidem, ſi præciſè loquendum, non parum erant diſcrepantes; etiamſi cum calceis illud haberent commune, quod, vt illi, ſuratim ſiue tibiatim calcearentur.

Nec eſt quod hîc nobis quiſpiam Sidonium Apollinarem in contrarium opponat, vbi Gothorum Senatoribus Perones ſic attribuit;

Carm. 7.

—— nec tangere poſſunt
Altatæ ſuram pelles, & poplite nudo
Peronem pauper nodus ſuſpendit equinum.

Nam Gothi illi barbari vt ortu, ita moribus & cultu à Romanis erant diſcrepantes. Vnde nihil mirum ſi eorum Senatores id calceamenti genus vſurparẽt quod

in gente

in gente Romana ruſticis & plebeijs tantùm erat commune. Quin etiam id de Gothis illis hic vltrò ſeſe offert, & ad rẽ, obſeruandum; quod cùm Romani ſiue calceis, ſiue peronibus tibiatim eſſent calceati; hi gentilitio more nudis cruribus & ſuris, nudoque poplite incedebãt. Id enim clarè teſtatur proximè iam relatus ex Sidonio locus, cui iuuat & alium ab eodem petitum ſubiungere, vbi Gothorum ornatus ita deſcribitur: *Quorum pedes perone ſetoſo talos ad vſque vinciebantur. Genua, crura, ſuræque ſine tegmine.* Ep.2.l.4. Quem in locum interpres aliquis aliud, opinor, agens ſcripſit iiſdem paginis, *Suræ Gothis erant ſine tegmine.* Et paulò poſt, *Ius calcei talos contingebant medio crure tenus.* Viderint alij num id ſit pugnantia loqui.

Sed vt iis omiſſis inſtitutum perſequar, ita peronem Romanis vſurpatum intelligi velim, vt tamen peregrinum magis quam ciuile eſſet calceamentum. Nam vt ſileam quod habet vetus Iuuenalis interpres, qui ad hæc: Satyr.1.

Nuper in hanc vrbẽ pedibus qui venerat albis.

Ita ſcribit, *Vel pedules nouos in braccis, quos perones dicunt, habens vt peregrinus.* Id oſtẽdit Saliſbericnſis, vbi de ſchemate pere-

In Euthet. grino ſic ait:

Trita tegant frontem pilea, pero pedem.

Fauet etiam Tertullianus, qui de Parthis & Medis ſermonem faciens, quos Romę vidiſſe ſe teſtatur: *In Peronibus*, inquit, *vniones emergere de luto cupiunt*; quos nimirum gentilitio more geſtabant.

L. de habit. mul. c. 7.

Sed quid idem alibi ſibi vult Tertullianus, cum ait: *Magnum inceſſui munimentum ſutrinæ venereæ proſpexere perones effœminatos*? Si perones ruſticorum aut peregrinorum erant calceamenta, ex crudo corio, ſine vlla arte, ad niuem & pluuiam prohibendam, comparata; Quid iis cum fœminarum cultu affinitatis, vt effœminati dicantur? Nonne fœmininum genus domeſticis rebus, in vmbra magis, quam extraneis ſub Dio, procurādis eſt addictū? Nonne ideo ſoleæ ſeu crepidæ fœminas decent magis quam perones? Mirùm quantùm curioſum fœminarum genus omnia vult experiri. Si quid ipſa inſolenti nouitate ad cultum corporis pertinere putauerint, nihil eas morabitur, quin id ſtatim ad vſus ſuos transferant. Hinc eo facilè credam impulſas illas olim genio, vt peronibus etiam vterentur; ſed eorum prius aſpera ruſticitate in molliorem ele-

L. de pal. cap. 5.

Google

gantiam ſic immutata vt exculti, affabrè conſuti, ornati etiam gemmis, auroque prætexti & ſuppacti eſſent; qui prius erãt è craſſo crudoque corio, craſſa rudique Minerua conſarcinati. Sic illis ipſis olim etiam, vt ante notatum eſt, vſurpatæ fuerunt crepidæ, ſed lepidæ & elegantes: Cum tamen & crepidarum vſus Philoſophis cultus ſui negligentibus eſſet familiaris. Sic inuenuſtæ modò ſibi viderentur noſtræ veneres nobilioreſque fœminæ, niſi laruatæ paſſim incederent: cùm tamen in Theatris olim non niſi magis infames Comici laruis vterentur. Cum igitur in peronibus illis, vt in crepidis, fœminarum luxuriaretur ambitio, ideo Tertullianus illos effœminatorum inſignit epitheto: & eorum ſutrinam veneream appellat, in qua nimirum ſutores omnem ſuam operam atque induſtriam ad venuſtum & voluptarium leporem calceamentis conciliandum referebant. Cap.14.

CAPVT XVIII.

DE CAMPAGIS ET TZANGIS,

Quæ propria fuerunt Imperatorum Calceamenta.

HACTENVS eas Calceamentorum ſpecies explicuimus, quæ priſcos auctores Latinos legentibus frequentius occurrunt. Sed his aliæ ſuccedunt inueſtigandæ, quas vel poſterius æuum nouis inſigniuit appellationibus, vel ipſi Græci aut aliæ barbaræ nationes, magis quam Romani, cognitas habuerũt, peculiariuſque vſurparunt. Ex earum numero, quæ nouiter Latina ciuitate vtcumque receptæ ſunt, primùm ſeſe offerunt Campaga, ſiue compagia, ſiue campagi; quorumquidem appellatio Latinis auribus barbaricum quid inſonat. Et hoc eorum, apud quos olim verè Latini ſermonis puritas erat intaminata, manes doluerunt, credo, in Latinã irrepſiſſe ciuitatem. Sed hoc idem eorum poſteri, non ſine doloris ſenſu, acceptum referunt in luctuoſam

illam vt Imperij ita ſermonis Romani vaſtitatem, quam inſana Gothorum barbaries in Italiam olim effuſa inuexit.

Cuius autem illa Campaga formæ, aut quæ calceamentorum ſpecies eſſent, ex Iulio Capitolino licet exſpiſcari, quiquidem in explicanda Adagione, *Caliga Maximini*, apertiſſimè Caligam, Calceamentum & Campagum, vt voces eiuſdem ſignificationis vſurpat: Sic enim ea quandam cum Caligis militaribus, prout eæ ſupra nobis deſcriptæ ſunt, habuiſſe ſimilitudinem colligimus. Et tamen non ita præcisè Campaga Caligas militares intelligas velim, vt vilia tantùm fuiſſe calceamenta, qualia erant inferioris ordinis militum, putentur. Quis enim Imperatores illos, quibus Campagorum vſus fuit familiaris, pretioſius elegantiuſque quàm milites calceatos non arbitretur? Cultu ſanè, pretio & colore à caligis vilioribus fuiſſe diſtincta par eſt credere. Vnde Iulius ille Capitolinus Maximini calceamentum *Campagum Regium* vocat; eo nempe, qui Reges decet, cultu ornatum. Et apud Trebellium Pollionem Gallienus, *Caligas gemmatas annexuiſſe dicitur, cùm campagos reticulos appellaret.* Vbi qui- *Cap. 13.*

dem reticulorum nomen adiunctum rurſus eum in campagis illis ornatum præbet obſeruandum, vt eorum obſtragula crebris & aptè diſtinctis inciſuris, retium ad inſtar, aliquando fuiſſe feneſtrata intelligamus. Sic Varroni *feneſtræ reticulatæ* reticulis ſiue cancellis obiectis munitæ.

L.3. de re Ruſt. cap. 7.

Quemadmodum verò Campaga, ita & Tzangæ (Græca fuerit hæc dictio, aut ab Arabibus petita nihil moror: certum tamen priſcis Latinis fuiſſe incognitam) Tzangæ inquam ſuum, eumque pretioſum, Imperatoribus præbuerunt calceatum: quibus nimirum Aquilæ, quæ Imperatorum ſunt inſignia, gemmis vel auro intextæ, vel adſutæ ſingularem ornatum conciliabant. Id enim teſtatur Georgius Codinus, vbi de Imperatore differes ait ipſum Tzangis calceatum, *In quibus Aquilæ erant ex lapillis & margaritis intextæ.* Ita Georgius Phranzez Protoueſtiarius in Chronico diſertè Tzangas illas nobis exhibet, atque in iis eximium Imperatoris inſigne poſitum oſtendit, vbi de capta Conſtantinopoli ſic inter cætera loquitur: *Abluebant corpora mortuorum plurimi, ſi fortè Imperatoris noſcitarent, nec poterant: niſi quod corpus exanime inuenerūt,*

L. de offic. aul. conſt. pag. 55.

L.3. c.18.

idque ex Imperatorum calceamentis agnouerunt, in quibus (vt Imperatoribus conſuetum eſt) Aquilæ aureæ depictæ viſebantur. Et hæ quidem Imperatorum Tzangæ, præter intextum illum Aquilarum decus, purpureo colore inſignes erant. Teſtis idem Georgius Phranzez in eodem Chronico, cuius verba ſemel ante prolata non repeto. *Cap.10.* Vnde Nicephorus Gregoras Michaëlis Palæologi ſocerum, qui Sebaſtocrator dicebatur, cæruleis tantùm calceatum obſeruat, quò nimirum ab ipſo Imperatore diſtingueretur. Eius verba ſunt: *Soceri verò illuſtre diſcrimen in cæruleis calceis aquilæ intextæ conſtituebant.* *Lib.4.* Qua in re à ſolis aquilis intextis nullum ſoceri ab ipſo Cæſare diſcrimen eſſe potuit, cùm itidem illæ Imperatorum calceos ornarent: ſed potiſſimum ab ipſo colore cæruleo: cùm purpureus in calceis, vt & in chlamide, Imperatorum eſſet proprius: vt antehac ex Corippi verſibus oſtendimus. *Cap.10.* Tzangæ igitur illæ ſic Aquilis, ſiue gemmeis ſiue aureis, & rubro colore inſignes, quæ aliis φοινικόχροα πέδιλα dicebãtur, propria & ſingularia fuerunt Imperatorum inſignia, quemadmodum cæruleo tincti colore calcei, liliiſque aureis opere

Phrygio intextis exculti Regibus noſtris ſunt peculiares. Atque inde factum vt cùm fortè aliqui plus æquo pompatici cultus ſtudioſi Tzangas illas aliquando auderent vſurpare, Arcadius & Hono-
L.1.14. tit. 10.l.1. rius, vt habetur in Codice Theodoſiano, Tzangarum vſum *Exilio & confiſcatione bonorum* inhibuerint.

Et ne quis eam pretioſioris calceatus luxuriem in iis, qui Imperatores non eſſent, nimiùm admiretur, inductis etiam auro calceis pleroſque olim vſos facilè poteſt oſtendi. Omitto referre quod Caſſiodorus de ſui temporis Cõſulibus teſta-
L.6. variar. epiſt.1. tur, quos ait ipſo Calendarum Ianuarij die, cùm magiſtratum inirent, *In calceis auratis* inceſſiſſe. Neque velim huc trahere quod ſupra de aureo quorumdam cal-
Cap.6. ceatu prolatum. Vnus mihi Scholiaſtes, qui vitam Caroli Magni exſcripſit, & edidit poſt Capitularia Regum Francorum, quod iam aſſertum ſatis confirmat: Vbi enim de iis quæ ad ſumptuoſum veterum Francorum ornatum agit, ſic eorum calceamenta deſcribit: *Calceamẽta forinſecus erant aurata.* Id eſt aureis bracteis inducta, vel ſi mauis aureo tincta colore; quemadmodum pleraque iam videre licet in di-

uitum nobiliumque ædibus aulæa, quæ licet pellicea eximium à fuluo illo colore ſplendorem acceptum ſpectantium oculis exhibent.

Sed quid ſi dicam non illic ſtetiſſe quorumdam in calceatu luxuriem? Tzangarum auro purpuraque inſigniũ vſus fuerat prohibitus. Ecce alius aliò irrumpit abuſus, aurea veterum Regum, vt pote Alexandri Magni, numiſmata calceis ad pretioſiorem ornatum adiungi cœperũt. Quamobrem ſic conqueritur. D. Chryſoſtomus: *Quid verò diceret aliquis de circumligantibus aurea Alexandri Macedonis numiſmata pedibus? Dic mihi, hæne ſunt ſpes noſtræ vt poſt crucem Domini, gentilis Regis in imagine ſpem ſalutis habeamus?* Vbi pedes dubio procul pro calceis iiſque elegantibus accipiendi, quibus nimirum ornandis aurea illa numiſmata ſic à quibuſdam addebantur. Ex quibus iam nihil mirum ſi quando vinculis aureis alios ſua olim calceamenta pedibus aptaſſe legamus, vt apud Manilium: *Homil 15. ad pop. Antioc.*

—— *& pedibus fulſerunt aurea vincla.*

Sed hæc atque alia, quæ de pretioſioris calceatus additamentis hoc loco poſſent afferri, miſſa facio. Satis ſit noſſe campa-

gorum Tzangarumque ſpeciem & vſum poſterioris æui Imperatoribus fuiſſe familiarem, prout harum Curopalates, & illorum Couarruuias meminit ad Nouellam Iuſtiniani. Quanquam & hoc non omittendum Tzangas illas medio crure tenus altas fuiſſe, pro veteris calcei Romani more. Id enim omnino ſuadent Aquilæ illæ, quibus eas iam diximus inſignitas, cùm ad explicandam Aquilæ effigiem amplius quam pedis tantùm integumentum requiratur. Atque ad eam altitudinem ſpectaſſe videtur vetus interpres Horatij, cum Tzangas Senatorios calceos eſt interpretatus. E tribus enim, quibus Senatorum calcei fuerunt inſignes, luna, nigredine, & altitudine, hoc poſtremum in Tzangas propriè magis quam priora duo poteſt quadrare: cùm pro nigredine purpura, pro lunulis aquilæ Tzangas illas exornarent.

L. de off. pal. Conſt.
L. 21. & 26. obſ. cap. 28.

CAPVT XIX.

DE PHÆCASIIS ET SICYONIIS.

Quorum alia Philoſophis & Sacerdotibus, alia mulieribus vſurpata fuerunt.

CAmpagis & Tzangis Phæcaſia Sicyoniaque ſuccedāt, vt quæ qualiaue illa calceamenta fuerint intelligamus. De phæcaſiis certè vbi, qui olim ſcripſere auctores, eos inter ſe compono, quò per eos rei alioqui dubiæ lux ſua reddatur, ridere an indignari placeat, anceps hæreo: nam quod vnus adſtruxiſſe videtur, alij ſtatim velut ex induſtria diruunt. Et ne verbis ludere, Chimeraſque gratis fingere videar: ecce ſi Heſychium conſulas, ab eoque ſciſciteris quid de phæcaſiis ſentiat, ipſe reſpondebit, ὑποδήματος εἶδος εἶναι γεωργικοῦ, *eſſe ſpeciem calceamenti ruſtici*. Quod ſi verum eſt, phæcaſia velut quoſdam perones è craſſo corio, rudique Minerua confectos licebit imaginari. Ridiculus enim ſit, qui ruſti-

cis tenuiores leuioreſque calceos in vſu fuiſſe ſibi perſuadeat. Alij nihilominus, quibus in calamum phæcaſiorum incidit mentio, aliter ab Heſychio ſenſiſſe comperiuntur. De iis enim ita ſcripſerunt, vt ea crepidis baxeiſue philoſophicis; vel ſoccis, vdonibuſue linteis ſimilia fuiſſe inſinuent. Senecam audiamus: *Puto*, in-

L.20.ep.1. quit, *quadam eſſe quæ decent phæcaſiatum & palliatum*. De philoſophis loquitur, quibus vt peculiare geſtamen erat pallium, ita & phæcaſia ſuum præbuiſſe calceatū videntur. Quod idem alibi declarat aper-

L.7.de benef. cap.21. tius, cùm ait: *Pythagoricus quidam emerat à ſutore phæcaſia, rem magnam, non præſentibus nummis.* Vbi rem magnam intellige dictum ironicè; nō quod, vt quidam voluit, pretioſiores eſſent illi calcei quā pro perſona philoſophi: ſed per comparationem cum alia mèrce, ex qua non ſoluto pretio lucrum maius illi philoſopho potuiſſet obtingere. Quæ noſtra interpretatio vtrùm menti Senecæ reſpondeat integer locus, ſi conſulatur, oſtendet. Sed placet eum dare, quo ſaltem labore lectorem expediam. Sic igitur pergit Romanus ille Sapiens: *Poſt aliquot dies venit ad Tabernam redditurus, & cum clauſam diu*

pulſaret, fuit qui diceret: Sutor ille quem quaris elatus combuſtus eſt. At Pythagoricus noſter quatuor denarios non inuita manu domum retulit. Deinde cum reprehendiſſet hanc ſuam non reddendi tacitam voluntatem, intelligens arriſiſſe ſibi illud lucellum (intelligis quò ſpectet illud, *Rem magnam?*) *redit ad eandem tabernam, & per cloſtrum, qua ſe commiſſura laxauerat, quatuor denarios in tabernam inſeruit.* Hæc ille, quæ procliuius eo protuli, quòd rei narratio, licet per digreſſionem hic inſerta, non parùm ad noſtram Mineruam ſutoriam pertineat: vnde nimirum ſcire licet eiuſmodi phæcaſia quatuordecim aſſibus conſtitiſſe; cùm denarius, iuxta Budæi ſupputationem, trium aſſium & dimidij pretio reſpondeat.

Vt igitur eò redeam, vnde paulùm digreſſus ſum; Si pallium proprius eſt philoſophorum amictus, ad eoſdem etiam pertinere phæcaſia licet colligere, vbi duo hæc ſimul iuncta eidem tribuuntur. Et eandem ob rem Plutarchus, vbi Antonium cultu, cõtra morem Romanum, Græcanico ſeu philoſophico inſignem denotat; ipſum pallio amictum Phæcaſiiſque calceatum refert his verbis: Ἐν *In Anton.*

Digitized by Google

ἱματίῳ ϰ φαιχασίοις ϖεϑέιν. Vt hinc ſaltem conſtet in eo Phæcaſia cum crepidis conueniſſe, quod crepidarum ad inſtar & philoſophis, iiſque quibus Græcorum habitus arriſit, vſurpata fuerint. Sed ecce turſus alij aliquantum à ſuperioribus deflectunt, aut certè non eodem tenore cum iis vocem ſuam attemperant. Appianus ſiquidem Athenienſium Alexandrinorumque ſacerdotibus (de philoſophis tacens) Phæcaſia in vſu communi fuiſſe ſignificat, dum ait: *Exutus curis omnibus & Imperij obſequiis ſtolam quadratam Græcorum more, pro patria & domeſtica induit; calceamenta candida, qualia Athenienſium Sacerdotes & Alexandrinorũ (quæ Phæcaſia vocant) deferre conſueuerunt, ſibi aſſumpſit.* Et Herodianus inſanum Antonini luxum deſcribens de Phæcaſiis omninò videtur loquutus, cùm interprete Politiano dixit: *Præfecti exercitibus induti tunicas talares, linteis calceamentis vtebantur, quemadmodum vates in iis regionibus conſueuerunt.* Phœniſſos enim intelligit Sacerdotes, apud quos Imperator ille educatus, Soliſque, quem potiſſimùm colebant, ſacris initiatus fuerat.

L.5.bel.ciuil.

L.5.hiſt.

Quid igitur hic tandem ſtatuendum?

Primùm vt Heſychium cum ſuo calceamento ruſtico reſpuam ſuadet (iis omiſſis quæ prolata ſunt) phæcaſiorum appellationis etymon. Cum enim ἀπὸ τοῦ φαικοῦ, quod leue atque agile ſignificat, ſuam phæcaſia deducant appellationem, agreſti calceo, qui craſſus & grauis eſſe ſolet, ineptè Phæcaſii nomen videtur attribui, quodquidem tenuis leuiſque calceamẽti genus intelligendum ſuggerit. Vnde & Eratoſthenes in Mercurio, congruè ad huius etymi ſenſum, phæcaſio epitheton ἐλαφροῦ adiunxit, vbi ſic:

Πέλμα ποτὶ ῥάπτεσκεν ἐλαφροῦ φαικασίοιο.

Soleam olim ſuebat tenuis Phæcaſii.

Deinde philoſophis & Sacerdotibus familiaria fuiſſe phæcaſia non inuitus admittam, ſi modò ſic vtraque diſtincta credantur, vt Sacerdotes candidis & linteis, quemadmodum ex Appiano Herodianoque conſtat; philoſophi vero nigris coriaceiſque vterentur: Fruſtra enim Pythagoricus ille, de quo ſuperius, à ſutore phæcaſia diceretur emiſſe, ſi non illa è corio compacta fuiſſent. Albus etiam, aut alius à nigro, color parum philoſophum deceat, quem vt verbis, ita externo corporis habitu ſplendoris oſtentationiſque

contemptorem eſſe oportet.

Si verò quæ ad vtrórumque formam figuramque pertinent, ſpectentur; Sic ea inter ſe ſimilia fuiſſe credam, vt pedes totos tenui obſtragulo contegerent, ſiue lineum illud eſſet ſiue pelliceum; Atque adeo propter illam tenuitatem leuem etiam atque agilem pedibus inceſſum præberent. Vno verbo Sacerdotum phæcaſia mihi videntur iis vdonibus affinia, quos Gallicè *Chauſſons* appellamus: philoſophorum verò, ſoccis illis, quos noſtro item idiomate nuncupamus *Eſcarpins*. Atque ita philoſophi Phæcaſia facilè poterant ſuis crepidis inſerere; quo modo iam aliqui calceolos mulleis inſertos geſtare conſueuerunt: Quando igitur apud Iuuenalem legere continget: *Sat. 3.*

Phæcaſianorum vetera ornamenta deorum.

L. 10. aduer. cap. vlt. Vbi cum Turnebo notaueris pro phæcaſiatis Deos dici phæcaſianos, quomodo Tullius pro miniato minianum Iouem dixit in epiſtolis: Sciendum etiam ſignificari phæcaſiis illis calceatos, quæ ſacerdotum erant propria, vt Deorum & iis ſacrificantium calceatus inuicem reſpondeat. De aliis verò phæcaſiis, qualia philoſophis aliiſque Græcanici cultus ſtudioſis

ſis vſurpata iam diximus, lubens intelligam illa Petronij, quibus nebuloni legionarium ſe mentienti alter acutè obijcit: *Age verò in exercitu veſtro Phæcaſiati milites ambulant?* Vt hominem mendacij ab ipſius calceatu arguat, ex eo quòd pro more Romano milites non phæcaſiis, ſed caligis calceati incederent. Sic enim phæcaſiatum illum par eſt accipere, vt eius phæcaſia non quidem lintea, ſed coriacea tantùm eſſent: Cum ſoli Sacerdotes rebus ſacris operaturi linteis eiuſmodi calceamentis vterentur. *In Sat. pag. 22.*

Sed vt tandem ad Sicyonia veniam, eorum quidem magis expedita, quàm phæcaſiorum, explicatio. Eſt enim apud omnes in confeſſo Sicyonia, ſic à Sicyoniis Græciæ populis appellata, calceos fuiſſe delicatioris cultus, muliebres & amatorios. Heſychius; Σικυώνια, γυναικεῖα ὑποδήματα. *Sicyonia, muliebria calceamenta.* Cicero: *Si mihi calceos Sicyonios attuliſſes, non vterer, quamuis eſſent habiles & apti ad pedes; quia non eſſent viriles.* Mulierum igitur ſic proprij, vt virum iis vti contra decorum eſſet. Ita Virgilius eorumdem delicias oſtendit his verbis: *1. de Orat.* *In Ceiri.*

Cognita nec teneris pedibus Sicyonia ſeruans

Nec niueo retinens baccata monilia collo.

Lib. 4. Quò item ſpectat Lucretius, vbi ſic:

Vnguēta & pulchra in pedibus Sicyonia ridēt.

Qui vero Sicyonia illa pulchra teneriſque pedibus familiaria eſſent haud difficilè conijcere licet ex Apuleio, qui iuuenem muliebri habitu veſtitum deſcribēs L. 7. metam. inter cætera: *Calceus*, inquit, *fœmininis, albis illis & tenuibus indutus.* Vbi quidē hæc de quibus agimus Sicyonia depingit ab ipſorum candore & tenuitate: Sic enim candor ad pulchritudinem, & tenuitas ad delicias pertinet.

Quibus etiam lubet addere, quod elegantiæ ratio ſuadet, diſpunctionibus inciſuriſque variè & artificioſè diſtincta olim eiuſmodi Sicyonia fuiſſe. Quod calceorum genus, Epicteti teſtimonio, auratis & purpureis antiſtabat: Ille nāque ſic: In Enchirid. Ἐπὶ τοῦ ὑποδήματος, ἐὰν ὑπὲρ τὸν πόδα ὑπερβῇς, γίνεται κατὰ χρυσοῦν ὑπόδημα, εἶτα πορφυροῦν, εἶτα κεντητόν. *In calceo ſi vltra pedē progreſſus fueris fit auratus calceus, deinde interpunctus.* Vnde propter inſigne illud interpunctionis artificium, quo variis diſtincta figuris erant calceorum eiuſmodi obſtragula, multiformem appellauit calceum Tertullianus, vbi de nouis nuptis

elegantiarum plus æquo ſtudioſis ita loquitur: *Iam & conſilium formæ à ſpeculo petunt, & faciem moroſiorem lauacro macerant, forſitan & aliquo eam medicamine interpolant, pallium extrinſecus iactant, calceum ſtipant multiformem, &c.* Hoc enim multiformis calcei nomine interpunctum ab vniformi & plano diſtinguit, quo modeſtiores fœminæ vtebantur. Cùm igitur ita eleganter elaborata, atque adeo pretioſa eſſent illa Sicyonia, mirum eſt cur ea Lucianus duabus tantùm drachmis, id eſt ſeptem aſſibus, æſtimarit, quando ſcripſit: ὑποδήματα ἐκ Σικυῶνος τὸ πρῶτον δύο δραχμῶν. *Calceamenta Sicyonia primùm duarum drachmarum.* Niſi fortè talia ſignificare voluit, quæ longo vſu attrita eſſent atque diſrupta. Nam aliàs ex comparatione phęcaſiorum, in quibus minus erat operæ atque artificij, pretioſiora fuiſſe Sicyonia conſentaneum eſt arbitrari.

L. de vel. virgin. cap. 12.

Dial. meret.

CAPVT XX.

Reliquæ Calceorum ſpecies ſimul congeſtæ.

QVID plura? nullus ſcribēdi finis ſit, ſi quę apud Græcos aliaſque gentes

in vſu fuerunt calceamenta, ea omnia & ſingula vberiori cõmentatione vellemus explicare. Et quis etiam tam multiplicem ſibi arroget auctorum lectionem, vt nihil eius notitiam effugiat? Plura ſunt, ingenuè fateor, quæ me latent, quam quæ me habere cognita exiſtimo. Sed ſi quædam à ſuperioribus alia, quæ ad hoc noſtrum inſtitutum pertineant, legendo ſum aſſequutus, ea omnia iuuat hoc capite breuiter, & omiſſa curioſiore plurium teſtium citatione, in vnum faſciculum cogere; ne nimium accurata rei, quæ ad pedes abijci ſolet, tractatio vapidam laudis in deſpicabili negotio infeliciter affectatæ oſtentationem præ ſe ferat.

Vt igitur quod dicimus id præſtemus, *Alcibiadæ*, ſiue vt alij ſcribunt, *Alcibiadii*, calcei fuerũt multiplici ſutura compacti, ſicut *Amyclaidæ*, *Laconicæ*, *Perſicæ*, *Scythicæ*, *& Iphicratides*, quemadmodum refert Alexander Neapolitan. Sed ſingulis hiſce calceamentorum ſpeciebus hæ diuerſæ obtigerunt appellationes, cùm à Gentibus & vrbibus, apud quas primùm inuentæ ſunt, tùm etiam à perſonis, quibus illæ familiares fuerunt. Vnde non eas omnes ita inter ſe ſimiles fuiſſe credendum eſt,

L.5.cap.18.

quin ſingulæ à ſingulis peculiari quodam diſcrimine diſtinguerentur; prout varia fuit inuentorum atque vtentium libido: nam *Studium non omnibus idem*. *Alcibiadæ* igitur id nominis acceperunt ab Alcibiade, quemadmodum *Iphicratides* ab Iphicrate; quòd ij calceamentis illis vterētur: eadem dubio procul ratione, qua iã apud nos & galeris ſignanter & barbis indita ſunt illuſtrium quorumdam hominum cognomina, quos iiſdem eſſe delectatos obſeruatum eſt. Vnde galeri Balignæi, barbæ vel Guyſiacæ, vel Pernoniæ, vel Marchioniſſæ iam paſſim nomen obtinuerunt, prout hâc vel illâ formâ galeri illi vel barbę videntur inſignes. *Amyclaidæ* verò, *Laconicæ*, *Perſicæ* & *Scythicæ* ipſo ſuo nomine Amyclæos, Lacones, Perſas, & Scythas ſuos deſignãt auctores & vſuarios: atque ita quidem vt ſingulæ ſpecies ſingulare etiam aliquod ab aliis haberent diſcrimen, vel à colore, vel ab ipſa compoſitione, ſtructuráve petitum. Cuius quidem rei exemplum ætas etiam noſtra ſuppeditat: Nam ſi Gallorum, Italorum, Hiſpanorum, & aliarum gentium calceos curioſiùs inſpicias, alios videre erit ea parte, in quam extremi pedum digiti deſi-

nunt, acuminatos eſſe; ita vt roſtrum aliquod rectum repræſentent: alios verò ſimos, atque ad inſtar bouini naſi efformatos. Deinde alios offendes hinc inde feneſtratos, alios omnimodè contectos: alios porrò altè à ſolo editos, alios verò humiles & ſimplici ſolea ſuppactos.

Sed quid me recentia morantur? non locus hic ea ſibi ſpectacula poſcit. Nam ecce veterum calceorum aliæ ſpecies ſeſe confertim offerunt, *Baſilides* Regij calcei, Regibus Athenienſium familiares. *Argiæ* Argiuis, *Rhodiacæ*, Rhodiis, vt & Theſſalis *Theſſalides*, de quibus Lyſippus in Bacchadibus. His ſuccedunt *Embades*, calcei vulgares, à Thracibus inuenti, Tragicis Cothurnis paulùm humiliores: & *Embatæ* Comicis Calceis ſimiles. Tùm *Smindyridij* & *Menacij*, ſic de ſingularium hominum, quibus vſui fuere, nominibus appellati. Deinde *Hypoſchiſmata* & *Hypieli*, calcei quidem viriles; ſed hi precioſi, illi verò vulgares. Item *Proſchemata* & *Conipodes*, quæ ſenum calceamenta fuerunt. Præterea *Eumarides*, tùm & *Diabathra*, viris mulieribuſque communia, quemadmodum & *Pedila*; quibus tamen hoc ſingulare, quod elegantia eſſent atque ad

delicias & oſtentationem comparata, vt pote variis eximiiſq; coloribus picturata. *Dipodia* verò, *Pelyntra*, *Autapodia*, & *Anaxyrides* ſic quidam calceamentorum ſpeciebus annumerant, vt *Dipodia* ſocculi ſint lanei, *Pelyntra* pedum faſciæ, *Autapodia* idem quod *Anaxyrides*, quas nonnulli ocreas, alij femoralia ſiue ſubligacula nuncupant.

Sed vt varium & mutabile ſemper fœminarum ingenium in ipſarum etiam calceatu eluceat, ecce multiplices muliebrium calceorum ſpecies, quæ ſolent paſſim apud Græcos auctores occurrere, *Blautæ*, ſeu Blaudes, ſeu Blaudia, idē quod crepidæ ſiue ſoleæ. *Nymphides*, ſponſalia calceamenta. *Tyrrhenica*, quæ & Sandalia, loris inauratis variegatiſque inſignia, quibus Mineruam induit Phidias. *Endromides*, quæ Dianæ venatrici, vt & curſoribus, proprium & ſingularem calceatum præbuerunt. *Baucides* croceo colore precioſoque cultu inſignes, quibus Ionicæ mulieres vtebantur. *Rhadiæ*, ſandalij ſpecies ſic appellatæ, quòd in induendis iis parum laboretur, vel quòd præ tenuitate facilè conuolui vel inuerti queant. *Peribarides* proprium ancillarum calceamen-

tum. Atque vt breuiter cætera complectur, quæ ad fœminini calceatus cenſum pertinent, hæc ſunt: *Aphracta, Opiſthocrepida, Canabia, Nudipedia, Nyctipedes, Meſoperſicæ, Phittacides, Seleucides, Noſides, Ambracides, Amphiſphyra, & Acroſphyria.* De quibus atque aliis, quæ in ſuis Onomaſt.
L.7.c.22. Iullius Pollux retulit, plura curioſius non congero, ne vel Lexicographum agere videar, vel in minutiis iſtis operoſius quam par ſit laboraſſe.

CAPVT XXI.

Calceandi modus, & ad eum ſingularia quædam obſeruata.

ENVMERATIS hactenus explicitiſque omnibus iis calceamentorum ſpeciebus, quæ apud Latinos Græcoſque auctores nobis inter legendum obſeruatæ ſunt, nunc inſtituti noſtri ratio videtur expoſtulare vt, quemadmodum pleriſque veterum calceis adie[illegible]itia quædam fuerunt ornamenta, quibus elegãtiores pulchrioreſque redderentur: Ita ſuperioribus alias adtexamus obſeruationes, quæ

venuſtiorem plenioremque calcei noſtri compagini concinnitatem atque elegantiam concilient. In primis igitur hoc, ad rem quam agimus inſtitutumque pertinens, occurrit obſeruandum, quod antiquis, vt & æui noſtri hominibus, decorum maximè viſum eſt ſi ſtrictim calcearētur, vt auctor eſt Feſtus in *Tentipellium*. Vnde Sidonius Apollinaris *tenſum Cothurnum* dicit, vbi de Germanico homine lauto loquitur: Illauti enim & incurij hominis indicium eſt, ſi pedes in laxa calceorum pelle natent & folleant. Hinc Ouidius elegantiæ præcepta tradens ei, quæ velit amari: *Ep.13.l.4.*

Nec vagus, inquit, *in laxa pes tibi pelle natet.*

Ita Sidonius Thaliam alloquens: *Ep.11.l.8.*

Soccos ferre caue, nec vt ſolebat
Laxo pes natet altus in Cothurno.

Quod item D. Hieronymo in Epiſtolis expreſſum, vbi maleſanum fœminini cultus ſtudium perſtringit: *Omnis his cura de veſtibus ſi bene oleant, ſi pes in laxa pelle non folleat.* Vnde idem alibi *Caligas Monachorum follicantes* dixit, *quales hypocritas geſtare* ait, *vt humani cultus contemptores videantur.* Ne verò follicarent Calcei, ſi quando pedum modulo laxiores eſſent, *Ep.ad Euſtoc.*

ſolebant eos vel tomento, vel quauis alia re idonea ſtipare. Quo ſenſu Tertullianus inter cætera, quibus operoſam puellarum in ſui ornatu curam exagitat, dixit: *Calceũ Stipant multiformem*. Sic enim ad eum locum eius interpres Rhenanus ait, *Stipant, ne follicet calceus*. Atque ad hanc rem multùm etiam conferebãt anſulæ ſiue corrigiæ, quibus nimirum calcei pedibus ſtrictius firmiuſque aptabantur. Vnde Tibullus ait:

L. de vel. virgin. cap. 11.

Anſaque compreſſos alligat arcta pedes.

Carm. 2. Ita Sidonius:

—— retinacula bina Cothurnus
Mittit in aduerſum vincto de fornice pollex,
Quæ ſtringant crepidas.

Vbi quidẽ retinacula ſiue corrigias ſtringendis ſeruire calceeamentis oſtendit.

Sed verba nihilominùs obſcura minuſque propria difficilẽ primùm intuenti ſenſum exhibent. Si enim Cothurnos hîc & crepidas propriè vſurpata credas, fruſtra in recto ſenſu eliciendo labores. Rurſus non paruum faceſſit negotium, quod pollex hic in aduerſum mittere dicatur vincto de fornice retinacula, quæ ſtringendis crepidis ſeruiant. Quid enim per vinctum fornicem præcisè ſit intelligen-

dum non ſatis apparet. Quibus in dubiis vt ſaltem coner eorum nodos explicare, hæc mihi mens arbitriumque ſedet. Primùm hic Cothurnos non propriè pro editiore illo calceatu, cuius integumenta ad crus medium protenduntur, ſed tantùm pro crepidis ſoleiſue vſurpari. Deinde per fornicem vinctum intelligendam ſuperiorem eam pedis partem, qua extremi digiti reliquo pedi committuntur: Vt ſit hic crepidarum delineatio, quæ nimirum ſic erãt pedibus adſtrictæ, vt primùm ab vno ſoleæ latere ad aliud per ſuperiorem extremi pedis partem ſiue fornicem corrigia, vel ſi mauis anſula quædam trãſuerſim duceretur. Deinde ab huius anſulæ medio, quòd pollici proximum eſt, duæ aliæ corrigiæ, quæ hic *bina retinacula* dicuntur, in aduerſum ita procurrant vt alteram anſulam, quæ medium pedem supernè vinciat, per latera vtrimque fiſſam peruadentes pone talum ſimul arctè connectantur. Eo pacto & Sidonij verbis aliàs obſcuris ſua lux, meo quidem ſenſu, redditur, & qua ratione retinacula ſiue corrigiæ crepidas adſtringerent non incommodè intelligitur. Quòd ſi cui lux clarior affulgeat, menſque alia magis arri-

deat,non inuideo:nec aliter ſentire pigebit, ſi quem meliora ſuggerentem offendero.

Interea non omittendum hic veteres cùm calceamenta pedibus inducerẽt, eaque preſſius aſtringerent, ſi quando corrigiã contingeret effringi, malũ omen crediſſe, adeò vt ſuſcepta negotia deſererent. Id enim diſertè teſtatur in Diuinat. Cicero, vbi ſic ait: *Quæ ſi ſuſcipiamus, pedis offenſio nobis, & abruptio corrigiæ, & ſternutamenta erunt obſeruanda, &c.* Quod omen veteres illi portendere credebant rem ſuſceptam haud feliciter progreſſuram, aut ſiniſtro aliquo caſu impediendam: quemadmodum iis, quibus in itinere corrigiam calceamenti contingit abrumpi, non paruo abruptio illa impedimento eſt, ita vt iter inçœptum retardet. Vnde qui ſacram paginam Gloſa, quæ dicitur ordinaria, illuſtrauit, locum illum Iſayæ: *Non rumpetur corrigia Calceamenti eius.* Appoſitè ſic interpretatur: *Non impedietur in itinere Dominus.* Vt eum ſignificet re nulla retardandum, quin breui ſit in hoſtes iracundiæ ſuæ tela vindice dextra contorturus.

Lib. (margin note beside "rent. Id enim diſertè teſtatur in Diuinat.")

Cap. 5. (margin note beside "paginam Gloſa")

Cùm igitur ea corrigiarum abruptio properantes non minùs moretur quàm

ipſamet calceamenta, quæ pedum quaſi vincula ſunt & impedimenta, non mirùm videri debet, ſi veteres tabellarij atque curſores excalceati ſua dicantur munia obijſſe: Sic enim eos magis expeditos atque agiles fuiſſe par eſt credere. Et ita ſanè cenſuit Muſonius ille philoſophus, cuius hæc à Stobæo Latinè reddita verba referuntur, quæ proximè iam dictis fidem adſtruunt. *Sine calceis valde expediti & agiles ſunt pedes, præſertim ſi adſit vſus. Vnde Tabellarios videre eſt non vti calceamentis in itineribus: atque ex Athletis curſores celeritatem eamdem non ſeruare, ſi currere ipſos oportet in calceis.* Quibus in verbis quod de Tabellariis & Curſoribus obſeruatione dignum notamus, idem de Claſſiariis (qui remiges erant ſeu milites maritimi) teſtatur Suetonius, dum ſic ait in Veſpaſiano: *Claſſiarios verò, qui ab Hoſtia & Puteolis Romam pedibus per vices commeabant, petentes aliquid ſibi calciarii nomine conſtitui, quaſi parum eſſet ſine reſponſo abegiſſe, iuſſit poſthac excalceatos curſitare: & ex eo ita curſitant.* Vbi quidem curſorum excalceatorum quæ fuerit apud Romanos & origo ſimul & occaſio demonſtratur. Cap. 8.

Sed de calciario, cuius hic mentio, cum etiam ad inſtitutum noſtrum pertineat, hoc quoque adtexēdum, illud fuiſſe certam pecuniæ penſionem, quæ in calceos emendos erogabatur; vt legatum Calciarij apud Iuriſconſ. *L. Prop. D. de alim. leg.* Ita veſtiarium, ſalariū, hordearium & id genus alia, de quibus alij. Notabile igitur quòd Herodotus memoriæ prodidit Ægypti Reginis magnæ alicuius vrbis redditus pro calceario aſſignatos. Quo pacto inter Perſas etiam olim ſingulæ vrbes veſtiendis ornandiſque Reginis penſiones ſoluebant annuas, quarumquidem aliæ capitis, aliæ colli, aliæ brachiorum, aliæ pedum emendis ornamentis impenderētur. Vnde factum eſſe facilè poteſt conijci, vt olim Pariſiis Reginæ Zonarium ſolutum ſit: quemadmodum doctè obſeruauit Clariſſ. Orleāſius, *Lib. auſpic. Iurid. cap. 11.* cuius mellitam grauemque eloquentiam, multiplicemque & ſolidam eruditionem quiuis eloquentiæ & eruditionis ſtudioſus iure admiratur.

His addo quod præterieram, Græcos olim, eorumque poſtea imitatione Romanos, antequàm calcearentur pedes inungere frequentiſſime ſolitos; vt ex Athenæo conſtat, qui morem hūc ad mol-

litiem transfert. Quamobrem rectè Sycyonia iunxit vnguentis Lucretius, cum dixit: Lib. 4.

Vnguẽta & pulchra in pedibus Sicyonia ridẽt.

Vnde quidam apud Tertullianum, vbi habetur: *Expedit in algore rigere nudipedem, quàm in calceo vncipedem*, eũ ſcripſiſſe volunt *vnguipedem*: Vt ſic eam vngendorum pedum conſuetudinem perſtringat. L. de pal. c. 5.

CAPVT XXII.

In Calceatu vana & varia veterum Religio.

MALVM omen ex abrupta calceamenti corrigia veteres olim ſumpſiſſe ſuperiori capite retulimus. Sed in eo non ſtetit inanis & ſuperſtitioſa eorum Religio: Quidam enim ſi manè calceos inducturi eroſos illos à ſoricibus deprehenderent: alij ſi calceum ſiniſtrũ pro dextero ſibi perperam inducerent: alij ſi inter calceandum ſternutarent, graue aliquod damnum iis oſtentis ſibi portendi formidabant. Grauia ſanè formidandi argumenta, quibus auerruncandis non ſa-

tis ſint centum hoſtiæ, nulla ſufficiăt piacula. O cæcam erroribus deluſæ antiquitatis amentiam! Et tamen iis impliciti erroribus fuere non ſolùm è fece plebis homines, non mulierculæ, non deliri ſenes; ſed ipſamet prima imperij capita ſummique apices, in quibus, qui principem locum tenuit, Auguſtus teſte Suetonio: *Auſpicia & omina quædam procertiſſimis obſeruabat, ita vt ſi manè ſibi calceus perperam, ac ſiniſter pro dextro induceretur, id vt dirum omen abhorreret.* Quæ vana ſtultaque Religio ei inde potiſſimùm nata, quòd obſeruaſſet, vt ait Plin. *Læuum ſibi calceum præpoſterè inductum, quo die, editione militari prope fuerat afflictus.* De aliis verò in calceatu ſuperſtitioſè olim obſeruatis egregiè ſimul & lepidè D. Auguſtinus: *Plerumque,* inquit, *tam ſuperſtitioſi ſunt quidam, vt ad lectum redeant, ſi dum ſe calceant ſternutauerint: & ſi veſtes à ſoricibus arroſæ fuerint, plus timeant ſuſpicionem futuri mali quàm præſens damnum doleant. Vnde illud eleganter dictum eſt Catonis, qui cùm eſſet conſultus à quodam, qui ſibi eroſas eſſe Caligas diceret à ſoricibus, reſpōdit non eſſe illud monſtrum, ſed verè monſtrum habendum fuiſſe ſi ſorices à Caligis fuiſſent eroſi.* Sed ne ſepia aut

Cap. 92.

L. 2. c. 17.

L. 2. de doct. Chriſt.

Digitized by Google

aut atramento carerent illi veteres, quo ſcilicet denigratam carbone faciem eluerent, ecce Plinius præſentiſſimum, ſi Diis placet, contra mala illa omina ſuggerit antidotum. *Inter amuleta*, inquit, *eſt in calceamentum dextri pedis, antequam induatur, exſpuere.* Dignum profectò patellâ operculum, & ſimiles habent labra lactucas aſino carduos comedente: maloque nodo non melior cuneus. Quaſi verò ſputum eo ritu qui præſcribitur obſeruato, exſpuẽdis, propulſandíſque, ſi quæ ingruant, infortuniis ſit efficax. L. 28. c. 4.

Longè ſanè ſaniori mente veteres Chriſtiani, dum ſe calcearent, crucis ſignum efformabant. Ita Tertullianus: *Ad omnẽ progreſſum atque promotum, ad omnem aditum & exitum, ad veſtitum & Calceatum, &c. frontem crucis ſignaculo terimus.* Itane ſanctæ puræque antiquitatis alumne, vbi calcei pedibus inducendi, frontem crucis ſignaculo terere? Quid? an non hoc ſuperſtitioſum eſt vetularum delirium? Vide, periculum ne tuam fidem ſublectam grauis antipapiſtarum virga cenſeat: Ad ſacræ paginæ ſubſellia ipſi te pertrahent. Sed id acuta nare ſubodoratus, quo te tuamque fidem vindices, ſtatim ſub- L. de cor. mil. cap. 3.

K

iungis. *Harum & aliarum diſciplinarum ſi leges expoſtules ſcripturarum, nullam inuenies: traditio tibi prætendetur auctrix, conſuetudo cõfirmatrix, & fides obſeruatrix.* Sed quæ illa traditio? dubio procul Apoſtolorum, quorum nempe tempora penè manu contingebat Tertullianus. Quæ item conſuetudo confirmatrix? quã antea mores vtentiũ receperãt. Quæ denique fides obſeruatrix illius traditionis atq; cõſuetudinis? Nõ adulterata, ſed pura puta, vereq; ſincera; qualem tum vir ille grauiſſimus profitebatur. Hæc obiter, & paulùm extra chordam, in eos qui ſe religionis reformandæ ſtudioſos tantopere, ſed falsò, gloriantur.

Vt igitur in gradum me recipiam, eo potiſſimùm conſilio veteres illi Chriſtiani ad calceatum crucis ſignum ſapienter adhibebãt, quòd ſcirent illi tantam ineſſe vim, vt iure merito cecinerit Prudentius:

Hym. 6. Cathem.

CRVX *pellit omne crimen,*
Fugiunt Crucem tenebræ:
Tali dicata ſigno
Mens fluctuare neſcit.

Neſcio verò an huc referre debeam, ſed referre placet, quod ipſe nuper in mulier-

cula ruſticana lubens & attentus obſeruaui. Cùm Pariſiis Ambianos petẽs apud eam prandij cauſa diuerſarer, hæc puellũ ſuum eiulantem videns primùm blanditiis & oſculis lenire dolentem ſatagebat, ſed fruſtrà: vbi verò, ipſo quà ſignis, quà balbutiente lingua, eiulatus cauſam aperiente, deprehẽdit ipſi pedes poplitesque dolere ex ſtupore; quòd cibum capiens diu nimium genibus terræ fuiſſet innixus: ipſum ſtatim brachiis amplexa cœpit ab ore ſaliuam pollice ſumere, ſicque ſuper vtrumque pueri calceum crucis figuram efformare. Cùmque ab ea, quo fine id faceret, exquirerem; reſpondit ſe dudum audiiſſe præſentiſſimum hoc eſſe contra pedum ſtuporem remedium. En vt impurtatæ vites in labruſcas tandem degenerant: En vt adulteratæ monetæ ſinceris & legitimis admiſcentur. Ethnici ſputo, Chriſtiani crucis ſigno auerruncandi mali vim, vt audiimus, adtribuunt. Hîc & ſaliuam & ipſum ſalutis noſtræ ſignũ ſimul vſurpata dolori ſopiendo videre eſt. Malum, vbi Chriſti ſequaces profana cum ſacris vſurpant.

Simili penè ſuperſtitionis errore deluſi quidam D. Chryſoſtomi tempore Chri-

ſtiani, qui ad bonum proſperi euentus omen Alexādri Magni aurcam imaginem calceis annexam geſtabant. Quamobrem eos aureus ille doctor ita reprehendit: *Quid verò diceret aliquis de circumligantibus aurea Alexandri Magni numiſmata pedibus? Dic mihi hæ'ne ſunt ſpes noſtræ, vt poſt crucem Domini, gentilis Regis in imagine ſpem ſalutis habeamus?* Hinc enim clarè liquet ex ea imagine calceis alligata certam quandam illis fuiſſe rerum feliciū expectationem.

Hom. 25. ad pop. Antioch.

Quid dicam amplius? ſuum etiam hîc locum habeant ſubtiles amantium nequitiæ, quibus quidem aliquando amicas ſuis amaſiis ſuos aperuiſſe affectus obſeruatum eſt. Clemens Alexandrinus: *Multæ fœminæ ſandaliis amatorias ſalutationes imprimunt, vt per terram numeroſè incedentes, meretricios ſpiritus in inceſſu inſculpant.* Mira profectò ars, in ſandaliorum ſoleis ita caracteres ſeu ſigna quædam efformare, vt iis ordine compoſito molliori terræ impreſſis latentes animi ſenſus aliis aperiantur. His inſuper accedet ridiculum amoris remedium; quod tamen, niſi præfata lectoris venia, nolim referre: *Qui recentia,* inquit Cardanus, *amicæ ſtercora in ſuo poſuerit calceo, & calceum ſtatim induerit,*

L. 2. pædag. cap. 11.

L. 2. de var.

amore ſtatim liberabitur. Sed apage has ſordes, & ad Deum ſterculiũ deamue cloacinam relegato. Equidem tetro ſtercoris odore amorem cum faſtidio commutandum crediderim, quamdiu nimirum fœtor iſte durabit: poſtea verò, non facilè credam. Credam verò facilius quod, vt auctor eſt Oppianus: *Si quis calceatus pedes hyenæ pelle inceſſerit, canibus hic adeò ſit metuendus vt ipſi obmuteſcant, nec audeant adlatrare.* Quod minùs mirum videri debet, cùm etiam ſola hyenæ vmbra, eodem teſte, canum ipſorum latratum compeſcat. Et Plinius eidem aſſertioni ſuffragatur, ſed rem iis adſtringit circumſtantiis, vt eam ſuperſtitionis reddat valdè ſuſpectã, cùm ait, *Eos qui linguam hyenæ in calceamento ſub pede habeant, non latrari à canibus.* Nam quî potius ſub pede quàm ſupra pedem, aut alio quouis modo, hyenæ lingua calceamento incluſa canum latratum cohibeat? Sed mihi tempero, non enim Spartam eam nactus ſum, quam excutiẽdis ſuperſtitionum dumetis adornem. Ad alia progrediamur.

L.3.Cyneg.

L.28.c.8.

CAPVT XXIII.

Nudipedalium varius & multiplex vſus.

IN Calceatu quid veteribus, cùm ethnicis, tùm Chriſtianis, ſuperſtitiosè religioſéue fuerit obſeruatum, quæ iam proximè diximus oſtendunt. Nunc pedes, ſeu verę ſeu falſæ Religionis ergo, aliiſue de cauſis, olim excalceatos iuuat intueri. Atque in primis Sacrorum Religio non abs re nudos pedes exigit, vt ſic puritas & ſimplicitas animi terrenis affectibus exuti demonſtretur: Vnde pręceptum Domini ad Moſem, & Angeli ad Ioſue: *Solue calceamentum de pedibus tuis; locus enim in quo ſtas terra ſancta eſt.* Hunc ritum à Moſe mutuati gentiles, vt obſeruauit Iuſtinus, in quibuſdam ſacris; ſi quando Deorum ſtatuæ per platæas & vicos circumferentur, diſcalceatis & nudis pedibus eas comitabantur. Prudentius:

Exod. 3. Ioſue 5.

Apol. 2.

L. periſteph. hym. 10.

Nudare plantas ante carpentium ſcio
Proceres togatos matris Ideæ ſacris.
Lapis nigellus euehendus eſſedo,

Muliebris oris clauſus argento ſedet,
Quem dum ad lauacrum praeundo ducitis,
Pedes remotis atterentes calceis,
Almonis vſque peruenitis riuulum.

Ita matronæ Romanæ, vbi vota deæ Veſtæ concipienda, eius ædem nudis pedibus adibant. Ouidius: L. 6. Faſt.

Huc pede matronam nudo deſcendere vidi.

Sic etiam bello Gallico, *Virgines ex ſacerdotio Veſtæ nudo pede fugientia ſacra comitabantur*, ait Florus. L. 1. hiſt. Et eodem ſenſu accipienda vox, *nuda*, in hoc verſu Iuuenalis. Sat. 6.

——— inde ſuperbi
Totũ Regis agrũ nuda & tremebũda cruentis
Ereptet genibus.

Idem quoque paſſim à Romanis obſeruatum, quotieſcumque ſtupente cœlo, & arente ſolo pluuiæ publicis ſupplicationibus à Diis expoſcebantur. Tertullianus: Apolog. c. 40. *Cum ſtupet cœlum & aret annus nudipedalia,* L. de ieiun. c. 6. (quæ alias ab aquis eliciendis aquilicia dicit) *denunciantur.* Ducta, vt credere par eſt, imitatione à ſacris nudipedalibus, quę quidem Iudæi peragebãt nudis pedibus, ſacco induti, & in puluere volutati. Vnde Ioſephus ſcribit *Beronicem Reginam, vt* L. 2. de bell. Iud. *Deo vota ſolueret pro ſalute, Hieroſolymas veniſſe, & pro more patrio hoſtiis cæſis capilliſ-*

que deraſis nudipedem ante tribunal ſtetiſſe. Sicque ab Euſebio mandatum memoriæ eſt apud Lacedæmonios ſacra *nudipedalia* primùm acta, cùm Romæ regnaret Tullus Hoſtilius. Sed & in Pythagoræ ſymbolis adnotare licet *nudis pedibus* adorandum atque ſacrificandum.

Hinc nudis etiam pedibus in ſolemnibus ſupplicationibus veteres Chriſtianos proceſſiſſe pleriq; teſtantur. Glicas Theo-
Part. 4. doſium iuniorē & Proclum Patriarcham Conſtantinopolitanum *diſcalceatos* proceſſiſſe tradit in proceſſionibus, quæ Cō-ſtantinopoli ſunt inſtitutæ, cùm ciuitas graui & diuturno terræ motu concute-
Lib. hiſt. retur. Ita Paulus Diaconus auctor eſt, Iuſtiniano Imperante concuſſa terræ motu Antiochia ciues, qui remanſerant, *diſcalceatos* omnes Litanias feciſſe, clamantes Κύριε ἐλέησον. Et Concilium Moguntiacum Chriſtianis ita diſcalceatis proce-
Can. 4. dendum ſignificat his verbis: *Placuit nobis vt Litania maior obſeruanda ſit à cunctis Chiſtianis diebus tribus, ſicut legendo reperimus & ſancti patres noſtri inſtituerunt; non equitando nec pretioſis veſtibus induti, ſed diſcalceati cinereque & cilicio induti, niſi infirmitas impedierit.* Vbi quidem reſpicere vi-

detur Concilium ad Imperatoris Heraclij memorabile factum, qui, vt Exaltationis S. Crucis hiſtoria teſtatur, cùm Imperiali habitu, auroque & gemmis ornatus, crucem Domini humeris impoſitam ferens, vltra portam, quæ ad Caluariæ montem ducebat, progredi non poſſet; abiecto ampliſſimo veſtitu, *detractiſque calceis*, ac plebeio amictu indutus reliquum viæ facilè confecit. *An. 628.*

Et ita ſanè primi Chriſtiani, quaſi perpetuò rebus ſacris operarentur, publiceue ſupplicaturi procederent, calceis vt plurimùm non vtebantur, ſed nudis pedibus incedebãt. Id innuit Tertullianus, vbi Chriſtiani habitus cauſam agens ſic ait inter cætera: *Calceos nihil dicimus proprium togæ tormentum, immundiſſimam pedum tutelam, verum & falſam. Quàm enim expediat in algore & adore rigere nudipedem, quam in calceo vncipedem?* Sed apertiùs ex Luciano, qui habitum hominis Chriſtiani deſcribens vt irrideat: *Pallium*, inquit, *putre, ſine calceis & tegmine, capite detonſo incedens.* *L. de pallio, cap. 5.* *In Philop.*

Quemadmodum verò in Religionis, ita & ſuperſtitionis ritibus obeundis calceos olim poſitos ex Plinio diſcimus: Sic

L.17.c.28. enim ille, *Priuatim autem contra erucas ambiri arbores ſingulas à muliere incitati menſis nudis pedibus recincta.* Idem etiam obſeruatum in funeribus. Suetonius in Augu- Cap.100. ſto: *Reliquias legerunt primores equeſtris ordinis tunicati & diſcincti, pedibuſque nudis, ac in Mauſolæo condiderunt.* Neque tantùm Romanis peculiaris hic ritus, vt diſcalceati luctum funebrem teſtarentur. Nam in Hebræorum quoque funeribus idem fa- Cap.24. ctitatum facilè ex Ezechiele Propheta colligo, vbi contra morem iubetur in funere vxoris cuncta lætitiæ ſigna retinere: *Luctum non facies, corona tua circumligata ſit tibi, & calceamenta tua erunt in pedibus tuis.* Ergo in funebri luctu diſcalceatis pedibus incedebant.

In ſacris verò magicis veneficæ vnum tantùm pedem exuebant. Virgilius, vbi Magæ habitum deſcribit:

L.4.Æneid. *Vnum*, inquit, *exuta pedem vinclis in veſte recincta.*

L.1.Sat.8. Horatius:

Vidi egomet nigra ſuccinctam vadere palla
Canidiam pedibus nudis, paſſoque capillo.

Nudos vtroſque pedes dicit præter ſa- L.7.Metam. crorum Magicorum morem. Virgilio enim aſſentiuntur Ouidius, qui ſic de Me-

dea loquitur:

Tectis egreditur veſtes induta recinctas,
Nuda pedem, nudos humeris infuſa capillos.

Et Seneca, vbi loquentem eandem inducens ait: *Act. 2. ſc. 2. med.*

Tibi more gentis vinculo ſoluens comam,
Secreta nudo nemora luſtraui pede.

Neque tantùm in ſacris Magicis, ſed & in bello quidam populi erant vno tantùm pede calceati. Ita bellaces Ætoli fuiſſe produntur, ac propterea dicti μονοκρήπιδες. Vnde ad Hernicos Italiæ populos tranſtulit Virgilius: *L. 7. Æneid.*

——Veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituere pedis, crudus tegit altera pero.

Nudis illi, credo, vtriſque pedibus fuiſſent, niſi tutius pugnandi ratio pedi cruríque dextro adhibendum peronis munimentum ſuaſiſſet; cùm in congrediēdo, illi dextrum pedem ante ſiniſtrum promouerent.

Et certè, ſi militiæ conditionem excipias, non ita incommoda pedum nuditas, quin illi ſuffragatores in antiquitate ſuppetant. Nam Philoſtratus adoleſcenti delicatulo, cuius pedes ſandalia læſerant, vrbanè ſuadet, vt prorſus ἀνυπόδητος deinceps inambulet. Sed magis ſeriò Clemens *Ep. 22.*

L. 2. pædag. cap. 11. Alexandrinus: *Viro*, inquit, *pulchrè conuenit nullos habere Calceos, præterquam ſi militet. Calceatum enim eſſe non paruam habet affinitatem cum eo quòd eſt eſſe ligatum. Optimum exercitationis genus eſt nudis vti pedibus, & ad ſanitatem, & ad expeditam facilitatem, vbi non prohibeat neceſſitas.* Ita Muſonius apud Stobæum: *Nudis pedibus incedere melius eſt quam Calceatum: propemodum enim dixerim Calceatum eſſe perinde ac vinctum & conſtrictum eſſe. Sine Calceis autem valdè expediti & agiles ſunt pedes, præſertim ſi adſit vſus.* Tabellariorum deinde & curſorum exemplum profert, quod, & alia Cap. 21. quæ huc pertinent, ſuperius relata, non repeto.

Ex quibus non omnino mirum videri debet, ſi viri quidam liberi, atque etiam ſplendidioris fortunæ nudis pedibus aliquando inceſſiſſe dicantur. Ecce enim In Phocion. Phocion, auctore Plutarcho, ruri ac militiæ nudo ſemper inceſſit pede, niſi hyems atrocior illum ad calceos impuliſſet. Vnde ferunt inter iocantes milites nullum fuiſſe ſignificandi rigidi frigoris certius argumentum quàm affirmare calceatum Phocionem tunc fuiſſe. Cui hac in re non In Caton. diſſimilis Cato, quem idem Plutarchus

tantæ laboris patientiæ fuiſſe ſcribit, vt *cùm amici, qui vnà iter faciebant, equis veherentur, ſingulos ipſe adiens pariter cum iis loqueretur, pedibus ipſe vadens.* Quibus addit idem Plutarchus; *Sæpè ſine calceis & ſine tunica in publicum prodibat à prandio.* Hinc illud Horatij: L.1.ep.19.

Quid ſi quis vultu toruo ferus & pede nudo,
Exiguæque togæ ſimulet textore Catonem,
Virtutemue repræſentet moreſque Catonis.

Idem de Socrate teſtatur Ariſtophanes apud Laertium, his verbis Latinè redditis: *Elatus faſtu vias terit oculiſque innuit, & diſcalceatus mala multa tolerat, & inter nos vultu grauitatem præ ſe fert.* Ad eamdem etiam ferendi laboris aſſuetudinem reſpiciens Lycurgus Lacedæmoniorũ pueris pro calceamentorum vſu pedum nuditatem præſcripſit, quò nimirum expeditius accliuia conſcenderent, & per decliuia graderentur. Sed apud Ægyptios alia fuit puellarum, quæ nondum nuptæ eſſent, excalceandarum ratio, quibus ſcilicet calceos geſtare nõ licebat; vt ſic euagandi licentia cohiberetur. Cùm illis nudo pede extra ſepta prodire nefas foret. Alex. Neap. l.3.c.18.

Quid plura? Caput hoc captiui & ſerui venales claudent, quiquidem olim pro

Sat.7. more nudis erant pedibus. Iuuenalis, vbi de Cappadocibus & Bithinis Romam venum traductis loquitur:

Altera, inquit, *quos nudo traducit Gallia talo.*
Hæc ſiquidē nota fuit venalitiorū vt excalceatis nudiſque pedibus eſſent, iiſque

Ad Roſ.l.5. cap.36. cretatis ſeu gypſatis. Nō enim placet hîc quod vir quidam eruditus intricatè ſcripſit, cretatos pedes interpretans calceis indutos, quibus nota cretacea eſſet impreſſa. Nam quotquot hac de re loquuti ſunt, auctores pedum penè ſemper, calceorum nuſquam meminerunt. Vt hinc etiam noſtra magis cōſtet aſſertio, quamuis in ſuperiori verſu ſatis ſit vnica voce *nudo* firmata. Prodeant igitur qui quod

Sat.1. dicimus, oſtendunt. Iuuenalis:

Nuper in hāc vrbē pedibus qui venerat albis.

Eleg.8.l.1. Ouidius:

Nec tu ſi quis erit capitis mercede redemptus,
Deſpice gypſati nomen inane pedis.

Eleg.3.l.2. Tibullus,

Nota loquor, regnū ipſe tenet, quē ſæpè coëgit.
Barbara gypſatos ferre cataſta pedes.

Eleg.5.l.4. Propertius,

Aut quorum titulus per barbara colla pepēdit,
Cretati medio cum ſaliere foro.

L.35.c.17. His accedat Plinius: *Creta pedes venalium*

trans mare aduectorum denotare inſtituerunt maiores. Idemque rurſus: *Cl. Cæſaris liber-tos vidimus cum laureatis faſcibus illo remit-ti, vnde cretatis pedibus aduenißent.* Quòd ſi calceatis fuiſſent pedibus illi venales, horum, quos iam laudauimus, aliquis dubio procul calceorum aliquid retuliſſet. *Ibid. c. 18.*

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA

CAPVT XXIV.

Ignominioſa Calceorum ſolutio, eadémque ceßionis, aliàs fidei firmiue propoſiti ſignum.

QVEMADMODVM Religionis diuinique cultus ergo Calceos olim poſitos in confeſſo eſt, ita eoſdem ignominioſè quibuſdam interdũ detractos nulli debet eſſe dubium. Nam cùm diſcalceatum eſſe captiuitatis, vt ſuprà notatum eſt, ſeruiliſque conditionis eſſet argumẽtum; id etiam ex conſequenti certam in aliquibus ignominiæ notam præ ſe tulit. Vnde apud Romanos militibus, cùm exautorarentur, vt militiæ priuilegiis & honore indigni, inter cætera calcei ſolebãt detrahi. Tertullianus militem exautora- *L. de cor. mil. cap. 1.*

tum deſcribens; *Speculatoriam*, inquit, *moroſiſsimam pedibus abſoluit*. Id eſt Caligam militarem deponit. Idem etiam aliquādo apud Anglos obſeruatum teſtatur Valſinganus, vbi ſic: *Andreas Hercle transfuga Anglus antequam ſuſpenderetur degradatus eſt, ſecuri amputatis ei ad talos calcaribus, mox diſcinctus balteò militari, & ablatis calceis & chirothecis, mox tractus & ſuſpenſus & in quatuor partes diuiſus*. En vt in militarium inſignium numero habentur calcei, cùm illi reo militiæ inſignibus exſpoliando detrahantur, quò ſcilicet omnibus militiæ priuilegiis indignus, ignominiaque velut infamis denotandus oſtendatur.

In Eduar. 2.

Neque tantùm in militia calceorum detractio ignominiæ notam olim inuſſit. Sicut enim Romanis diſcinctum eſſe nō tantùm militiæ, ſed etiam domi cenſebatur infame: quo modò de ſolutæ vitæ ganeonibus dicebatur: *In morem diſcincti viuere Nattæ*. Quo item ſenſu Iulius Cæſar adoleſcens malè audiebat, quòd *male præcinctus* eſſet: Contraque ſeueri illi & graues Romani veteres *cincti* vocabantur, quòd arctè cingerentur. Ita Hebræis tollere calceamentum, & diſcalceatum vocari iudicialis infamia fuit, ſumpto rei ex lege

Iuuen. Sat. 14.

Suet. c. 45.

lege Moyſis initio: Sic enim ille in Deu- *Cap. 25.*
teron. *Si noluerit frater fratris ſine liberis mortui vxorē accipere, accedet mulier ad eum coram ſenioribus, & tollet calceamentum de pedibus eius, ſpuetque in faciem eius, & dicet: Sic fiet homini qui non ædificat domum fratris ſui, & vocabitur nomen illius in Iſraël, domus diſcalceati.* Vbi videre eſt hunc, qui neget fratri mortuo ſemen ſuſcitare, à facie ad pedes, per ſputum & calcei ſolutionem, dehoneſtari. Huic legi (vt eruditiſſimus ille Delrio ſapienter obſeruauit) reſpon- *In Adagial.*
debat ipſa Iſraëlitarum conſuetudo, inter quos ſi quis iuri ſuo cederet, dominiumque rei ſibi competentis alteri transferret, eius rei iuridicè præſtandæ ſymbolum erat calcei proprij ſolutio, eiuſdemque in manum alterius traditio. Qua de re loquens Samuel, vbi Ruth hiſtoriam *Cap. 4.*
enarrat: *Hic*, inquit, *mos erat antiquitus in Iſrael inter propinquos, vt ſi quando alter alteri iuri ſuo cedebat, vt eſſet firma conceſſio, Soluebat homo calceamentum ſuum, & dabat proximo ſuo. Hoc erat teſtimonium ceſſionis in Iſrael.* Deinde ſubiungit: *Dixit ergo Booz propinquo ſuo*, Rutham ducere recuſanti, *tolle calceamentum tuum: quod ſtatim ſoluit de pede ſuo.*

L

Legi reſpondiſſe conſuetudinem dixi: Nam eò ſic vtraque incidunt vt qui, verbi gratia, fratris viduam vxorem ducere recuſabat, primùm ſui calcei corrigiam ſolueret, quò nimirùm oſtenderet ſe iure cedere calcandi fundum ſiue poſſeſſionem, quàm cum vidua erat aditurus. Deinde mulier vltionis demortui mariti gratia, calceum recuſantis auferebat, vt ſic eum infamem denotaret. Et eò ſanè ducunt vtriuſque loci verba, ſi benè mens eorum expendatur. Nec malè dicitur calceum alteri dare, qui ſoluendo permittit, vt facilè alius eum ſibi auferat.

Quod ſi quis vtriuſque cùm ceſſionis iuris, tum recuſationis nuptiarũ, per calcei ſolutionem & detractionem ſignificatæ rationem aliquã exquirat, facilè quoad primùm poteſt reſponderi, calceamento dominium ſiue ius aliquod in rem aliam indicari; cùm calceus, vt incedentium vſibus inſeruit, terram ſibi ſubiectam ſemper habere ſoleat. Quamobrem Pſaltes Regius dixiſſe videtur: *In Idumæam extendam calceamentum meum.* Id eſt eam mihi ſubijciam. Vnde vbi iuris ſiue Dominij ceſſio ſignificanda eſt, ad id aptè calceamẽti ſolutio ſymbolicẽs vſurpatur: prout

Pſal. 59.

id olim ingenioſè expreſſit quiſquis amoris effigiem pinxit, ſiniſtra manu calceum gerentem, altera verò titulum hunc, IVS MEVM ALTERI TRADO. Quoad ſecundum quid aptius ſignificando matrimonio quàm calceus? Calceũ plerumque pedi grauem & moleſtum eſſe nemo ignorat. Idem etiam ſæpè ſæpius in matrimonio contingere teſtari poſſunt qui ſuo malo ſunt experti. Scitum occurrit hac in re Senatoris Romani dictum; qui rogantibus amicis, cur vxorem præſtanti forma inſignem, & in qua nihil apparebat cõiugio indignum, repudiaret; Pede protenſo calceum oſtendens: *Hic*, inquit, *pulcher eſt & elegans: Neſcitis tamen qua parte pedem meum premat.* Vnde qui calceum ſibi detrahi volens patitur, is non ineptè ſic vxoris ducendæ curam abijcere ſe demonſtrat.

Huc porrò placet adiungere quòd apud Arabes Calceum ſibi detractum in alium iacere, non equidem ceſſionis vllius ſymbolum ſit, ſed potiùs ſeruatæ ſeruandęque fidei ſignum & pignus certiſſimum. Cui rei firmandæ facit omninò quod, referente clariſſ. Lipſio, Luſitanicæ narrant hiſtoriæ de Raho quodam Ben- *L. 1. ex. pol. cap. 16.*

xamutio, viro inter Arabum Duces inſigni. Hic cùm in Marochienſi agro caſtra & de more familiam haberet, contigit vt, irruentibus inopinãter Luſitanorum copiis, vxor eius cum multa hominum pecorumq; turba raptim abduceretur. Imparem autem cùm ſe Rahus animaduerteret, Luſitanis numero militum longè maiore ſuperantibus, dolens mœſtuſque primùm vxorem patiebatur abduci. Sed ecce cùm illa recedens huic & ignauiam & perfidiam indignabunda exprobraret, acrioribus incitatus ſtimulis ſtatim, vt in more gentis erat, calceum ſibi detractum in illam iecit: Et ſimul equites ſuos, quos ad ſeptuaginta raptim collegerat, animosè cohortatus tanto impetu in Luſitanos irruit, vt hi tandem amiſſo duce, diſſipataque acie, cæſi plerique omnes aut capti fuerint. Sicque vxorem Rahus ille recepit, voces eo facto & laudes in ſe vertens omnium, qui fidelem & generoſum eius animum prædicabant. Qua in narratione id potiſſimum in rem noſtram obſeruamus, quod Rahus ille iacto in vxorem calceamento dicere videbatur: *Ne iure mihi aut ignauiæ aut perfidiæ probrum putes competere, ecce iam tibi meum trado calceum fidei*

meæ pignus; ſed ſtatim recipiendum, cùm te fugatis hoſtibus recepero. Quod niſi per me fiat, ignauum me, perfidum & infamem habeto.

Et certè non inepta vxoris recipiendæ propoſiti, per calceum in eam cõiectum, ſignificatio; cùm, vt obſeruauit Rabi Immanuel in Pſalmos, vbi Reges olim vrbem aliquam obſidebant, in eam proijcere Chirothecam ſolerent, ſignum ſe ſtatuiſſe obſidionem non ſoluere, donec vrbe potirentur. Nam quòd hic per chirothecam factum ait, alij per Calceamentum malunt, eòque Pſalmiſtam ſpectaſſe volunt, vbi cecinit: *In Idumæam extendam calceamentum meum.* Ac ſi dicat, in Idumęã belli ſignum conijciam, cui finẽ dare non eſt propoſitum, niſi priùs eam in poteſtatem meam redegero. Cui interpretationi fauet ea verſio, quæ vbi communis ſubiungit: *Mihi alienigenæ amici facti ſunt.* habet, *ſubditi ſunt.* Vnde etiam de ſubijciendis alienigenis hoc loco agi doctiores hiſtorici ſenſus interpretes arbitrantur. Ecce igitur ex his, quæ hoc capite prolata ſunt, haud obſcurè liquet quò ſeſe calceorum ſiue detractio, ſiue iactus in ſignificando protendat. Sed hinc nobis Pſal. 59.

eſt gradus ad alia promouendus, quò myſtice obuelata in ſacris ſcripturis calceorum ſignificatio tandem reueletur.

CAPVT XXV.

Prolegomenon ad Myſticam Calceorum interpretationem.

CELEBRIS eſt & omnium penè ſeu ſtylo ſeu penicillo illuſtrata hiſtoria, quam de ſe retulit omnium ſcriptorum primus ille Moſes, qui cùm oues ſoceri ſui per auia deſerti paſcentes deduceret, ecce derepente rubus ei in oculis, qui flammas accenſus hinc inde ſpargebat, ita tamen vt incendio non abſumeretur. Vnde ſtupendum illud oſtentum propius attentans intueri, audiit illicò vocem præcipientis Domini: *Solue calceamentum de pedibus tuis: locus enim in quo ſtas terra ſancta eſt.* Quòd ſi mihi nunc in rem meam huius hiſtoriæ mentem liceat deflectere, mihi videor huc vſque lectorem meum, non quidem per auia deſerti, ſed per impreſſa veterum ſcriptorum veſtigia deduxiſſe, quibuſquidem antiqui calcei ma-

Exod. c. 3.

teria, forma, ornatus, atque alia adiuncta clariùs innoteſcerent; atque ita eius animum dape litteraria paſcerem. Sed eccè progredienti mihi rubus ardens in oculis, emicantes nempe calceorum, qui in ſacris litteris occurrunt, ſenſus myſtici, quorumquidem fulgor è mediis verborum latebris erumpens oculorum aciem primo aſpectu perſtringit. Quare dum propius in iis certam fixamque lucem cupio intueri, aurem mihi ſubitò vellicat iſtud olim Moſi pronunciatum edictum: *Solue calceam. &c.* Quo ſanè intelligo, ſapienter docente D. Bernardo, eum qui velit ſacra myſteria rimari, debere priùs terrenis ſe profanarum rerum curis exuere: propterea quod rebus prophanis immerſa cogitatio animum ipſum deprimit, & diuinæ Theoriæ meditationi minùs reddit idoneum. Hìc igitur aliquando tandem profanæ antiquitatis curioſiùs indagandæ curis exſoluēdus animus, quò liberior expeditiorque ſeſe in ſacra myſticæ Calceorum ſignificationis penetralia inſinuet. *In cap. 12. Apoc.*

Atque vt rem commodiùs aggrediar, ſolidum hoc ſolum primùm mihi ſubſternendum eſt, Sacræ litteræ, quas Diuinus

ſpiritus intus alit, non tantùm ſenſum illum legentibus offerunt, quem ipſe verborum contextus ſeu ſonus exterior primùm exhibet intelligendũ, ſed aliũ atq; alium intimis inclusum penetralibus habent, attẽtiori meditatione exprimẽdum. Hinc nota illa famoſaque ſenſuum, quos litteræ illæ vel fronte præferunt, vel ſinu fouent, diſtinctio in Hiſtoricum, Tropologicum, Allegoricũ & Anagogicum. Nã ea eſt vbertas atque copia diuini illius ſpiritus, quo dictante ſacri codices exarati ſunt, vt vna eademque vox quatuor illos ſenſus facilè parturiat. Quod exemplo nõ longè petito ſic intelligendum oſtendimus. Quid verba illa iam antè laudata: *Solue calceam. &c.* Hiſtorico ſeu litterali ſenſu ſignificẽt, expeditius eſt quàm pluribus verbis opus ſit. Quòd ſi Tropologiã ſpectes, hunc tibi ſenſum ſuggerent; Si Deo per amorẽ propius optas adhærere, ſordidas vitiorũ pelles de affectibus tuis abijce. Si verò Allegoriã, ſic haud incommodè poterũt exponi; Rerum diuinarum myſteria ſub intelligentiam hominis non cadũt, niſi prius is terrenarum cogitationum inuolucra depoſuerit. Si denique Anagogiam, & hunc quoque ſenſum fa-

cilè ſuppeditabunt; Tùm facilis tibi dabitur in beatificæ viſionis arcem aſcenſus, cùm depoſita caducæ carnis ſarcina, corporeis vinculis animus fuerit exſolutus. Neque nos pro arbitrio, aut temerario quodam auſu, hos nobis ſenſus effingimus; ſed tritam tantùm aliorũ veſtigiis viã inſiſtimus: Cùm qui priùs eã feliciter inierũt, ſanctiſſimos ſapientiſſimosq; patres tanquam Deos viales (vt poſtea conſtabit) habeamus; quos qui preſſo pede ſequatur, eũ à recto veritatis tramite aberrare minimè poſſe cẽſeo. Sed antequã myſticos calceorum ſenſus amplius aperio, liceat etiã aliquid ad hiſtorici lucem proferre, ne cõtẽptim omiſsũ ſe cõqueratur.

CAPVT XXVI.

Vtrùm Chriſtus Dominus pro more Calceatus inceſſerit.

LIMITVM quos huius initio libelli mihi volẽs prçſcripſi nõ immemor, operæ duxi pretium hîc inueſtigare, nõ quidem ea, quorum in ſacra hiſtoria magni momenti eſt diſcepatio (cuiuſmodi ſunt

quæſtiones illæ, vtrùm Circumciſio in veteri lege purgandis ab originali labe pueris ſufficeret. Vtrùm in noua lege Chriſtus Dominus Miſſæ ſacrificium inſtituerit, & ſimiles) ſed tantùm quæ ad Mineruam noſtram ſutoriam pertinent: Vtrùm videlicet Chriſtus Dominus pro more Calceis vſus ſit.

Cuius quidem quæſtionis inſtituendæ rationem mihi ſuggerunt quæ à pleriſque diſſentientibus vtrimque ſuper ea re ſolent afferri rationes. Qui negantem viam ineunt, in quibus ſunt Lyranus, Abulenſis, Dion. Carthuſianus, & D. Bonáuentura, eò potiſſimùm feruntur impulſi, quod cùm apud D. Lucam animaduertant D.
Cap. 7. Magdalenā Chriſti Domini pedes inungere, ſuiſque lachrymis irrigare; hinc cōſectaneum exiſtiment illum nudis fuiſſe pedibus: propterea quòd aliâs hoc ei beneficium in menſa præſtare minimè potuiſſet. Et ad mentem hanc maius etiam ex eo momentum putant accedere, quòd ibidem Chriſtus Dominus Simoni dixiſſe referatur: *Aquam pedibus meis non dediſti.* Vt quid enim aqua pedibus abluēdis, ſi calceorum integumentis illi fuiſſent operti?

Quòd ſi leuia quibuſdam videantur hæc momenta, eadem ſic aliundè ſtabiliunt, quod cùm Chriſtus Dominus ea opere compleuerit, quæ aliquando ſuis facienda præcepit, verò ſimile videri nulla ratione poteſt ipſum calceatis inceſſiſſe pedibus; cùm ipſum Apoſtolis calceorum vſum interdixiſſe conſtet: Nam diſertis verbis apud D. Mathæum ſic ait: *Nolite poßidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis veſtris; non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta.* Et apud D. Lucam: *Nolite portare ſacculum, neque perã, neque calceamenta.* Rurſuſque alibi: *Quãdo miſi vos ſine ſacculo & pera & calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis?* Et ne qua parte vacillet inſtitutæ quæſtionis negatio, qui ſuppetias ferat tanquam triarius adſciſcitur D. Hieronymus, cuius hæc verba licet in epiſtolis legere: *Moſes & Ieſu Naue nudis in terram ſanctam pedibus iubentur incedere: & diſcipuli ſine calceamentorum onere & vinculis pellium ad prædicationem noui Euangelij deſtinantur. Et milites veſtimentis* IESV *ſorte diuiſis Caligas non habebant quas tollerent: Nec enim poterat habere Dominus quòd prohibuerat ſeruis, id eſt Apoſtolis.* Liquet igitur ex mẽte ſenſuque

Cap.10. *Cap.10.* *Cap.22.* *Ep. ad Euſtoch. de cuſt. virg.*

tanti doctoris neque Chriſtum Dominum, neque illius Apoſtolos calceis vſos eſſe. Sed agmen hoc rationum pro parte negante pugnantium non fruſtrà concluſerit quòd, licet pleræque veterum cùm ſculpturæ, tùm picturæ Apoſtolos ſandaliis calceatos oſtentent, nuſquam tamen, aut certè rarò, Chriſti Domini effigies aliter quàm nudis pedibus expreſſæ videātur. Quod equidem non leui argumento eſt nudipedalia Chriſtum perpetuò celebraſſe: prout etiā ſcripſit Pariſienſis Cancellarius à Gerſonio. Quibus ita conſtitutis, ſi quis iam affirmantem ſententiam ſe nihilominùs amplecti diceret, periculum fortè ne non ſatis ſanus crederetur. Quid enim tot tantiſque rationum momentis cum ratione poſſit opponi, non ſanè videtur eſſe promptum aut expeditum.

Conſider. 3. Apolog. ad Carthuſ.

Verùm non eſt quod affirmāti ſentētiæ indicta cauſa nigrū theta præfigatur. Sunt enim ei ſuæ rationes, ſua iura, quibus ęqua lance perpenſis nemo dubitet huic cōtra negantem veritatis prærogatiuā deferre. Sed quid verbis opus? Audiamus D. Ioānem Baptiſtam: *Non ſum*, inquit, *dignus ſoluere corrigiam calceamentorū eius*. Chriſti nempe Domini, cuius ſe ſeruū humilem

Marc. 1. Luc 3. Ioan. 1.

D. ille Ioannes profitebatur. Non ergo merè nudis pedibus Chriſtus Dominus incedebat. Nolim tamē omninò inficias ire potuiſſe D. Ioannē verba illa verè vſurpare, etiāſi Chriſtus nudipedes incederet. Sic enim Prouerbiali loquendi formula ſignificaſſet ſe non ſatis dignum eſſe, qui in Chriſti famulitio viliſſimum etiā munus obiret. Nihilominùs de veris Chriſti Domini calceamentis verba D. Ioannis intelligenda eſſe nos docet D. Auguſt. cū *Serm. 42. de Sanct.* ait: *De calceamentis iis quibus calceati ambulamus, conſolatur me idē ipſe Dominus: Si enim ipſe calceatus nō eſſet, non de illo Ioannes diceret, non ſum dignus, &c.* In eam quoque pedibus it ſententiam D. Antoninus vbi ſic: *3. p. hiſt. tit. 23. cap. 1. §. 1.* *Chriſtum*, inquit, *calceatū videre poſſumus in eo quod Baptiſta ait, Cuius non ſū dignus, &c.* & D. etiā Chryſoſt. calceamenta Chriſto *Hom. 60. ad pop. Antioch.* attribuit his verbis: *Quod nunc dicunt, vellē ipſius Chriſti formā aſpicere, figurā calceamenta, &c.* Ex quib. ſanè clariſſimè cōſtat quid ſit de Chriſti Domini calceatu ſentiendū.

Quod ſi iam Apoſtoli vidētur in exemplum adducendi, vt qui in veſtitu ciboque Magiſtri normam & conſuetudinem ad amuſſim, vt credere par eſt, imitabantur, ipſos ſanè calceamētis vſos fuiſſe

Digitized by Google

Cap. 6. D. Marcus teſtis eſt locuples : vbi enim quo habitu Chriſtus Dominus vellet eos incedere commemorat: *Eis*, inquit, *præcepit ne quid tollerent in via, niſi virgam tãtum: non peram, non panem, neque in zonis æs; ſed calceatos ſandaliis.* Nulla hic opus conſequentium illatione. Res apertè liquet. Et ſi quis aliò vellet eam deflectere, ſuccurrit inſuper quod Angelum D. Petro è carcere mox educendo dixiſſe refert A-
Cap. 12. ctorum ſcriba D. Lucas: *Calcea te Caligas tuas*, pro quo Græcè legitur, ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σȣ. Vt quid enim Caligas ſiue ſandalia princeps ille Apoſtolus iubetur induere, ſi quibus pro more vteretur ea non haberet? Poſſet etiã hic adijci quod
Tom. 1. Opuſc. D. Bonauentura teſtatur, D. Petri ſoleam Romæ tanquam inſigne antiquitatis monimẽtum aſſeruari. Quemadmodũ idem alij de B. Andreæ ſandalio referunt, quod ita in Hiſpania in ciuitate Ouetenſi ſtudioſè ſeruatur. Sed quid opus plura congerere? Apoſtolos paſſim & antiquæ & recentiores picturæ ſandaliis calceatos repræſentant. Chriſtum verò Dominum pari cum Apoſtolis viuendi veſtiendique ratione vſum dicere eſt omninò rationi conſentaneum. Quamobrem nullus du-

bio ſupereſſe debet locus, quin Chriſtus Dominus pro more calceatus inceſſerit. Atque ita Burgenſis, Caietanus, Toletus, Baradius, & Suarez ex recentioribus ſentiunt. His defixa radicibus ſtat affirmans ſententia.

Sed qui eam concutiunt aduerſarum rationum venti ſic euentilandi. D. Magdalena cœnantis Chriſti D. pedes nudos inunxit: hoc verum. Sed pro veterũ more Chriſtus D. ſemijacens in lecto menſæ accumbebat, depoſitis ſoleis ſiue ſandaliis, peracta cœna reſumendis: Sic enim veteres, vt ſupra demonſtratum. Nihil ergo mirum ſi potuit etiam aqua pedibus eius abluendis impendi. Deinde Chriſtus Dominus Apoſtolis vſum calceamentorum prohibuerit, annuo; ſed eorum tantùm, quæ pedes totos contegerent; non autem ſandaliorum, quæ pedum plantas tantùm, ſuperiori parte nuda, munirent. Sic enim D. Lucas & Mathæus cum D. Marco veniunt conciliandi. Vnde ad D. Hieronymum facilis eſt & expedita reſponſio. Suppoſito enim quòd iam retuli diſcrimine; Caligas ſiue calceamenta non habebat Chriſtus, quæ ſeruis ſuis prohibuerat, quis negat? Sed neque ſandalia, Cap. 11.

non conceſſerim; niſi pro Paſſionis tempore, quo facilè credo nudis pedibus ipſum in Caluariæ montem aſcendiſſe. Omitto quod alij reſpondent, milites qui cruci Chriſtum affixerant, eius calceos vel ſandalia contempſiſſe, quòd nullius eſſent valoris. Ad Chriſti verò Domini effigies, quæ paſſim nudipedes viſuntur, nolim ego ſtatim & crudè tritum illud reponere:

—— Pictoribus atque Poëtis
Quidlibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas.

Sed hoc eſto reſponſum: Quemadmodum reliquo habitu Chriſtum pictores ſæpius ab Apoſtolis diſtingunt, veſtem nempè diſcinctam ſine ſuperiniecto pallio illi adpingentes, quod idem in cæteris Apoſtolis non ſeruant, licet ipſum cum iis eadem vſum veſtiendi ratione ſit vero ſimilius: Ita nihil mirum ſi nudipedem illum repræſentent: vt ſic quoque magis extet ab Apoſtolis diſtinctus, quos ſandaliis calceatos delineare ſolent. Quòd ſi quidam aliàs & Chriſtum D. & Apoſtolos nudipedes interdum inceſſiſſe contendant, non obluctor: ſed de more, propter antedicta, repugno.

CAPVT

CAPVT XXVII.

Romani Pontificis Calceamenta quæ, quo potiſsimum inſignita ornatu, eiuſdemque rationes variæ.

LICEAT etiam hoc capite de Pontificis illius, qui in terris Chriſti Domini vices obit, calceamentis, deque illorum ornatu ſingulari, eiuſdemque cauſis peculiari tractatione agere. Ita fiet vt ab Hiſtorica ad Myſticam calceamẽti ſacri intelligentiam ſenſim & veluti per gradus ordine ſibi inuicem ſuccedentes inſtituti noſtri ratio progrediatur. Vt igitur quod proponimus id præſtemus, Summos religionis noſtræ principes vno eodemque calceamẽti genere ſemper vſos non eſt credo qui velit, cum iure non queat, aſſerere. Qui enim ad D. Petri primi Romanorum Pontificis tempora propius acceſſerunt, illi vt paupertatis eius & conditionis potentiorum iniuriis obnoxiæ ſucceſſores fuerunt, ita & eumdem in Caligis ſiue ſandaliis Apoſtolicis dubio procul imitati ſunt. Hic ſiquidẽ eſt mor-

talium omnium genius vt eorum,quos in aliqua re principes agnoſcunt, & mores & veſtiendi rationem aliquanto tempore lubentes imitentur.

Sed vt eorumdem mortalium res caducæ ſunt, fluxæ & mobiles; ita temporum ſucceſſu facilè tandem illi animum moribus in melius, vt cauſantur, immutandis addicunt. Hinc factum vt à rudibus illis & craſſioribus, quæ Apoſtolis familiaria fuerunt, ſandaliis ad linteos vdones ſeſe Pontificum in augenda ſui præſulatus dignitate ſtudium conuerterit; tùm præſertim cùm illos inter alia ornamenta dono datos à Conſtãtino Magno pedibus inducere cœperunt: vt ſcilicet quod Gentilium ſacerdotes in profanis ſuis ſacris vſurpare ſolebant; cũ apud eos

Scortea non vlli eſſet fas inferre ſacello:

Id tanquam ab iniuſtis poſſeſſoribus vindicarent, atque ſinceræ religionis vſibus addicerent. Et certè lineus ille candor in pedibus non parum, imò maximè ſacrorum antiſtitem decet, in quo quidem animi ab omni vitiorum labe defecati puritas, per eum candorem aptè ſignificata, elucere maximè debeat.

Verùm fuerint olim lintei illi calcei

Pontificibus noſtris vſurpati, maiorum nihilominùs ætate abolitam conſuetudinem illam fateri neceſſe eſt. Cùm iampridem Sandalia purpurea crucis aureæ ornamento inſignita locum in Pontificalibus calceamentis obtinuerint. Sic enim Pōtificum ceremoniale pluries ante laudatum: *Induitur Papali habitu, toga ſcilicet linea alba, Caligis rubeis, & Sandaliis rubeis aurea cruce ſignatis.* Vbi quidem duo notanda, quibus Pontificalium calceorum decor iamdudum eſt inſignis; purpureus nempe color, & aureæ crucis ornamentum. Sed cùm de colore illo iam alibi dictum ſit, hîc tantùm iuuat cauſas referre, cur ita crucem Sandaliis ſuis ſummi Pontifices affixerint: vt noſtris ea ſuppetant, quibus illos aduerſus hæreticorum morſus tueantur, & habeant iniqui noſtræ religionis cenſores, vnde (ſi qua ratione ducantur) linguæ ſuæ petulantiám coërceant.

Cap. 4. 10. & 12.

Cap. 10.

In primis igitur etiamſi Diocletianus Imperator gemmarum ornamenta ſuis calceamentis dicatur addidiſſe, vt ſibi tanquam Deo diuini honores per pedum oſcula deferrentur: Non eſt tamen quòd quis inſanam illam mentem Pontificibus

noſtris affingat, propter additum Sandaliis aureæ crucis ornamentum. Quin potiùs ex eo ipſorum humilitas atque demiſſio commendari maximè debet. Cùm enim illi primùm agnoſcerent vniuerſos paſſim Chriſtianos pietatis & honoris ergò ad ſuorum pedum oſcula proruere, vt à ſe honorem illum ad Chriſti Domini gloriam transferrent; Crucem, quæ præcipuum eſt illius gloriæ monimentum, calceis ſuis adtexi curauerunt. Sic enim factum vt Chriſtiani homines eum honorem, quem Pontifici per pedum eius oſcula lubentes ibant delatum, Cruce in ipſius calceis perſpecta, in Chriſtum præſertim referrent; atque adeò ipſum ore contingere, impreſſiſque labiis ſuauiari viderentur. Neque eſt quòd quiſquam propter oſcula crucium ſignis impreſſa reclamet: Cùm teſte Nicephoro in Ecclesia more antiquo receptum ſit, vt venerationis cauſa veri germanique Chriſticolæ crucem oſculis petierint. Cuius rei Prudentius teſtis eſt locuples, cùm ait:

L.17.c.15.

In Apotheoſ.

——— Iam purpura ſupplex
Sternitur Æneadæ victoris ad atria Chriſti,
Vexillũque Crucis ſummus dominator adorat.

Hic enim adorandi ritus in oſculo præ-

ſertim erat poſitus. Et adorare, ſi dictionem tantùm attendas, nihil aliud ſonat quàm ori admouere, ſiue oſculari. Vnde Iob: *Si vidi Solem cum fulgeret, & oſculatus ſum manum meam ore meo, &c.* Id eſt, ſi Solem adoraui. Cap. 31.

Sed aliunde etiam crux illa Pontificum Calceis addita ſuam habet rationē. Cùm enim de Apoſtolis eorumque ſucceſſoribus futura prænūcians Iſayas pulchros ſiue *ſpecioſos pedes Euangelizantium pacem* appellauit, An non externis etiam rebus, vt & internis, viros Apoſtolicos ſuo muneri debere gratiam, ſplendorem atque dignitatem conciliare ſignificauit? Id certè credendū ſuadet quo ducimur omnes genius; cùm nempe per externum rerum ſacrarum, & eorum qui illis operantur, ſplendorem ardentiore affectu erga diuina myſteria & Deum ipſum accendimur. Qui aliter ſentiunt fingant ſibi hominem, ſi queant, qui ſine ſenſuum miniſterio res cœleſtes & à ſenſibus remotiſſimas apprehendat, atque ad earum amorem excitetur. Semper illud Philoſophi veriſſimum, quamdiu corporis ergaſtulo incluſi detinemur: *Intelligentem intueri oportet phantaſmata.* Quamobrem Apoſto- Cap. 52. L. 3. de anim. cap. 7. & 8.

lici viri pulchros greſſus ſuos in calceamentis, per crucẽ auream iis impreſſam, eſſe voluerunt: vt ſic nõ à profanis rebus, ſed ab ipſomet victoriæ ſalutiſque noſtræ trophæo maieſtatem auguſtiorem ſibi compararent, atque exinde pios in ſubditorum ornatum illum admirantium animis affectus erga Religionem, eiuſque ſuſpicienda myſteria efficacius excitarẽt.

Quid amplius? In Chriſtianorum omnium fronte & pectore Crucis ſignum, pro more antiquo & verè pio, ſolet efformari; quò intelligant ſibi in profeſſione fidei non erubeſcendum, ſed eam in animo ſimul & ore habendam. Pontificum verò noſtrorum calceis illud idem eſt impreſſum, vt greſſus noſtros in viam pacis rectà deducant. Cùm enim illi gregis Chriſtiani ductores ſint atque paſtores, iis equidem incumbebat ea cura, ne aliquò pedes allilerent, neue errore aliquo temerè lapſi populum Chriſtianum in ſuum exitium præcipitem agerent. Quare vt hoc ſacrum priuilegium crucis Chriſti beneficio ſibi conceſſum oſtenderent, pedum ſuorum integumenta eximio illo crucis aureę ſigno inſtruxerũt: ne & ipſi, qui nobis exemplo præeunt, & nos qui

eorum veſtigia ſectamur per deuia errantes in interitum rueremus. *Pedes enim ſanctorum*, vt cecinit Anna, *ſeruantur à Domino. Nec ſunt*, inquit Pſaltes Regius, *in commotionem pedes eorum.* Quæ verba de Apoſtolicis viris Angelomius intelligit, quoſquidem Dominus inter ſcãdala perſecutionum ſeruat, vt omnes ad eorum pedes tutò poſſint accedere. Iuxta illud Deuteronomij: *Qui appropinquat pedibus eius accipit de doctrina eius.* Vnde apud Ezechielem, *Pedes ſanctorum pedes recti* dicuntur. Quia per arduas & difficiles huius mundi ſalebras à Domino ſeruantur. Quæ omnia cùm à Paſſione Chriſti firmitatem habeant, non abs re Pontifices, vt hanc myſticam intelligẽtiam inſinuarent, crucem ſandaliis impreſſerunt.

L. 1. Reg. 2. *Pſal. 65.* *Strom. in l. 1. Reg. cap. 2.* *Cap. 33.* *Cap. 1.*

Denique, vt hoc etiam antedictis adiungatur, crux illa Pontificum ſandaliis impreſſa non ſolùm iis in memoriam reuocat, vbi ad pedes oculos demittunt, vanas terrenaſque cogitationes exemplo Chriſti eſſe dimittendas, & futiles animi paſſiones, quæ pedum nomine ſignificantur, eſſe cruci affigendas: Verùm etiam omnia cruci, in qua Chriſtus Dominus acerbiſſimos pertulit cruciatus, glorioſiſ-

ſimumque retulit triumphum, eſt proſternenda. Quod nuſquam alibi æquè ac modò experimur; cùm omnes ad Pontificis ſandalia ſeſe abijciant, & ad crucem iis impreſſam oſculo venerandam communi voto demiſsè ferantur. Atque hæc pro inſtituti noſtri modulo ſufficiant. Si quis plura volet, Ioſephum Steuanum
Cap. 9. conſulat, qui hac de re fuſius, in eo tractatu, quem de oſculatione pedum Romani
Ann. 1580. Pontificis edidit.

CAPVT XXVIII.

Allegoricè ſignificata per Calceamentum Chriſti Domini Incarnatio.

QVIBVS aſperum & difficile iter eſt obeundum, iis Calcei maximè ſunt neceſſarij. Res vſu experientiaque non incognita. Ex Ægypto Iſraëlitæ diſceſſuri, & per incultam atque aſperam ſolitudinem iter facturi, profectione inſtante agnum edere calceamentis induti præci-
Exod. 13. piuntur: *Sic autem comedetis illum, renes veſtros accingetis, & calceamenta habebitis in*

pedibus veſtris. Hinc iuſto dolori locus, cùm magnus ille Rex & Propheta Dauid arma filij Abſalonis fugiens, *Aſcendebat* (ait ſacra pagina) *cliuum oliuarum nudis pedibus incedens.* Tùm enim ſe per viam arduam ſanè & aſperam in deſertum recipiebat. Hinc etiam apud Iſayam grauis illa comminatio malorum populo impendentium, ad quæ plus opere quam ore prædicenda iubetur ille propheta de pedibus ſuis calceamenta tollere, nudipeſque incedere: *Et fecit ſic vadens nudus & diſcalceatus.* Durus profectò & difficilis inceſſus. *L.2.Reg. cap.15.* *Cap.20.*

Sed quorſum hæc? Longum, difficilè, & laborioſum olim æterno æterni patris filio iter erat obeundum, vbi decretum ad rigorem iuris pro mortalium noxa ipſi patri ſatisfacere. Quid tum conſilij? Quis exequendi illius decreti modus? An velut nudipes in ſingulari tantùm diuinæ naturæ ſubſtantia filius ille ſe patri facturus ſatis offerret? Eo habitu nihil ipſi filio incumbebat exſoluendum; vt qui ſic in ære patris non eſſet: nihil etiam eidem patiẽdum; vt qui ſic à ſe omnem doloris ſenſum excluderet. Et tamen ad iuris illius rigidi leges integrum grandis debiti no-

men iuſta pariatione de diuino Calendario erat eximendum, atque adeo acerba pœnarum erant ipſi naturæ, in qua cõtractum olim debitum, perferenda. Ita profectò iter illud pluſquam difficile. Quid igitur tandem conſilij? Reſpondeat hic Alanus de inſulis exponens illud Canticorum: *Quam pulchri ſunt greſſus tui, &c.* (Cap. 7.) *Calceamentum*, inquit, *de animalis mortui pelle fieri ſolet, nec tota pellis cedit in calceamentum hominis. Humana autem natura per pœnas & culpam erat mortificata. Hãc itaque pellẽ humanæ pœnæ aſſumpſit Dei filius, quantum ad humanæ naturæ circunſtantiam, ſed non totam: propterea quòd ita pœnam aſſumpſit vt non culpam. Atque adeo quaſi calceamentum applicuit, quãdo naturam humanam aſſumpſit*. Hactenus ille. En igitur, vt etiam D. Baſilij verbis vtar, (In Pſal. 59.) *Diuinitatis calceamentum eſt caro Deum ferens, per quam ad homines deſcendit.* Quod ſi ad placandum patrem neceſſe fuit vt ipſius filius pro nobis ſacerdotio fungeretur, (Ad Heb. 9.) *Aſſiſtenſque Pontifex futurorum bonorum, non vitulorum ſanguine, ſed per proprium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta.* Quidni dicamus humanam carnem, quam ad hoc præſtãdum aſſumpſit, ipſius fuiſſe calceamẽtũ; cùm

auctoribus Ruperto, Durando & aliis, ad hoc Dominicæ Incarnationis inſinuandum myſterium noſtri pontifices ſacris operaturi ſandalia induant? *R.1.de diu. off.* *L.3.ration. cap.8.*

Et certè non abs re caro humana diuinitati coniuncta per calceum pedi applicitum ſignificatur. Quemadmodũ enim in inceſſu Calceus, etiã à pede motum accipiat, propius tamen in vepres & ſpinas, ipſo pede illæſo, ſemper incurrit: Ita poſtquam Dei filius *exultauit vt gigas ad currendam viam*, quam exorſus eſt *à ſummo cælo egrediens*; Caro humana, quam ſuæ diuinitati tanquam calceamentum induxit, vt huius vitæ mortalis montes tranſiliret, ab ipſa diuinitate quidem præcipuos ſuos motus, mirabilemque illam patrandorum miraculorum vim accepit: quia *virtus de illo exibat, & ſanabat omnes.* Sed vbi ferendus æſtus, tolerãdi labores, perferendæ ſuppliciorum acerbitates; ea omnia carnis humanæ Calceus illæſa diuinitate ſemper excepit. Rurſus vbi magno alicui princi decretum eſt imperij ſui fines longius latiuſque propagare, calceus in hoſticum ſolum, pro veteri Hebræorum more, proijcitur; Iuxta illud: *In Idumæan extendam calceamentum meum.* *Pſal.59.*

Non diſſimili ratione Chriſtus Dominus *Rex Regum & Dominus dominantium* non contentus iis finibus, quibus ante ipſius aduentum *Notus* tantùm *in Iudæa Deus, & in Iſrael magnum nomen eius*: quando id præſtare voluit, vt nullus eſſet *qui ſe abſconderet à calore eius*, vt vniuerſus tandem orbis ſupremum eius imperium agnoſceret numenque adoraret; *In Idumæam extendit calceam. ſuum*, Id eſt, diuinæ illius œconomiæ, qua *Verbum caro factum eſt*, prædicationem iuſſit in extremos etiam gentium fines per Apoſtolos propagari.

In Cap. 1. Sic enim doctè Rupertus in S. Ioannem: *Quid eſt calceamenta Chriſti portare, niſi incarnationis eius myſterium palam mundo annuntiare? fecerũt hoc Apoſtoli, in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Et quis ſonus, quæ verba Apoſtolorum? In Sole poſuit tabernaculum ſuum Dominus: Et ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. Hoc facientes Apoſtoli calceamenta Chriſti in Idumæam & in omnes alienigenas extenſa portauerunt.* Hactenus ille.

Sed & aliundo calceorum cum incarnationis myſterio analogia nobis elucet. Si enim magno Gregorio credimus: *In-*

carnatus, inquit, *Dominus quaſi Calceatus apparuit corrigia calceamenti, id eſt ligatura myſterij*. En calceamenti vincula cum implexis huius myſterij nodis componit. Vnde ſubiungit: *D. Ioannes ſoluere corrigiam calceamenti Domini non valet; quia nec ipſe inueſtigare ſufficit incarnationis myſterium, qui hoc per Prophetiæ ſpiritum agnouit.* Nemo credo velit hanc tanti patris lucem dubiam cenſere. Sed fides ei maior adhibenda, quò plures eius ſententiæ pari propè vocis tenore ſuccinunt. Sic enim alter Gregorius Nazianzenus: *Quid corrigia calceamenti ſignificat? An forte peregrinationis & carnis Chriſti rationem?* (aptum profectò & notandum peregrin. & carnis ſymbolum Calceus) *Cuius ne extrema quidem facilè ſolui atque explicari poſſunt, non dicam ab iis qui adhuc craſſi & carnales ſunt, atque infantes in Chriſto; ſed ne ab iis quidem qui ſpiritus præſtantia Ioannem æquant.* Eodem etiam ſpectat Nicetas cùm ſcribit: *Corrigia lorum eſt calcei. Humanitatis autem à Chriſto aſſumptæ conſiliũ ac verbi cum carne coniunctionẽ ſignificat, cuius ne extrema quidem & breuiſſima myſteria ſolui atque explicari poſſunt.* Theophilactus hîc quoq; audiendus, cũ verba illa D. Ioannis exponit:

Hom. 7. in Euang.

Or. in S. Lum.

In c. 3. Luc. & c. 3. Mat.

Cuius non ſum dignus calc. &c. per calceamenta, inquit, *intelligas duos Chriſti deſcenſus, alterum è cœlis in terram* (quando nempe venit ad nos humanæ carnis integumento calceata diuinitas) *alterum è terra in infernum: hos non poteſt portare præcurſor, intelligere non valens quomodo facti ſunt.*

D.Thom.3. part.& alij paſſim Theol. In 3.l.ſent. Et ſanè niſi Deus reuelet, nemo prorſus intelligat verbum ſine vlla mutatione abbreuiatum: Naturam ſingularem & indiuiduam ſubſiſtentem, licet propria, vt loquuntur Theologi, ſubſiſtentia deſtitutam: vnam in duabus naturis licet toto cœlo differentibus eſſe perſonam: vnum eumdemque & hominem & Deum eſſe: Eãdemque eſſe perſonam, quæ duas naturas vniat, & quæ ſit ipſius vnionis terminus. Hæ enim ſunt & plures aliæ ſupra mentis humanæ captum implexæ huiuſce calceamenti myſtici corrigiæ. Neque nodus ille Herculeus, qui Prouerbio locum dedit, magis inſolubilis. Vnde vt tandem in hoc inſolubili tanti myſterij vinculo expoſitam illius per calceamenta ſignificationem abſoluam, D. Ambroſium lubens hîc poſtremum audiam, qui paucis, ſed ad rem noſtram appoſitè verba illa D. Ioannis: *Non ſum dignus, &c.* ſic

L. de inſt. virginit. cap. 14.

exponit, *Non ſum dignus Incarnationis myſterium comprehendere, atque inopis vilitate ſermonis abſoluere. Vnde dixit Iſaïas: Generationem eius quis enarrabit?* Non tantùm vtique diuinam, ſed neque etiam humanæ modum atque rationem.

CAPVT XXIX.

Tropologicè ſignificata per Calceamentum Euangelij prædicatio.

CVM Euangelicæ prædicationis myſterium ſub inuolucro calceamenti latitans reuelare aggredior, ſubit in mentem illud principis Poëtæ: *L. 1. Æneid.*

--In magno populo cùm fortè coorta eſt
Seditio, ſæuitque animis ignobile vulgus:
Tum pietate grauē ac meritis ſi forte virū quē
Conſpexere, ſilēt arrectiſque auribus adſtant.

Exemplum. Tumultuabantur olim Romani, querebantúrque grauiter ſibi nobiliorum inuidiâ perfidè ſublatum è medio Romulum; cùm ecce Iulius Proculus, cuius nota probitas probatíque mores, prodit in publicam populi concionem, ibique *iureiurando affirmat à ſe viſum auguſtiore formâ Romulum, cùm ad deos abi-* *Florus l. 1.*

ret,&c. Qua in re tantùm valuit illius viri auctoritas, vt ſedato tumultu omnes amicè conquieuerint. Magna profectò ad perſuadendum vis in ſuadentis auctoritate dignitateue poſita. Sed hanc dignitatem ignominioſis perſonis vilibuſque
Cap. 23. ſeruis, quos antea docuimus inceſſiſſe diſcalceatos, ineſſe nemo dixerit. Vnde iam nihil mirum, ſi quos Chriſtus Dominus ad religionis ſuæ promulganda myſteria deſtinauit, eos calceatos fuiſſe dicamus; Id eſt iis dotibus inſtructos, quæ viris auctoritatem fidemque apud alios ſolent conciliare. Quis enim plus Herculi Gallico deferat (qui catenulis aureis ab ore pendentibus dictus eſt magnam hominum turbam auribus alligatam huc & illuc pro arbitrio circunduxiſſe) quàm Apoſtolis, quorũ concionibus id tandem effectum, vt vniuerſus orbis Chriſtianam fidem, quam ipſi prædicabant, amplexus ſit? Volo Hercules ille in dicendo ea gratia & auctoritate valuerit, vt facilè quæ vellet aliis perſuaderet: vnde figmento illi datus ſit locus. Sed verbi diuini præcones plus auctoritate gratiaue apud auditores ſuos valuiſſe quis neget? effecta probant,
Marc. vlt. quæ inde potiſſimum ſequuta, quod *illi profecti*

profecti prædicarint vbique, Domino coöperante & ſermonem confirmante, ſequentibus ſignis. Hinc etiam dubio procul factum, vt veriſſimè dixerit Apoſtolus: *Quàm ſpecioſi pedes Euangelizantium pacem, euangelizantium bona.* Sic enim pedes hi veniunt intelligendi, quòd cùm, vt ait idem Apoſtolus: *Calceati eſſent in præparationem Euãgelij*, Id eſt auctoritatis ab aſſiſtente diuino ſpiritu & miraculis comparatæ gratia inſtructi, non poterant non eſſe amabiles atque pergrati. Quod ſi cuiquam dubiũ, ecce in Canticis id aſſeritur his verbis: *Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis filia principis.* Cùm enim aptè per filiam principis Eccleſia poſſit intelligi, myſticus horũ ſenſus innuit ſpecioſum atque pergratum fuiſſe tandem Eccleſiæ ſiue Apoſtolorum (qui præcipua ſunt Eccleſiæ capita) progreſſum in Euangelij promulgatione. Vel placet etiam filia principis animam fidelem ſignificet? eodem penè verborum ſenſus recidet: Iis enim animæ promptam celeritatem ad fidem verbique diuini prædicationem recipiẽdam intelligemus.

Ad Rom. 10.

Ad Heb. 6.

Cap. 7.

Quare non incommodè per calceamentum Euangelij prædicatio ſignifica-

In Pſal.59. tur. Ita D. Auguſtinus hunc Pſalmiſtæ verſiculum: *In Idumæam extendam calc. &c.* exponens, *Cuius*, inquit, *rei calceamentum niſi Euangelij*? Cui interpretationi firmandæ profert ex Iſaya, *Cap.52.* quod & Nahum repetiit & Apoſtolus: *Quàm pulchri ſuper* *Ad Eph.6.* *montes pedes annunc. &c.* Et ex Apoſtolo: *Calceati pedes, &c.* Sed addo præciſè magis ipſum Euangelij prædicandi procinctum per calceamentum ſignificari: quemadmodum ipſius calceatus prima ſolet eſſe cogitatio, vbi gnauiter iter aliquod eſt obeundum. Vnde ſi myſticè velimus monitum illud Angeli D. Petrum è carcere *Act.12.* liberantis exponere: ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου. *Calcea te caligas tuas*, ſiue ſandalia: Non abs re dicemus iis verbis Angelum D. Petro innuiſſe iam tùm ipſum è carcere ſolutum debere ſe ad Euãgelium gnauiter promulgãdum accingere. Sic enim aptè procinctus ille ad Euangeliſtæ munus obeundum per calceos pedibus inductos adumbratur. Et certè ad eum finem cæteri Apoſtoli apud D. Marcum *Cap.6.* iubentur eſſe *calceati ſandaliis*. Ibi enim *L.2. de conſ. Euang. c.30.* *Chriſtus Dominus*, vt ait D. Auguſtinus, *figuratè loquens præcipit Apoſtolis vt ſandaliis eſſent calceati: vt nimirùm pes neque tectus*

eſſet, neque nudus ad terram: Id eſt nec occultetur Euangelium, ſed palam prædicetur; neque etiam terrenis commodis innitatur. Quò loci clariùs exponit quod breuius ad eum D. Lucæ locum: *Citò proferte calceamenta in pedes eius*, dixerat: *Calceamenta in pedes, præparatio eſt euangelizandi ad non tangenda terrena.* Pulchra ſanè Apoſtolici calceamenti interpretatio, quâ non tãtùm procinctus, vt paulò antè, ſed ipſamet Euangelij prædicãdi ratio dilucidè exponitur. cap. 15

Quòd ſi mihi extra meam orbitam liceret excurrere, quàm lubens in hoc Euangelici muneris cãpo exſpatiarer. Hinc ſanè diſcerent qui odij metu potentiorũ vitia diſſimulant, iiſque quos argui oportet, fœdè palpum obtrudunt; vel ad eruditionem oſtentandam, ſimplicem ipſum veritatis habitum futilib⁹ argutiis inuoluunt; diſcerent inquam Euangelium nõ occultandum, ſed palam prædicandum. *Quod in aure audiſtis, prædicate ſuper tecta.* Matth. 10.
Hinc etiam faſtuoſus ille diuitiarum terrenæque potentiæ ſplendor, quem quidã Apoſtolorum ſucceſſores vbique paſſim oſtentant, ſuum ſalem acetúmque, quo perfricaretur, haberet: Cùm quod illi ſui muneris obeunt, id totum terrenis tan-

tùm commodis inniti videatur. Vtinam hoc effatum ſeriò attenderent illi, quibus iam crux niſi aurea non placet:

Boſch. Conc. ar. cæl.

Rellig io dat opes, paupertas rellig ionem,
Diuitiæ veniunt, rellig ioque fug it.

Sed audio, *Ne ſutor vltra crepidã.* Ideoque ad ſellam meam recurro.

Alcuinus, Beda, Fulbertus Carnot. Innocentius & Durandus à Duranto relati eamdem cum D. Auguſtino prementes interpretationis orbitam ſignanter obſeruant ſandalia Pontificum ſubter integram ſoleam, ſuprà verò corium feneſtratum habere. Quare id? Quia, cùm ex D. Hieronymo, *In calceamentis pedes, & in pedibus greſſus Euangelizantium intelligantur: Greſſus prædicatoris*, inquiunt illi, *ſubter debent eſſe muniti, ne terrenis polluantur, ſecundum illud: Excutite puluerem de pedibus veſtris. Et ſurſum aperti, quatenus prædicatio non occultetur.* En conſonantia. Sed addũt: *Et Euangelizantium mentes ad cognoſcenda cæleſtia reuelentur.* Benè: Nam fruſtrà quis alios doctrinæ cœleſtis lampade ſuſcipiat illuſtrandos, niſi priùs in eius animum diuinæ claritatis ſplendor illapſus ſit. Vt autem id fiat, ſurſùm adſpirans apertus ſit neceſſe eſt. Sed expetit fortè alius aliam

L. 1. de rit. Eccl. c. 9. nu. 21.

In Pſal. 59.

ex obſeruata illa ſandaliorum forma elicitam interpretationem? Hanc dabit Iuo Carnotenſis, qui de ſacerdotalium indumentorũ ſignificatione diſſerẽs: *Quemadmodum*, inquit, *ſandalia pedis partem tegũt, partem apertam relinquunt: Ita Euangelii doctores partim Euangelium operire, partim aperire debent. Ita videlicet vt fidelis & deuotus ſufficientem habeat doctrinam: infidelis verò & contemptor non inueniat blaſphemandi materiam, &c.* quę ibi planius expoſita non neceſſe pluribus hîc ingerere. *Ser. de ſign. indum ſacerd.*

CAPVT XXX.

Tropologicè ſignificata per calceamenta ſanctorum patrum exempla.

PLERISQVE animantibus hoc eſt à natura innatum, vt non tantùm viua, ſed etiam mortua mirabiles effectus operentur. Tritum eſt quod de mutuo luporum & ouium odio plerique teſtantur, *Alciat. embl.* ipſum ſcilicet nõ ſolùm in vita, ſed etiam *170.* poſt mortem perſeuerare: Ita quidem vt ſi confectum è lupina pelle tympanum pulſetur, oues non longè adſtãtes ſonum

ipſum exhorreſcant. Omitto quòd adij- ciunt, ſi lupina pellis in ouili pendeat, oues pauore conterritas omninò paſtum negligere: vtque leonina pellis inficit aliorum animalium pelles, ſic ouinam à lupina exedi & conſumi. Rurſuſque harmoniam nullam vnquam ex ouis lupique tenſis ad concentũ viſceribus poſſe coire. Sed mirabilius eſt quòd de Ziſca Bohemorum Duce bellicoſiſſimo retulit primùm Æneas Syluius, & poſt eum Cochlæus. Ipſum nempe cum ægrotaret iuſſiſſe poſt mortẽ cadaueri ſuo pellem adimi, atque ex ea tympanum fieri, quo duce bella gererentur: Inde arrepturos fugam hoſtes quamprimùm eius tympani ſonitũ audirẽt: quibus adiecit Al. Crãtzius feciſſe amicos quod iuſſerat, & reperiſſe quod promiſerat. Ita ſuperius ex Oppiano retulimus hyenam canibus adeò eſſe formidabilẽ, vt ſi ex ipſius mortuæ corio calcei conficiantur, qui eos calceauerit tantum etiam canibus illis terrorem incuſſurum, vt ei non audeant adlatrare. Mira profectò vis, quæ ſic etiam poſt fata vigeat.

Comment. 3. de reb. Alph. L. 5. hiſt. Huſſ.

Cap. 21.

Sed vt ad rem quam agimus hæc referantur, nemo neſcit quàm multæ nobis

in huius vitæ peregrinatione adlatrent canes, quàm multæ nos dentibus appetant, quàm multæ calcaneo noſtro inſidientur, vt mordeāt. Hinc fœda voluptatum lenocinia: Inde anxius honorum atque diuitiarum ambitus: Inde liuida in potētiores inuidia, & faſtuoſa inferiorum deſpicientia, & cętera eiuſmodi vitiorum monſtra nos vndequaque mirum & miſerandum in modum infeſtāt. Vnde quærendum aduerſus ea tutamentum? A myſticis illis calceamētis, per quæ ſanctorum patrum exempla ſignificantur. *Quid enim*, inquit Guilhelmus paruus exponēs illud Cantic. *Quam pulchri ſunt greſſus tui, &c.* *præcedentium exempla patrum, niſi quædam tanquam ex pellibus mortuorum animalium ſpiritualia calceamenta?* Vnde qui contra prauos perditorum hominum mores, ſeſe maiorum qui ſanctè vixerunt exemplis informant & inſtruunt; hi mortuorum pellibus calceati dici poſſunt. Eam etiam ob rem Gloſa interlinearis calceamenta illa, quibus Iſraëlitæ iubentur in eſu agni Paſchalis eſſe calceati, *de ſanctorum exemplis* exponit. Et benè id quidem: nā cùm Deus agnoſceret Ægyptum, in qua captiuus erat ipſius populus, viperis & ſcor-

Cap. 7.

Exod. 12.

pionibus infeſtam eſſe, id eſt infidelibus & flagitioſis hominibus refertam, quibuſcum nimirùm tutò habitare non licebat; ſed neque Deó ſeruire cum ceremonijs à lege præſcriptis: Ideo iubet Iſraëlitas eſſe calceatos, vt hoc ſymbolo intelligerent ſibi omninò imitanda eſſe ſanctorum patrum exempla, nec ab eorum impreſſis veſtigiis vſquam recedendum; ne per aſſiduam cum infidelibus illis & perditis hominibus conſuetudinem, perditis etiam ipſorum moribus inquinari ſe & corrumpi ſineret. Quemadmodum enim prauorùm conſuetudo magna eſt ad peccandum illecebra, quæ nempe efficit vt ipſa ſe vitia in melioris etiam notæ animas inſinuent; ita profectò eorum, qui cum laude & gloria vixerunt, exempla tutiſſimum præbent aduerſus ea munimentum.

Hinc vbi limoſum carnalium lutum, aſpera ſcandalorum ſaxa, & lancinantes ærumnarum ſpinæ per virtutis viam gradientes impediunt & morantur; calceamentis pedes, id eſt, ſanctorum patrum exemplis affectus inſtructi ſint oportet.
Com. in Cāt. cap. 7. Ita enim Caſſiodorus ad eum locū Canticorum: *Quam pulchri ſunt greſſus, &c. In*

calceamẽtis, inquit, *ſunt pedes animæ pulchri, quando affectiones conſtringit ſanctorum patrum exemplis, quibus & à luto, & à ſaxis, & ſpinis deffenditur: à luto carnalium, à ſaxis ſcandalorum, & à ſpinis tribulationum. Et per hæc omnia, vt ait Gregorius, confidenter calceata graditur.* Ita Honorius Auguſtodun. eamdem etiam calceamenti ſequitur interpretationem, quam tamen ſuo pede paulò aliter emetitur. Neque enim Caſſiodorum preſſis vult vrgere veſtigiis: *Animæ greſſus*, inquit, *ſunt quatuor affectus, concupiſcentia, timor, gaudium, dolor, qui eam portant ad opera, ſicut pedes corpus portant ad loca. Hi pulchri ſunt in calceamentis, dum ſecundum exempla patrum virtutes vel vitam æternam concupiſcunt, peccata vel gehennam timent, gaudẽt de bonis, dolent de malis, &c.* Sic ille paulò vt dixi aliter: ſed qui leuicula declinatione facilè in idem veſtigium ita recurrit; Quando affectus animi patrum exemplis, velut pedes calceamentis, inſtructi amore in virtutem, & odio in vitia feruntur, non eſt ſanè quod illis periculum aut detrimentum, quæ huius vitæ viam aſperant, ſaxa & ſpinæ facilè queant creare.

Atque ad hanc mẽtem ſi myſtica quæ-

ratur ratio, cur Chriſtus Dominus apud D. Marcum iubeat Apoſtolos eſſe calceatos; reſpondebimus hoc ipſo inſinuare nobis per huius vitæ, tot ſcandalorũ ſpinis obnoxiæ, viam incedentibus habẽdos eſſe calceos; bona nempe piorum hominum exempla, & firmum eorum imitandorum ſtudium. Quod ſi quid in ſanctorum patrum exemplis imitãdum, eorum profectò tenuis, dura & continentiſſima vita (quam etiam ſymbolicè calceus adũbrare poteſt) id ſingulari quodam iure poſtulat. Nam vt ſcribit D. Gregorius Nicenus: *Spinæ quæ pedibus infixæ nõ ſolùm retardant retinentque, verumetiam enecant, peccata ſunt, à quibus durities calceorum deffendit: Continentiſſima videlicet, tenuis ac dura vita, quæ debilitat ac frangit ſpinarum acumina, quæ à paruo tenuique principio tandem ad interiora vſque ingrediuntur, vt penitus occidant.* En fructus & vtilitas calceamenti illius, quod contra nullæ vitiorum ſpinæ quidquam valeant inferre nocumenti: vnde maximè expediat vnũquemque fidelium ita ſemper eſſe calceatum. Quare ſi quando Chriſtus Dominus dicatur Apoſtolis præcepiſſe, *ne calceamenta portarent*; Tum ſanè aliò reſpexiſſe cen-

Cap. 6.

In vita Moſis.

Matth. 10. Luc. 10.

ſendus eſt: vt nimirum ea ratione ſignificaret (aliam differo rationem) tempus aduenisse, de quo Iſayas olim prædixerat: *Erunt praua in directa, & aſpera in vias planas.* Nam vbi viæ planæ ſunt & æquabiles, quiuis certè per eas nudis etiam pedibus facilè poteſt incedere. Cap. 40.

CAPVT XXXI.

Tropologicè ſignificata per Calceum Mortis meditatio.

SED an non explicita illa mortuorum pellis amplius extendi poteſt, atque ad alium calcei myſtici modulum reuocari? Exempla equidem ab iis petita, qui olim cum laude vita functi ſunt, affectuũ pedes, ne in vitiorum ſpinas incurrant, vtiliter & fructuosè, fateor, conſtringunt: ſed non arctè ſatis plerũque. Quot enim ſunt, qui tritum illud Medeæ dictis factiſque vſurpant? Ouid. ep. iſt. Medea.

—— *Video meliora proboque,*
Deteriora ſequor.

Quamobrem alia mihi iam ob oculos obuerſantur calceamẽta, quæ dubio pro-

cul inſanientes quoſcumque petulantium affectuum motus poſſunt arctiſſimè cohibere. *Memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis.* Eam ſibi mens noſtra ſeriò poteſt meditationem, tanquam ſpiritale quoddam calceamentum inducere: quãdo nimirùm calceos è mortuorum animalium pellibus cõfectos in corporis ſui pedibus animaduertens, ineluctabilem mortis aliquando ſubeundæ legem in memoriã reuocat; hincque pauonum ad inſtar pedes ſuos deſpicientium expanſas inanis gloriæ plumas illicò contrahit atque demittit.

Eccleſiaſt. Cap. 7.

In eum ſcopum collimans Eccleſia quotannis, ſolemni illo ieiunij Quadrageſimalis auſpicio, non ioco ſoccos manibus noſtris (vt olim in dormientẽ Claudium Imperatorem à domeſticis ſæpè factum) ſed ſeriò myſticum illud calceamẽtum mentibus inducit, per puluerem capitibus inſperſum, cum memorabili illa verborum formula: *Memento homo. quia puluis es, & in puluerem reuerteris.* Et quis hac mortis ſeriò meditatæ ſolea conſtrictus per viam illam, *quæ ducit ad perditionem,* excurrere audeat? Quis non potius, *ſicut paſſer ſolitarius in tecto*, confidens an-

Sueton. in Claud. c. 8.

Geneſ. 3.

teactæ vitæ errores excutiet, aut *in lege Domini die ac nocte meditabitur?* Et quis arcto illo calceamento impeditus, *ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus*, inſaniat? Quis non potius ſe pro diuini numinis arbitrio quoquouersùm agi lubens volenſque patietur? Subtiles equidẽ & leuipedes admodùm ſunt ſimiæ, ita vt vix à venatoribus ac ne vix quidem queant apprehendi: ſed vbi ſibi venatorum imitatione calceos induxerũt, tùm facili negotio in eorum veniunt manus. At quàm felicius in regiam Dei ſeruitutem quis abduci ſe patitur, cùm animo ſuo aliàs fugaci cõceptam illam mortis meditationem tanquam calceamentum induxit. Tùm certè illum ad omnia, iuxta diuini numinis arbitrium, agenda promptum & expeditum ex animo profitentem audire eſt: *Domine quid me vis facere?* *Plin. lib. 8. cap. 54.*

Sed ecce rurſum alia huius calceamenti, quod cum mortis meditatione componimus, vtilitas. Quiſquis enim meditationis illius integumento munitus incedit, liberè, alacriter, & impolluto affectuum greſſu futiles caducarum diuitiarum quiſquilias, & fœtidas obſcænarum voluptatum ſordes proterit at-

que conculcat. Ingens ille Coloſſus, quem teſte Daniele vidit in ſomnis Aſſyriorũ Rex Nabugodonozor, cùm ſua magnitudine, tum vario illo metallorum, quibus conſtabat, aggeſtu ingentem ſomnianti excitabat admirationem, cùm ecce ſtatim *abſciſſus de monte lapis percuſſit ſtatuam in pedibus eius ferreis & fictilibus, & comminuit eos. Tuncque pariter ferrum, æs, argentum, & aurum contrita ſunt; & quaſi in fauillam redacta.* Mirus profectò lapis, vt eo ſtatuæ pedibus incuſſo tanta illa moles ita peſſum corruerit. Sed quid hæc ad propoſitum? quod ex arcanis illius ſomnij latebris myſterium eruimus? Si quãdo quis tritum illud, quod è cœlo in terram eſt delapſum, γνῶθι σεαυτὸν, tanquam lapidem de monte abſciſſum vſurpet, atque ita in ſui contemplatione defixus mentis aciem conijciat in pedes ferreos & fictiles, id eſt in corpus ſuum oſſibus neruiſque compactum; pelleque & carnibus veſtitum; illudque conſideret ita fatali decreto eſſe morti obnoxium, vt velit nolit tandem ſit illi neceſſariò ſuccumbendum: Tum profectò & aureus diuitiarum ſplendor, & argenteus elegantis formæ candor, & æreus magni nominis ſo-

Cap. 2.

Iuuen. Sat. 11.

nitus, & ferrea vegetæ valetudinis firmitudo, & cætera omnia, quibus hominum malè feriatorum inſoleſcit inſania; illa inquam omnia valido meditatæ mortis ictu percuſſa ſtatim & è veſtigio peſsùm abeunt, afflicta iacent, humique proſtrata deſpiciuntur. Nam teſte D. Hieronymo, *Facilè contemnit omnia, qui ſe cogitat eſſe moriturum.* Quid ampliùs? Calcei, ne, qui ſub herba ſæpè latitant, angues incedentium pedibus nocumento ſint, impediunt, opemque præſtāt, quà tutò poſſint angues illi pedibus atteri. Aliàs de vita periclitātur, qui nudis pedibus per loca ſerpentibus infeſta incedunt; prout id olim ſuo damno expertam Eurydicen poëtæ teſtantur. Si igitur tartareus ille ſerpens nōſtro inſidiatur calcaneo, dum nos extrema vitæ periodus vrget: quidni etiam nos præmeditata morte, tanquam calcaneo probè calceato, ipſius caput conteramus? Sed hæc ſatis. Ad alia progrediamur.

In epiſt.

Ouid. l. 10. Metam.

CAPVT XXXII.

Tropologicè ſignificatæ per Calceamenta peccatorum ſordes.

QVID non ars ingenioſa recludit? Planæ illæ vniformeſque tabulæ, quæ vnicam imaginis in ſe depictæ ſpeciem ſpectantium oculis exhibent, quibuſdam pictoribus nimiùm planæ minuſque ingenioſæ viſæ ſunt, cùm aliam ipſi tabularum rationem excogitarunt, qua duæ treſue imagines ita ſunt in iis delineatæ, vt ſi directè poſitus è regione in eas oculos conijcias, vnam tantùm imaginem; ſi ad dextram conuerſus, aliam; ſi ad ſiniſtram, rurſus aliam intueri liceat. Quod certè artificium primò intuenti nō paruam excitare ſolet admirationem. Mihi autem, cùm aliam meditor calceamenti noſtri myſtici proferre ſignificationem, ſacræ litteræ tabulis illis vidētur eſſe ſimiles, quaſquidem diuinus earum pictor Spiritus ſanctus ita variorum ſenſuum diſtinxit coloribus, vt illæ aliter atque aliter inſpectæ modò hanc, modò il-

lam

lam interpretationis effigiem ſpectãdam exhibeant. Superiùs expreſſa in calceamenti noſtri tabula Incarnationis, Euangelij, Exemplorum à S. patribus petitorũ, & Mortis ſeriò meditatæ ſymbola vidimus: Nunc verò alia nobis aliter meditantibus ſpeculanda ſpecies obuerſatur. Et quemadmodum in tabulis illis vna parte inſignem egregia forma puellam, alia plerumque diſtortiſſimũ Therſitem depictum videre licet: Ita nihil eſt quòd indignetur quis, ſi poſt exhibitas rerum eximiarum effigies, (qualia ſunt expreſſa illa Incarnationis, & cæterorum myſteriorum ſymbola) hîc quoque aliarũ maximè deformium, cuiuſmodi ſunt peccata, imaginem repræſentemus. Ipſa rerum diſſimilium compoſitio facit, vt elegãtes amemus magis, & diſtortas magis etiam auerſemur. *Cap. 28. 29. 30. 31.*

Quidni verò per calceamenta peccatorum ſordes intelligamus? Ex mortuorum animaliũ pellibus, vt ante notatum eſt, calceamenta conficiuntur. Et peccata ipſa mortuorum ſunt opera: *Nam anima quæ peccauerit ipſa morietur.* Morte vtique, quâ peior alia nulla: Cum ſit *mors peccatorum peßima.* Quin etiam ipſa ſunt opera *Ezech. 18.* *Pſal. 33.*

illa mortua, quæ mortem animæ, à qua proficiſcuntur, viperis ſimilia ſolent afferre. Et ita quidem mortua, vt nunquam vitam ſint vllo modo habitura. Merum profectò morticinium, nec vlla pellis id ſibi nominis æquius quàm peccatũ vindicet. Sed ecce rurſus, in cœno ſæpè lutoq; calceamẽta tanquam lutulentæ ſues fœde volutantur: vnde ſors ipſa calceorum (fatendum eſt) nõ parùm vileſcit. Et quid fœdis peccatorum ſordibus obſcænum magis & fœtidum? non equidem Augiæ ſtabulum ſpurcius olidiuſue, quàm ipſum peccatorum ſterquilinium. Pax ſit auribus, ita Propheta Ioel de iis loquẽs, quos inueterata peccati conſuetudo fœdè & Cap. 1. deſperatè corrupit: *Computruerũt*, inquit, *iumenta in ſtercore ſuo.*

Sed non eſt quod hîc plura congeram, vnde quàm fœdæ ſint peccatorum ſordes ampliùs appareat. Latè nimiùm ita calcei noſtri pellis diſtenderetur. Noſſe ſufficiat eo quo iam diximus ſenſu plerũque calceamenta in ſacris litteris, iuxta veterum patrum mentem, vſurpari. Cùm Dominus Deus in Exodo ita Moſem de Cap. 3. rubo eſt alloquutus: *Solue calceamentum de pedibus tuis*. Quid ipſum myſticè ſignifica-

re voluiſſe putamus? *Opera mortua*, vt exponit Gloſa interlinearis, *de* Moſis *affectibus* eſſe deponēda. Vnde Lyranus in eum locum: *Ideò*, inquit, *iubetur Moſes ſoluere calceamentum; quia nullus dignè coram Deo conſiſtere, vel Deum videre poteſt, niſi mortalia vitia deponat.* Deinde ſubiungit: *Hinc antiqui, & ſpecialiter Hebræi, ſancta loca pedibus calceatis non ingrediebantur. Et inde eſt quod Sarraceni non audent intrare locum orationis, niſi diſcalceati.* Pulchrè & appoſitè multa paucis Iudæus ille Chriſtianus. Quod enim calceamenta de mortalibus vitiis interpretatur, idem qnoque placuit D. Auguſtino, cùm locum eumdem exponens ait: *Quid tam terra ſancta quam Dei Eccleſia? In illa ergo ſtemus & calceamenta ſoluamus, id eſt mortuis operibus renunciemus.* Ruſuſque eodem loco: *Calceamenta coria mortuorum ſunt, nobis tegmina pedum. Per hoc ergo iubemur renunciare mortuis operibus cùm calceamenta non portare iubemur.* Ita mens eadem D. Gregorio Nazianzeno arriſit; Sic enim ille: *Qui terram ſanctam a diuinis veſtigiis impreſſam contacturus eſt, calceamenta ſoluat, vt nihil mortuum ferat, nec inter Deum atque homines intermedium.* Quid autem magis mortuũ, quàm ipſum

Serm. 42. de Sanct.

Orat. 2. de Paſch.

peccatum, quod ipſius vitæ ſpiritalis vera
Iacob.1. mors eſt? *Peccatum cùm conſummatum fuerit, generat mortem.* Quid etiam magis inter Deum & homines intermediũ, quàm idem peccatum, quod ipſam animam à
Iſay.59. Deo toto cœlo ſeparat? *Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & Deum veſtrum.*

Quod ſi per calceamenta illa, quę iuſſus eſt Moſes ſoluere, rectè peccata veniunt intelligenda, non minùs credo ad Chriſti Domini mentem accommodatè interpretabimur ea, quorum vſum ille A-
Matth.10. Luc.10. poſtolis prohibuit his verbis: *Nolite portare ſacculum, neque peram, neque calceamenta.* Volebat enim iis Apoſtolos docere, vt
L.2. de conſ. Euang. c.30. interpretatur D. Auguſtinus: *Ne quidquã mortuum geſtarent, nec vllis mortis operibus eſſent impliciti, à quibuſquidem immunes eſſe debeant* diuini verbi præcones, iuxta illud
Cap.52. Iſayæ: *Quàm ſpecioſi pedes Euangelizãtium, &c.* Qua enim frõte quis audeat aliorum ſordes dicendo arguendoue detergere, quem peccatorum colluuies dehoneſtat? Quą ratione queat aliis ad virtutem lampada præferre, qui vitiorum tenebris eſt inuolutus? quomodo alios vitæ innocentis candorem doceat, qui flagitiorum fuligine eſt infuſcatus? Iuſtiſſima profectò

eſt illa Apoſtoli increpatio: *Qui prædicas non furandum, furaris: qui dicis non mœchandum, mœcharis: qui abominaris Idola, ſacrilegium facis.* Iuſtiſſimam dixi, quia non minùs quam è tripode verùm illud eſt: *Carere debet omni vitio, qui in alterũ paratus eſt dicere.* Si quã nimirũ velit ex ſua dictione melioris vitæ frugẽ ab aliis colligere. *Ad Rom.*

Sic eorum quibus res ſacræ miniſtrantur vtilitas in miniſtris vitæ puritatem expetit. Sed illius, cuius honori res illæ ſacrę ſeruiunt, ſuſpicienda maieſtas eamdem omnibus titulis expoſcit. Vnde ad eam ſignificandam, non dubito factum, vt in antiqua lege Hebræi, quemadmodum ex Lyrano ante notatum eſt, & quidem Sacerdotes templum ingreſſuri, ob venerandam loci Deo conſecrati ſanctitatem, pedes ablatis calceis nudarent, eoſque etiam, vbi Thymiama Domino in altari erat offerendum, in mari æneo aqua lauarent, iuxta illud Exodi: *Emiſſa aqua lauabunt in eo* (mari nempe æneo) *Aaron & filii eius manus ſuas ac pedes, quando ingreſſuri ſunt tabernaculum teſtimonii, & quando acceſſuri ſunt ad altare, vt offerant in eo Thymiamą Domino, &c.* Vnde facilè colligitur ſacerdotes illos nudis pedibus templum *Cap.30.*

ingredi ſolitos. Propterea etiam, vt doctè obſeruauit Gregorius Nyſſenus in Cantica, cùm Dominus in antiqua lege cunctis membris ſacerdotalibus ornamenta pulcherrima præſcripſiſſet conficienda, nulla tamen de pedum calceamentis mentio: *Volens hoc ipſum pedi ſacerdotali cultus pulcherrimi loco eſſe, quod ab omni tegumento nudus ac immunis eſſet, quia ſcilicet iſtis in ſacro conſiſtendum pauimento.*

Cap. 5.

Atque vt conſtet quid per illam pedum nuditatem innueretur, idem rurſus paucis interiectis proferens illud D. Ioannis: *Non ſum dignus, &c.* ſubiungit, *Soluere corrigias calceamentorum idem eſt quod calceos exuere, nempe abluere ſe. Nam qui pedes abluturi ſunt, illud prius faciunt. Et quia Chriſtus corrigia peccati* (audis peccatũ pro calceamento?) *conſtrictus non erat, ideo præcurſor teſtatur id ſe ſoli Chriſto facere non poſſe.* Pedes igitur ab omni calceamento immunes vitæ peccatorum ſordibus defecatæ, atque adeò calceamenta ipſa peccatorum ſignificationẽ exhibent. Si verò quis hîc ea expectet, quæ de Gentiliũ rebus ſacris operantium nudipedalibus dicenda videbantur; Eum, ne tautologos ſim, ad ea remitto, quæ ſuperius expoſita fuerunt.

Cap. 23.

CAPVT XXXIII.

Tropologicè ſignificatum per Calceamentum Corpus mortale.

MORTALE Corpus hîc in Calceo ſpeculanti mihi occurrit opportunè, quod anteà protuli, celebre dictum illud Romani Senatoris, qui felicem eum iactantibus amicis, quòd vxorem egregia forma, generis claritate, diuitiiſque nobilem nactus eſſet, argutè reſpondit; *Vos quidem calceum hunc* (pedem ipſo calceatũ attollens) *pulchrum cernitis & elegantem: Ego verò qua parte pedem meum lædat probè ſentio.* Hinc opinor nemo eſt, qui non facilè colligat, non aurum eſſe quodcumque relucet: neque quidquam tam in ſpeciem iucundum, quod ærumnarum felle non ſit conditum. O quam fallaces externæ rerum ſpecies! Quis, ſi ſuis tantùm credat oculis, beatũ non iudicet iuuenem eum, cui viuidus ſanguis in oculis flammas, in genis roſas, in toto vultu venuſtatem, in brachiis robur, in pedibus leuitatem, in toto denique corpore vires & elegãtiam Cap. 24.

conciliat? Nihil ſanè in ſpeciem optabilius. At ſi mentis acies interiora ipſius penetralia peruadat, quàm tumultuātes ibi diſſidentium affectuum æſtus! quàm graues animi & corporis in diuerſa tendentium rixæ! quàm turbidi fluctuantium hinc inde paſſionum motus! hos cùm intimo doloris ſenſu ſæpiùs expertus Apoſtolus alto ducens ſuſpiria corde ita con-
Ad Rom. 7. querebatur: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Et eamdem ob cauſam in has erumpebat querellas Pro-
Pſalm. 119. pheta Regius: *Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt.* En vt inſignes illos ſanctitate viros mortale corpus vrgebat, quod tamen ipſum exterius intuenti non niſi præclarum naturæ opus videri poteſt. Ita profectò corpus ipſius animæ calceus eſt.

Sed id etiam aliæ docēt rationes: nam, vt omittam quòd cùm calceus è mortuorum animaliū pellibus fiat, aptum ſit eius quod morti obnoxium eſt ſymbolum: ſi calceus pedē ipſum veſtit, à quo motum accipit; ſique magis propter pedem calceus, quàm propter calceum pes: Idem quoque reſpectu animæ corpus, quod ſcilicet animam tanquam veſtimentum o-
Iob. 10. perit: *Pelle & carnibus veſtiſti me.* Ab ea-

dem etiam quidquid habet virium & cæterorum vitæ munerum, totum illud accipit: *Inſpirauit Deus in faciem hominis ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem.* Magis quoque propter animam corpus, quàm propter corpus anima: Nã *anima plus eſt quàm eſca, & corpus pluſquam veſtimentum.* Præterea quemadmodum ad iter obeundum pedi calceus eſt vtilis, cui tamen eſt oneri: Sic ad obeunda vitæ munia corporis cõſortium animæ eſt neceſſarium; ipſi nihilominùs ita graue eſt, vt ad cœlos euolare cupientem ſuo pondere ad terrã deprimat. *Corpus enim quod corrumpitur aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem.* Geneſ.2. Luc.12. Sap.9.

Quibus ita conſtitutis hoc præſertim iuuat ampliùs exponere, quòd vbi mortalis huius vitæ curriculum pro immarceſſibili corona eſt emetiendum, calcei pedibus adiuncti ſint oportet; id eſt neceſſarium ipſius corporis cum anima conſortium: ſed ita vt *pulchri ſint greſſus filiæ principis in calceamentis*, vt loquitur Sapiẽs. Vt nimirùm anima, quæ per gratiam filia eſt principis Chriſti, *vtatur corpore*, quemadmodum ait D. Ambroſius, *tanquam calceamento, ad interioris opera virtu-* Cantic.7. Serm.17.in Pſal.118.

tis: ad miniſterium, non ad præcipitium: ad obſequium, non ad delectationem: ad obedientiā, non ad diſſentionem: & in via ſapientiæ veſtigium collocet. Quod fiet, ſi calceamentum ſuum non inquinet luto corporali, nec in vitiorum merſet voragine: ſi caſtiget carnem ſuam, ne moretur ad curſum, & aruinæ pinguis pondere prægrauetur. Hactenus ſanctus ille doctor; cui ſuccinens Caſſiodorus eundemque pari tenore locum exponens: *In Calceamentis*, inquit, *ſunt pedes animæ pulchri, quādo carne iam perdomita ea vtitur vt ſolea, vel ſandalio; eaque ſpiritui iam non eſt oneri, ſed ornamento: non pro vinculo, ſed ſupplantari, &c.*

In c.7. Cant.

Si verò quis aggrauāte ipſa terreni corporis mole liberiorem ſibi ad rerum cœleſtium intelligentiam optet aditum, nō eſt quod id aſſequi poſſit, niſi prius ſoluerit, iuxta præceptū Domini ad Moïſem, *Calceamentum de pedibus ſuis*: Id eſt niſi *carnalium cogitationum*, vt loquitur Diuus Bernardus, *Inuolucra depoſuerit*. Rurſuſque ſi ad beatificum diuini numinis intuitum idem adſpiret, Solutio item calceorum neceſſaria, id eſt animæ à corpore ſeparatio: propterea quòd nō poteſt quiſquam feliciſſimo diuinæ viſionis lumine per-

Exod. 3.

In 12. Apoc.

fundi, niſi prius anima corporis vinculis exſoluta ſit. Hinc D. Dionyſius rationem reddens, cur Angeli diſcalceati nudiſque pedibus depingantur: *Hoc*, inquit, *ipſos ſignificat ſolutos ac liberos, atque exterioris omnis adiectionis labe puros eſſe, & ad diuinæ ſimplicitatis ſimilitudinem pro viribus tendere.* Poterat quidem alia proferri ratio; ideo nudis pedibus Angelos depingi, quòd in cœlo reſideant, quodquidem ſancto templorum ſolo ſanctius eſt, vtpote præcipuũ & ſingulare non tantùm beatarum mentium, ſed etiam ipſius diuini numinis domicilium. Sed eam hîc ſequimur quæ noſtro ſeruit inſtituto.

L. de cel. hyer. c. 15.

Et certè neceſſaria eſt illa pedum nuditas, atque ab omni corporeæ molis concretione libertas ad beatificum diuini numinis intuitum: Cùm Deus ita merè purus putus ſpiritus ſit, vt omnem prorſus corporei oculi, etiamſi totus ſit lynceus, aciem effugiat. *Deum nemo vidit vnquam.* Nec vnquam videbit, oculis nẽpe corporeis. *Non videbit me homo, & viuet.* Pulchra ergo & optanda profectò, quæ nobiliſſimæ libertatis index eſt, ea pedum nuditas, ſiue corporeæ molis ſolutio: qua nempe fit, vt animus noſter expeditus &

1. Ioan. 4.

Exod. 33.

alacer in feliciſſimam illam diuinæ lucis contemplationem euolet.

Vnde cùm ipſius animi noſtri, quamdiu corporis calceo vinctus detinetur, ſtatum intueor, mihi videre videor miſeram illam Iunonem, quam Poëtarum figmenta commemorant, in medio aëre ſuſpenſam hæſiſſe, cùm eius pedibus duas incudes Iuppiter appendiſſet. Vt teſtatur

Iliad. 15. Homerus, vbi ſic iratum Iunoni Iouem loquentem inducit.

Ἦ ȣ̓ μέμνῃ ὅτε τ' ἐκρέμω ὑψόθεν, ἐκ δὲ ποδοῖιν
Ἄκμονας ἧκα δύω. σὺ δ' ἐν αἰθέει καὶ νεφέλῃσιν
Ἐκρέμω. Id eſt.

An ſubit vt te ſuſpendi, pedibuſque ligaui
Incudes binas, ſublimis ab æthere at ipſa
Pendebas.

His equidem vincta compedibus Iuno quantùm in altum nitebatur aſcendere, tantùm eam incudum grauitas ad terram deprimebat. Ita vbi noſter animus cupidinis cœleſtium ſubuectus alis in altum adſpirat & contendit, aliunde terrenum corporeæ molis pondus ipſum terram verſus etiam deprimit. Vnde meritò con-

Embl. 120. queri poteſt, vt apud Alciatum ille:

Vt me pluma leuat, ſic graue mergit onus.

An non igitur verè liber animus, quando

depoſito corporis calceamento nudipes & expeditus incedit? Ita equidem liber, eiuſque tanta libertas quantâ maiorem viri quique nobiliſſimi optare non valeant. *Nudatio*, inquit Rupertus, *à terrenis & corporalibus, qualis Moyſi præcepta, ſolue calceamentum, &c. hominum eſt principum.* *In c. 7. Cant.*

Non ita tamen de alia pedum nuditate ſentiendum, quando nimirum animus calceamentis ſpiritus, id eſt virtutibus, quæ in ſanctorum exemplis elucent, eſt deſtitutus: hæc enim miſeræ ſeruitutis eſt argumentum. Vnde ſapienter idem Abbas: *Ancilla*, inquit Euam intelligens, *calcaneus à ſerpente fuit admorſus, quia diſcalceata erat.* Illis vtique virtutum calceamentis. Cùm è contrario, vt idem quoque obſeruat: *B. Virgo, quæ iis erat probè calceata, caput ſerpentis contriuerit*, iuxta Propheticum illud edictum: *Et ipſa conteret caput tuum.* Sed hæc ſatis ad calceamenti cum corpore compoſitionem. *Ibid.* *Geneſ. 3.*

CAPVT XXXIV.

Tropologicè ſignificata per Calceamentum veniæ peccatorum Spes.

MVLTA ſunt equidem, quibus hominis in hac vita mortali conditio graphicè poteſt repræſentari. Sed nihil meo quidem iudicio ad id aptius, quàm ipſum vt militem in bello, aut vt peregrinum in via cõtemplari. Quemadmodum
Cap.7. enim definiente Iobo, *Militia eſt vita hominis ſuper terram*: Et talis quidem militia, vt iuxta D. Hieronymi ſententiam,
Ep.13. l.2. ep. fam. *Miles Chriſtianus quotidie de vita periclitetur*: Ita dubio procul eadem vita via eſt, cùm ſemper mutetur; & vt ait idem ille
Cap.13. Iob, *Nunquam in eodem ſtatu permaneat*: Sed ab ortus initio vſque ad occaſus metam ſine intermiſſione decurrat. Hoc ita ſe habere facilè, credo, quilibet agnoſcit. Verùm vt abſolutior euadat inſtituta cõparatio, ſuus etiam vtrique, cùm militi, tum peregrino, procinctus hìc aſſignandus. Etenim ſi militi non tantùm debet eſſe galea caput opertum, lorica pectus

obarmatum, & gladio latus ſuccinctum, ſed etiam ſpeculatoria pedes calceati: Nõ minùs quoque peregrino, præter peram & baculum reneſque ſuccinctos, calcei ſunt neceſſarij: quidquid alij contra ſenſerint. Neque eſt quod in probãda quam vtrobique ſtatuimus calceorum neceſſitate tantillũ immoremur: cùm vtriuſque conditionis muneribus obeundis calceorum vſum nemo neſciat eſſe maximè neceſſarium.

Sed quis erit militis noſtri viatoriſue myſtici procinctus? Omitto dicere quòd Chriſtiano militi fides ſit pro galea, firmitudo animi pro lorica, & verbum Dei pro gladio: quodque peregrinus charitatem pro pera, Crucis meditationem pro baculo, continentiamque pro renibus ſuccinctis habeat: horum enim accuratior explicatio nos extra præſcriptas calcei noſtri metas educeret. Quos igitur homini huius vitæ militiam aut viam obeunti calceos tandem aſſignabimus? videndum quid ſit quod militem per medias armatorum hoſtium turmas; quid peregrinum per mille viarum & latronum diſcrimina impellat intrepidum. Solent enim ideo potiſſimùm calcei pedibus induci, vt in-

cedentes intrepidè per vias ſentibus & viperis infeſtas gradiantur. Sed in eo non neceſſe laborioſius inquirendo deſudare. Notum enim illud eſt Liuij: *Eò impendi laborem ac periculum vnde emolumentum & honos ſperetur.* Spes itaque ſiue lucri ſiue honoris & gloriæ, ſiue quietis, ea eſt quæ efficaces omninò hominum animis ſubiicit aculeos, quibus incitati quæcumque intercurrunt impedimenta facilè ſuperant, modò tamen quod appetunt id aſſequi ſe poſſe confidant. Atque hoc eſt calceamentum, quo noſtrum ſiue militẽ ad bellum, ſiue viatorem ad iter ineundum inſtruimus.

Lib. 4.

Ne verò gratis id videamur effingere, quid obſecro ſibi volebat ille apud D. Lucam Paterfamilias, cùm reduci filio pannoſo calceos inter cætera iubet afferri? Cur pilei, quo nudum ipſius caput operiret, non ita eſt ſollicitus? Nihil in ſacris litteris otioſum: omnia plena myſteriis. Vt poſtremum hoc primùm ſoluam, quò prioris momentum magis expendatur, grauiúsq; appareat: Pileus libertatis ſymbolum eſt. Hinc cæſo Iulio Cæſare Brutus monetam, in qua expreſſus duos inter pugiones pileus, excudit: quò ſe Rempu.

Cap. 15.

Dion lib. 47.

ex-

extincto Tyranno in libertatem aſſeruiſſe ſignificaret. Cùm autem aſotum illum malè quæſita libertas miſerum reddidiſſet, pater eum in ſuum dominium recipiens de pileo tacet, quò ſcilicet innuat filio deinceps ſeruiendum: Ita tamen vt ea ſeruitus veram libertatem ſociam ſit habitura. *Seruire enim Deo regnare eſt.* Ita nihil neceſſe prodigo illi pileũ dare. Sed eidem calcei omninò neceſſarij. quid ita? Cùm furuæ tetræque ſcelerum imagines peccatoris animo obuerſantur, hincque exulceratæ cõſciẽtiæ ſtimuli ſic ipsũ miſerè lancinant, vt sẽper vltricẽ diuini numinis vindictã expaueſcat. Quis Zethes aut Calaïs importunas illas ægræ cõſcientiæ harpyias abigat? Quis clypeus minacia illa numinis irati tela retũdat? Quod, vno verbo, pharmacum tanto malo medelam afferat? *Spera*, inquit D. Auguſtinus, *in eo quem times: Confuge ad eum à quo aufugiſti: Inuoca opportunè quem ſuperbe prouocaſti.* Sed quis inde fructus? *Spes*, ait Apoſtolus, *non confundit.* Ita paſſim Propheta Regius: *In te Domine ſperaui, non confundar in æternum. Deus meus in te confido, non erubeſcam. In te ſperauerunt, & non ſunt confuſi. Omnes ſuſtinentes te non confundentur.*

Lib. Medit.

Ad Rom. 5.

Pſal. 30. 24. 21. 24.

Ad hanc ergo ſpem, quæ tantopere eſt vtilis & neceſſaria, apto ſymbolo ſignificandam, pater ille familias reducem ad ſe filium amicè complectens domeſticis
Luc. 15. ſuis ait: *Date calceamenta in pedes eius.* Aptum dixi ſymbolum: Nam quemadmodum calcei minaces ſpinarum aculeos obtundunt, ne pedes lancinent: Ita ſpes inquietos ſpinoſæ conſcientiæ motus cōpeſcit, ne importunius animum exagitēt: Dum nimirùm qui aliàs Deum delictis ſuis infenſum formidabat, eum deinceps miſericordem propitiumque ſibi ad eum confugienti fore confidit.

CAPVT XXXV.

Anagogicè ſignificata per Calceamentum æternæ beatitudinis Spes.

QVEMADMODVM hominem ſupremus omnium rerum arbiter in hac vitæ mortalis conditione, tanquam militem in bello, aut vt peregrinum in via cōſtituit: Ita etiam hos illi fines terminoſque voluit eſſe præſcriptos, vt exantlatis illius militiæ itinerisue laboribus tandem

aliquando conquieſceret, meritamq; laborum ſuorum mercedem aſſequeretur. Iuſtiſſimum hunc atque ſuauiſſimum diuinæ prouidentiæ ordinem probè cognitum habebat Apoſtolus, cùm hæc ita cõfidenter enunciaret: *Bonum certamen certaui, curſum conſummaui. In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, &c.* Hinc profectò ſpes illa emergit, quæ, vt idem loquitur Apoſtolus: *Tuta firmaque animæ anchora vſque ad interiora velaminis incedit.* Id eſt, qua noſter animus non tantùm ipſam ſibi pollicetur diuini numinis benignitatem, qualem in huius vitæ curriculo mortales experiuntur: ſed audacioribus ſubuectus alis ad immenſas illas, quæ in æternis cœlorum adytis reconditæ ſunt, diuinæ largitatis diuitias totus anhelans adſpirat & contendit. *2. Ad Tim. cap. 4.* *Ad Heb. 6.*

Et hæc quidem ſpes illa eſt, qua tanquam calceo inſtructus animus, omni prorſus abiecto metu intrepidus, *Super aſpidem & baſiliſcum ambulat, conculcatque leonem & draconem*: Facilè inquam auaritiam, inuidentiam, ſuperbiam, iracundiã, & cætera eiuſmodi monſtra ſuperat. Vnde licet anteà calceamentum illud, quod recepti in gratiam filij pedibus voluit pa- *Pſal. 90.* *Luc. 15.*

ter familias induci, aptum illius ſpei diximus eſſe ſymbolum, quæ circa peccatorum veniam occupatur: Idem nihilominùs etiam commodè nobis hanc æternæ beatitudinis expectationem repræſentat. Quiſquis enim cum Deo in gratiam redit, eiuſmodi calceamento cenſendus eſt inſtrui, vt nō tantùm deinceps inoffenſo pede queat vitiorum monſtra proterere, ſed etiam alacriter ad æternæ felicitatis lauream conuolare. Atque ad eam mentē Tertullianus, vbi militi Chriſtiano militiæ inſignibus exautorato gratulatur: *Si ſpeculatoriam*, inquit, *moroſiſſimā pedibus abſoluit, Spe calceatus donatiuū Chriſti expectat.* Spe vtique bonorum illorum indeficientium, quæ in huius vitæ agone legitimè certantibus, in cœlis repoſita ſeruantur.

Lib. de cor. mil. cap. 1.

Quidni verò hanc cœleſtiū bonorum expectationem aptè calceamēti ſymbolo dicamus expreſſam? Id etiam apud Ezechielem ita ſignificatū licet animaduertere, ſi ritè ad mētis illius libram eiuſdem verba expendantur. Cùm enim per eum Dominus Deus Iſraëlitico populo beneficia exprobraret, quę in eum effuſa manu
Cap. 16. contulerat, inter cætera ſic ait, *Calceaui te*

hyacintho: Quid aliud quam ſpem illam cœleſtium adumbrat? *Per hyacinthum*, inquit poſt Philonem D. Hieronymus, *qui coloris eſt aerei, cœleſtia ſignificantur.* Aptè id quidem: Sed res vt clarior eluceat, accuratiori indiget explicatione. Quamobrem ſoluendus hic nodus occurrit, An per hyacinthum flos, an lapis debeat intelligi. Si enim flos, eum non cœrulei, ſed purpurei eſſe coloris plerique omnes cõſentiunt. Vnde illud Perſij de Cauſidico toga purpurea induto: *In hunc locum.*

Hic aliquis cui circum humeros hyacinthina læna eſt. *Sat. 1.*

Et coloris illius ratio videtur locum duplici fabulæ dediſſe, quaquidem hyacinthus & Aiax in eum florem dicũtur commutati: vbi nimirùm illius folia eorũdem purpureo colore perfuſa fuerunt: vel certè effuſus idem cruor flos vt primùm naſceretur effecit. Qua de re ſic Ouidius: *L. 10. me-*

Ecce cruor, qui fuſus humi ſignauerat herbas,
Deſinit eſſe cruor, Tyrioque intenſior oſtro
Flos oritur, formamque capit quàm lilia, ſi non
Purpureus color his, argenteus eſſet in illis.

Quod ſi flos ille purpureus, quid illi cum aëreo ceruleoue colore poteſt eſſe commune? De lapide nõ minùs videtur poſſe

dubitari; cùm eadem vtriuſque nomenclatura eumdem etiam vtriuſque colorem ſuggerat intelligēdum. Lapidi namque id nominis omninò videtur inditū, quòd florem colore repræſentet.

Sed ſiue flos ſiue lapis intelligatur, vtrobique ſpei ſymbolum ſtare poteſt immotum. Hyacinthus enim ille flos purpureus nihil aliud eſt quàm rubrum noſtrum lilium, vt ex antecedentibus Ouidij verbis facilè poteſt colligi. Vnde cùm ſponſa in Canticis ſponſi ſui labia cum liliis comparat his verbis: *Labia tua lilia diſtillantia, &c.* Vult ea eſſe non pallida, cuiuſmodi vulgò ſunt lilia, quòd ſanè eſſet in vitio: Sed roſea & corallina, ſeu purpureo quodam ſplendore rutilantia; ſicut lilia purpurea, quæ teſte Dioſcoride in Syria ſunt laudatiſſima: Si autē hyacinthus lilium, ecquid adumbrandæ ſpei aptius vnquam poteſt excogitari? Lilium, (ſiue candidum, ſiue rubrum, nihil refert) ſpei ſingulare eſt hieroglyphicon. Id docent plerique veteres nummi, in quibus vna parte liliū, altera verba hæc: SPES POPVLI ROMANI. expreſſa videntur. Vnde princeps Poëta, dum Marcellum proprio illuſtrat emblemate:

Cap. 5.

L. 3. cap. 99.

--- *Spes*,inquit,*vnica noſtri* *Æneid.6.*
Tu Marcellus eris,manibus date lilia plenis.
Et ſignificationis illius ratio non à colore petenda, ſed ab eo quòd lilium etiam exciſum eﬄoreſcat. Hoc enim ſpei familiare, quòd rebus afflictis meliora ſemper expectanda ſuadeat. *Etiamſi occiderit me* *Iob.17.* *Deus*,inquiebat ille,*in ipſo ſperabo.* Quam obrem calceatus hyacintho pes animum ſpe inſtructum aptè ſignificabit.

At de cœleſtiũ expectatione hic quæſtio eſt? Et hanc quoque hyacinthus lapis poteſt adumbrare. Licet enim eadẽ floris & lapidis appellatio eumdem vtrique colorem videatur aſſignare; vnde quidam hyacinthum cum cœlo nihil habere ſimilitudinis poſſent arbitrari: vnus tamẽ Marbodæus viam nodo ſoluendo, reique explicandæ aperit, cùm docet: *Hyacin-* *Cap.7.dact yl.* *thorum tres eſſe ſpecies, primam rubei coloris, & vocari granatos; Secundam cinerei, & dici citrinos; Tertiam denique cærulei, & vocari venetos.* Quo diſcrimine conſtituto, ſi poſtremam hyacinthorum ſpeciem, omiſſis duabus aliis, hîc ſpectemus; an nõ iure per cæruleum illum hyacinthi veneti colorem, qui alias cæleſtis appellatur, res cœleſtes intelligemus? Hæc Philoni,

D.Hieronymo, Hugoni, Lyrano atque aliis mens. Poterant quidem tres illæ ſpecies ſingulæ ad ſenſus myſticos ita reuocari, vt calceatus hyacintho pes animum oſtenderet charitatę rubeum, humilitate cinereum, & ſapientia cæruleum: vel qui cùm ira exardeſcit, igneū ruborem; cùm vehementi metu percellitur, citrinum; & cùm inuidia rumpitur, cæruleum ſeu liuidum colorem prodit. Sed hîc rubos eiuſmodi nō excutio. Itaq; calceatus hyacintho pes expreſſam nobis imaginē exhibet animi, qui præpetibus ſpei ſubuectus alis *Obuiam*, vt loquitur D.Hieronymus, *Domino graditur in aëra, & ad cœleſtia regna feſtinat.* Vnde Apoſtolus, cùm eiuſmodi ſpe calceatus iam animo perampla cœlorum palatia exſpatiaretur: *Noſtra*, inquit, *conuerſatio in cœlis eſt.* Ita eius inſiſtēs veſtigiis Eccleſia ſic inter cætera Deum orans preces ſuas cōcipit: *Da quæſumus, vt inter mūdanas varietates ibi noſtra fixa ſint corda, vbi vera ſunt gaudia.* Et certè queadmodū in calceamentis pulchri ſunt greſſus hominis, cùm eius pedibus ſic aptè calceamenta cohęrent vt non follicēt: Ita tum demum anima inceſſus decore præcellit, cùm ſuos affectus æternæ beatitu-

In c.16. Ezech.

Ad Philip.3.

dini ſic affixit, vt ab ea diuelli ſe nūquam patiatur.

Sed vt tandem concludam, quemadmodum olim inter Gentiles,

Scortea non vlli fas eſt inferre ſacello: Ouid.1. Faſt.
Quòd res mortuæ, qualia ſūt ex mortuorū animaliū pellibus calceamenta, diuino numini cenſerētur abominabiles: Ita nō eſt quod quis ſpe quadam futili, viuidoq; bonorū operū ſpiritu deſtituta ſibi putet aditum in æterna cœlorū adyta patefactum iri. Beatitudinis illius præmiū ſpei quidem propoſitum eſt, ſed quam Petrus Apoſtol *ſpem viuam* appellat. Hæc planè ſpes & fiducia, quæ naſcitur ex patientia, ex bonis operibus, atq; adeò ex teſtimonio bonæ conſcientiæ, iuxta doctrinam his locis expreſſam: *Patientia probationem operatur, probatio vero ſpem. Qui bene miniſtrauerint gradum bonum ſibi acquirent, & multam fiduciā in fide, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Si cor noſtrum nō reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum.* Hæc inquam ſpes viua & perfecta ita dubio procul ad immarceſſibilem æternæ felicitatis gloriam deducit, vt quod inter varias vitæ mortalis anguſtias diu ſperauimus tādem aliquando poſſideamus. Ad Rom.5. 1. ad Tim.3. 1. Ioan.3.

EPILOGVS.

HÆc habui, quæ de Calceo antiquo & myſtico ſcriberem. Plura forſitã & meliora plerique vellent. Sed iis operoſius reſpondere iam non eſt animus aut propoſitum. Neque me iuuat vllis verborum lenociniis aliquam huic operi commendationem aucupari. Quodcumque illud eſt, vtendum offero. Si placet, ametur: ſi non, alia eaque meliora præferantur per me licet. Alij, vt fœcunda ſemper eſt inuidorum ſeges, liuoris œſtro perciti genuinũ, opinor, in me meamque opellam infigent. Quibus nihilominùs, vt pro malo bonum rependam, benè eſſe volo, Morbonamque precor vt iis ſuum morbum auferat. Non enim placet iſtud reponere:

Ventre crepent medii quos premit inuidia.

Alios denique à maleuoli animi contagio liberos, quibus nota mea conditio, ſubibit fortè mirari, atque adeò hæc amicè ſuggerere: Ergone ſic ab equis, quòd aiunt, ad aſinos, à ſuggeſtu ad ſellam, à pileo ad calceũ; vno verbo à ſtudiis Theologicis ad humaniores litteras recurris?

Et his quoque, vt mihi ſemper arriſit ingenuitas, ita ingenuè lubenſque do manus. Quid facerem? *Trahit ſua quemque voluptas.* Cùm enim mihi ſuperioribus annis ferias ab argutis ſcholæ Theologicæ tricis volens indixiſſem, vt in otio negotium aliquod quærerem, placuit interdum ea relegere, quibus antea fueram impensè delectatus. Sed ne quiſquam me tanquam diuinæ illius ſapientiæ deſertorem iure poſſet incuſare, gemmas etiam atque aurum à ſacris litteris & S. patrum monimentis ſtudiosè conquiſiui, quibus vt elegantiorem volui calceo meo concinnitatem afferre, ita ſymbolum aliquod meæ in ſacrarum litterarum ſtudiis operæ ſimul exhiberem. Quod ſi iactum hunc dextrò Hercule cecidiſſe compertero, naſcetur fortè cum tempore talis occaſio, quæ mihi de rebus aliis grauioribus ſcribendi argumentum ſuppeditabit.

FINIS.

BIBLIOTECA ... V.E.
ROMA

Digitized by Google

Index Alphabeticus auctorum cum veterum tum recentium, quorum in hoc opere varia mentio.

A

ABulenſis.
Alanus de inſulis.
Alciatus.
Alcuinus.
Alexander Neapol.
D. Ambroſius.
L. Andronicus.
Angelomius.
D. Antoninus.
Appianus.
Apuleius.
Ariſtophanes.
Ariſtoteles.
D. Auguſtinus.
Auſonius.

B

Baradius.
D. Baſilius.
Beda.
D. Bernardus.
Beroaldus.
Bleſenſis.
D. Bonauentura.
Boſkierus.
Burgenſis.

C

Caietanus.
Capella.
Capitolinus.
Cardanus.
Carthuſianus.
Caßiodorus.
M. Cato.
Catullus.
Cephiſodorus.
D. Chryſoſtomus.
Cicero.
Claudianus.
Clemens Alexandr.
Cochlæus.
Codinus.
Corippus.
Couarruuias.
Curopalates.
Curtius.
D. Cyrillus.

D

Delrio.
Dempſterus.
Dio Caßius.
D. Dionyſius.
Durandus.
Durantus.

E

Egeſippus.
Eginhardus.
Elias R.
Ælianus.
Æneas Syluius.
Epictetus.
Eraſmus.
Eutropius.
Ezechiel.

F

Feſtus.
Froiſſardus.
Fulbertus Carnot.
Florus.

G

Galenus.
Gellius.
Gerſon.
Glicas.
Gregoras.
D. Gregorius.

H

Herodianus.
Herodotus.
Homerus.
Honorius Auguſtod.
Horatius.

Hugo Cardin.
D.Hieronymus.

I

Ianſenius.
Innocentius.
D.Ioannes.
Ioſephus.
Iſayas.
Iſidorus.
Iuo Carnotenſis.
Iuſtinus.
Iuuenalis.

L

Laertius.
Lampridius.
Lipſius.
Liuius.
D.Lucas.
Lucianus.
Lyranus.

M

Manilius.
Marbodæus.
Marcilius.
D.Marcus.
Marlianus.
Martialis.
D.Mathæus.
Cl.Minos.
Moſes.
Muſonius.

N

D.G.Nazianzenus.
Nicephorus.
Nicetas.
G.Nyſſenus.

O

Onuphrius.
Oppianus.
Orleanſius.
Oſorius.
Ouidius.

P

Pagninus.
Pamelius.
D.Paulus.
Paulus Diaconus.
Perſius.
Petronius.
Philo Iudæus,
Philoſtratus.
G.Phranzez.
Pinetus.
Plato.
Plautus.
Plinius.
Plutarchus.
I.Pollux.
Propertius.
Prudentius.

R

Reuardus.
Rhenanus.
Ribera.
Roſinus.
Rupertus.

S

Sabellicus.
Salisberienſis.
Salmeron.
Saluſtius.
Sauarus.
Scaliger.
Seneca.
Sidonius.
Stephanus Eduenſis.
Steuanus.
Stobeus.
Strabo.
Suarez.
Suetonius.

T

Tacitus.
Terentius.
Tertullianus.
Theophilactus.
Theophraſtus.
D.Thomas.
Tibullus.
Tiraquellus.
Toletus.
Torrentius.
Turnebus.

V

Valſinganus.
Victorius.
Virgilius.
Vlpianus.
Vopiſcus.

X

Xenophon.

Digitized by Google

Index Alphabeticus rerum & verborum, quæ hoc libro continentur.

A

Acroſphyria.
Alcibiadæ.
Ambracides.
Amyclaidæ.
Amphiſphyra.
Anaxyrides.
Aphracta.
Argiæ.
Autapodia.
calceorum ſpecies. pag.132.133. 134.135.136.
Abruptio corrigiæ inter calceandum malum omen. 140
Adam primus calceorum opifex. 5.6
Adami perizomata è ficuum foliis ad quid. 5
Adorandi ritus in quo poſitus. 180
Alexandri numiſmata calceis alligata. 121.148
Americanorum veſtes plerçque ex auium plumis. 14. 15
Amantium ſubtiles nequitiæ. 148
Amoris antidotum ex Cardano. ibid.
Amoris effigies inſignis. 163
Ἀμφοτεροδέξιοι ſiue ambidextri Cothurni. 99
D. Andreç ſandalium etiamnunc in Hiſpania. 174
Angeli quare diſcalceati pingantur. 219
Animæ à corpore ſolutio ad Deum videndum neceſſaria. ibid.
Animæ corporis calceo ſolutæ libertas. ibid.
Animantibus à natura inditum ſe ſuaque tueri. 6
Ἀνυπόδητοι qui dicantur. 72
Apollo ſandaliarius vnde dictus. 41
Apoſtoli ſandaliis, non calceis vſi. 74.75.175
Apoſtolorum ſandalia quæ. 75
Aquilæ Tzangarum propriũ ornamentum. 118.119
Aquilicia quid & vnde. 151
Argenteis ſoleis calceati muli. 34
Arguta ſolea ſiue crepida. 67
Augusti in inducẽdo calceo

ſuperſtitio. 144
Aulæa pellicea auro induƈta. 121
Aurati Conſulum calcei. 120
Aurea Baſſæ matula. 34
Aurea calceorum vincula. 121
Aurea Deorum ſandalia. 76
Aureis ſoleis calceata Poppeæ iumenta. 33
Aurelianus morum diſſolutorum correƈtor. 49
Adorare quid. 181

B

BAculus crucis ſymbolum. 223
Barbæ Marchioniſſæ. 133
Baucides calceorum ſpecies. 135
Baſilides Regum calcei. 134
Baxeæ quid. 90
Beatitudo ſpei propoſita in præmium. 233
Beronice Regina nudipes vota ſoluit. 151
Blautæ calceorum ſpecies. 135
Boethius ex Plin. primus calceorum opifex. 5
Bruti nummis inſculptus pileus, quare. 224

C

CAlcaria quibus ad talos amputata. 160
Calcaria vnde diƈta. 5
Calceamenta Chriſti portare quid myſticè ſignificet. 188
Calceamenti cum corpore comparationes. 216.217
Calcei
- Albi. 49.50
- Argentei. 31
- Aurati. 120
- Aurei. 32
- Cœrulei. 119
- Coriacei. 10.11
- Ærei. 28
- Feneſtrati. 76
- Ferrei. 29
- Gemmati. 35.36.37
- Iuncei. 18
- Lanei. 108
- Lignei. 25.26.27
- Linei. 20.21
- Lunati. 51.52. & ſeq.
- Lutei. 106
- Nigri. 47.48
- Papyracei. 15.16
- Purpurei ſeu rub. 63
- Repandi. 46
- Roſtrati. 47
- Serici. 22.23
- Spartei. 17
- Virides. 48.49
- Vncinati. 46

Calcei

Calcei à ſoricibus eroſi malum omen. 144
Calcei pedibus inducti quare. 223
Calcei ſiniſtri pro dextro inductio idem. ibid.
Calcei togæ ſocij. 88
Calceus in hoſticum ſolum proiectus belli ſignum. 165
Calceus natans & laxus incuriæ ſignum. 137
Calciarium quid. 142
Caliga milit. calceamentum. 80
Caligata militia. ibid.
Caligatus militis epitheton. ibid.
Caligæ clauatæ. 82
Caligæ ad crus medium protenſæ. 86
Caligula vnde dictus. 81
Campaga quæ calceamenta. 117
Campaga reticulata quæ. 118
Campagorum vſus Imperatoribus familiaris. 117
Canabia fœminarum calcei. 136
Candor in pedibus puritatis ſymbolum. 178
Capucinorum ſandalia Apoſtolicis ſimilia. 74
Carnifices olim vrbis domicilio excluſi. 12
Caroli Magni calceamenta auro gemmiſque inſignia. 36
Caſtorum olim templum, nunc S.S. Coſmæ & Damiani. 42
Ceſſio iuris per calcei ſolutionem ſignificata. 161
Chriſtus Dominus an nudipes inceſſerit. 169. & ſeq.
Chriſtus vnus idemque homo & Deus. 190
Chirothecarum detractio ignominioſa. 160
Chirothecæ iactus cuius rei ſymbolum. 165
Cincti vocati veteres Romani. 166
Claui caligarum ferrei, argentei & aurei. 82
Clericis prohibiti calcei cornuti & feneſtrati. 47
Conipodes ſenum calceamenta. 134
Conſules quando calceis auratis vſi. 120
Corrigiam calceamenti ſoluere quid myſticè. 189
Corrigiæ abruptio malum omen. 140
Cothurni ἀμφοτεροδέξιοι, ſiue ambidextri quomodo in-

Q

telligendi. 99
Cothurni purpurei. 98
Cothurnis calceati aliis altiores. 94
Cothurnorum cum calceis affinitas. 97
Cothurnorũ ſtructura quæ. 94
Cothurni pro ſtylo graui & tragico. 101
Corporis & animæ diſſidia. 216
Corpus aggrauat animam. 217
Crepidæ Græcorum, & mulierum, & Philoſophorum calceam. 88.90
Crepidarum & ſolearum affinitas, earumdemque diſcrimen. 67
Crepidæ pallij comites. 88
Crepidæ cum Gallicis quomodo eædem, quomodo diſcrepantes. 89.90
Cruce frontem ſignare primi Chriſtiani ſoliti. 145.182
Crucem nudipes Heraclius portat. 153
Crucis ſignũ quam efficax. 146
Crux aurea pontificum ſandaliis impreſſa cur. 179. & ſeq.

D

Deus oculo corporeo videri non poteſt. 219
Diabathra viris mulieribuſque communes calcei. 134
Diocletianus gemmas calceis addidit, quo fine. 179
Dipodia ſocculi lanei. 135
Diſcalceati per ludos Romani quomodo. 72
Diſcinctũ eſſe infame olim habitum. 160
Diuinitatis calceamentum caro humana. 9.186
Diuinitatis humanitati coniunctæ cum pede calceato comparatio. 187
Dominij in rem aliam ſymbolum calceus, quare. 162

E

Effeminati perones qui. 114
Ægyptiorum papyracei calcei. 15.16
Ægyptiorum puellæ nudipedes. 157
Ægypti Reginis vrbium reditus pro calceario aſſignati. 141

Elegantes fœminarum crepidæ & perones. 90.114
Eloquentia Cothurnata. 103
Eloquentiæ cum probitate coniunctæ vis. 192
Embades tragœdorum calcei. 134
Embatæ comœdorum. ibid.
Endromides Dianæ calcei. 135
Epiſcoporum ſandalia quæ. 77
Euæ calcaneus à ſerpente morſus, quare. 221
Eumarides viris mulieribuſque communes calcei. 134
Exautorationis militis exēplum inſigne. 160
Exempla veterum per calceum ſignificata. 199. & ſeq.
Exemplum bonorum cōtra prauos antidotum. 206

F

FAuſtinæ olim templum nunc S. Laurentij. 43
Feneſtræ reticulatæ quid. 118
Ferreæ ſoleæ pedibus martyrum ſuffixæ. 29
Ferrei calcei. ibid.
Fibulæ eburneæ nobilium calceis olim adſutæ. 55
Fidei dubiæ homo, cothurnus. 100
Fidei maritalis erga vxorem exemplum inſigne. 164
Figulorum vicus vbi Romæ. 42
Fœminarum genus curioſum. 114
Fœminæ laruatæ. 115
Fœminæ pretioſi cultus ambitioſæ. 36
Follicantes calcei qui. 137
Frigoris rigidi ſignum Phocion calceatus. 156
Frontis cruce ſignandæ conſuetudo vetuſtiſſima. 145. 182

G

GAlea fidei ſymbolum. 223
Gallicæ quid. vnde dictæ. Quomodo crepidis ſimiles aut diſſimil. 89. 90
Galliæ Regum calcei pompatici quales. 24
Galli qui crudeles, monſtra. 29
Galli qui hæretici, monſtra. ibid.
Gallorum calcei quales nūc. 133
Gemmæ calceis additæ. 35. 36

Generatio Chriſti vtraque inenarrabilis. 191
Globulis ornati nobilium fœminarum calcei. 56
Gothorum barbarie Latini ſermonis puritas corrupta. 117
Gothorũ perones ſetoſi. 113
Gymnoſophiſtæ olim pelliti. 10
Gypſo pedes venalium notati. 158

H

HEliogabali calceamenta gemmis ſculptis inſignita. 36
Henrici Magni ſimulachrũ in ærario Sandioniſ.quale. 24
Hercules Gallicus. 192
Herculis nodusprouerb.190
Hęreticorum luſus crudelis. 30
Heroes olim proceri. 24
Hiſpanorum calcei quales. 133
Hiſpanorum calcei Spartei. 17
Hordearium quid. 142
Hyacinthi flos vnde. 229
Hyacinthi lapidis tres ſpecies. 231
Hyacintho pes calceatus quid. ibid.
Hyacinthus ſpei ſymbolum. 230
Hyenæ lingua,pellis, vmbra canibus metum incutit.149
Hypicli & Hypochiſmata calcei viriles. 134

I

IDumæa gentiles & alienigenas ſignificat. 165
Incarnationis myſterium inſolubile. 190
Interpuncti calcei auratis & purpureis pretioſiores.130
Ioppenſis coriarius D. Petri hoſpes. 13
Ioppe vbi ſita. ibid.
Iphicratides calcei. 133
Iſidis ſacerdotes diſcalceati. 16
Iſidis ſacerdotum pedes papyro inuoluti. ibid.
Iudithæ ſandaliis Holofernes in amorem pellectus. 73
Iulius Cæſar adoleſcens diſcinctus. 160
Iulius proculus tumultuãtes Romanos compeſcit. 191

Iuncea Moſis vt Ægyptiorum calceamenta. 18
Iuncea Chriſti Domini corona. 19
Iuncorum ferax Ægyptus. 18
Iuncus marinus ſpinoſus, qui alias ὀξύσχινος, alias Rhãnus, alias carrectum. 19
Iuno in aere ſuſpenſa quomodo. 220

L

Laconicæ Laconum calcei. 133
Laneorum ſoccorum vſus ad calorem. 108
Laruatæ nunc fœminæ nobiliores. 115
Laruati comici infames. ib.
Libertatis index nuditas quæ. 219
Ligneæ ſoleæ damnatorum pedibus inductæ. 26
Ligneæ ſoleæ tibicinum. ib.
Lignei calcei viliorum. ibid.
Lilium exciſum effloreſcit. 231
Lilium in nummis expreſſum. 230
Lilium rubeum vt & candidum. ibid.
Lilium ſpei ſymbolum. ibid.
Linei primùm Romanorum pontificum calcei. 178
Linei Sacerdotum Alexãdrinorum calcei. 126
Linei calcei dicti vdones, alias ſocci. 108
Lineorum calceorum vſus ad mundiciem. ibid.
Lipſij laus. 44
Lorica conſtantiæ ſymbolũ. 223
Lunati patriciorum calcei. 51
Lunnulæ quid in calceis Senatorum. quis earum vſus. cui calceorum parti adſutæ. 52. & ſeq.

M

D. Magdalena Chriſti pedes abluit. 170
Marcellus ſpes populi Rom. 231
Materiæ cum ædificij fundamẽto & rudi tabula comparatio. 38. 39
Matrimonij ſymbolum calceus. 163
Matrimonium in ſpeciem iucundum, ſed ſæpe moleſtum. ibid.
Menaci calcei. 134
Meretricium foris vagari. 105

Meſoperſicæ fœmin. calcei. 136
Militis Chriſtiani procinctus. 223
Minianus Iuppiter pro miniato. 128
Molere quid. 59
Momus Veneris crepidam carpit. 67
Mors ſeriò meditata dæmonem frangit. 207
Mortem qui cogitat omnia contemnit. ibid.
Mortis cogitatio petulantes affectus coërcet. 204
Mortis ſymbolum calceus. ibid.
Moſes calceamenta ſoluere iubetur quare. 18.211.218
Moſes omnium ſcriptorum primus. 166
Mulierculæ rusticanæ ſuperſtitio. 147
Mullare vnde & quid ſignificet. 59
Mullei primùm proprij Regum calcei, deinde patriciorum, tùm etiam mulierum, poſtea Imperatorum. 62.63.64
Mullei vnde dicti. 58.60
Mulleorum alta cōpoſitio. 61
Mulleorum color rubeus. 63
Multiformis calceus quis. 131

N

Nigra Philoſophorum Phæcaſia. 127
Nigri Senatorum calcei. 48
Nobilitatem in talis habere quid. 58
Nobilitatis nota in calceis quæ. 51. & ſeq.
Noſides fœminarum calcei. 136.
Nudipedalia vſurpata in templis, in proceſſibus, in ſuperſtitioſis, in funeribus, in magicis, in bello: à viatoribus, viris principibus, puellis & ſeruis. 150. & ſeq.
Nudipedia fœmin. calcei. 136
Nudi pedes cuius rei ſymbolum. 214
Nudis pedibus olim Sacerdotes templum ingrediebantur. 213
Nuditas pedum quæ libertatis, quæ ſeruitutis index ſit. 219.221
Numiſmata Alexandri calceis addita. 121.148
Nuptiarum recuſatio per calcei ſolutionem ſignifi-

cata. 163
Nyctipedes fœmin. calcei. 136.

O.

Obſtrigilli qui & vnde dicti. 68
Ocreæ aliis Anaxyrides. 135
Odium naturale canum & hyenæ. 198
Odium naturale ouium & luporum. 197
Opiſtocrepidæ fœmin. calcei. 136
Orleanſij laus ab eruditione & eloquentia. 142
Ornatus ſplẽdidior in ſacris & maieſtatem conciliat, & pietatem excitat. 181
Oſculandi crucem mos antiquus & pius. 180

P

Pallium proprius Philoſophi habitus. 124
Papyracei Ægyptiorũ calcei. 15.16
Papyraceis membranis calceati ſacerdotes Iſidis. 16
Papyri membranæ olim ad ſcribendum vſurpatæ. 15
Papyrorum copia in Ægypto. 14
Patientia ſpei & fiduciæ parens. 233
Peccata viperis ſimilia. 210
Peccatorum mors. 209
Peccatorum ſordes. 210
Pedes calceati mortis meditationem ſuggerunt. 204
Pedes excalceati agiles. 156
Pedila calceamenta quæ. 134
Pedis offenſio in limine malum omen. 140
Pelles crudæ primùm conficiendis calceis vſurpatæ. 11
Pelliceis veſtibus Adam indutus quare. 8.9
Pelliceis veſtibus induti gymnoſophiſtæ, Scythæ, Perſæ & primi Romanæ curiæ Senatores. 10
Pellis lunata quid. 11
Pellium concinnatores vrbibus excluſi quare. 12
Pelyntra pedum faſciæ. 135
Peregrinationis ſymbolum calceus. 189
Peregrini procinctus pera, baculus, & calcei. 223
Peregrini ſchema pileus & pero. 114
Peribarides ancillarũ calcei. 135
Pero aliorum atque aliorum

plus minuſue elegans calceus. 109.& ſeq.
Perones è craſſo crudoque corio confecti. 114
Perones effeminati quare ſic appellati. 115
Perones ſetoſi. 113
Pero vnde dictus. 109
Perſarũ ſubligacula pellicea. 14
Perſicæ Perſarum calcei. 133
Pes liber leui ſocco indutus. 106
Pes natans ſeu follicãs quid. 137
D. Petri hoſpes Ioppenſis coriarius. 13
D. Petri ſolea Romę aſſeruata. 174
Phæcaſia lintea Sacerdotum calceamenta. 127
Phæcaſia Philoſophorũ coriacea. ibid.
Phæcaſiatus Philoſophi epitheton. 124
Phæcaſiatus miles nõ miles. 129
Phæcaſia vnde dicta. 127
Phæcaſiani dij pro Phæcaſiatis. 128
Phæcaſiorum pretium. 125
Phittacides fœminarũ calcei. 136
Pictores & Poëtæ in fingẽdo audaces. 176
Pileus libertatis ſymbolũ. 224
Pontificum Romanorũ calceamenta non ſemper eadem. 177
Poppeæ Neronis vxoris luxus. 33
Prodigo reduci data calceamenta quare. 224.225
Proſchemata ſeuũ calcei. 134
Purpurei calcei Imperatorũ proprij. 63.119
Purpurei cothurni. 98
Purpureum lilium hyacinthus. 230
Purum idem quod albũ. 50

Q

Quadrageſimæ initio inſperſi capitibus cineres quid ſignificent. 204
Querimonia grauis in Gallorum hæreticorum crudelitatem. 29.30

R

Redemptio humana difficilis. 185
Religionis ergo depoſiti calcei. 150
Religionis parẽs paupertas. 196
Religio parens opum. ibid.
Renes ſuccincti continentiæ

ſymbolum. 223
Repandi calcei qui. 46
Reticulatæ feneſtræ. 118
Reticuli campagi qui. ibid.
Retinacula calceorum. 139
Rhadiæ ſandalij ſpecies. 135
Rhamnus quid. 19
Rhodiacę Rhodiorũ calcei. 134
Romani veteres à luxu alieni. 57
Romanis infame diſcinctum eſſe. 160
Romanorum calcei qui & quales. 44. & ſeq.
Romulo è viuis ſublato tumultuantur Romani. 191
Romulus poſt mortem viſus cui & quomodo. ibid.
Rubus ardẽs incõbuſtus. 166
Ruſticorum calcei perones. 109

S

SAlarium quid. 142
Sandalia nouis nuptis prælata. 79. 80
Sandalia Pontificũ qualia. 77
Sandaliarius Apollo quare ſic appellatus. 41
Sandalia quæ, qualia, quibus vſurpata, elegantia, inelegantia, purpurea, aurea, feneſtrata, aperta ſupernè ibidemque operta, ſacra, profana. Illorum vox an Hæbrea, vel Græca vel Latina. 73. & ſeq.
Sandaligeri qui. 71. 79
Sãdaliotis dicta Sardinia. 74
Sandaliis calceata Iudith. 73
Sandaliis cur Pontifices vtãtur. 196
Sandalothecæ quid. 79
Scortea templorum ingreſſu prohibita. 178
Scortum Hebræis dictum foras prodiens. 105
Scythicæ Scytharũ calcei. 133
Senatoris Romani dictum notabile. 163. 215
Seleucides fœmin. calcei. 136
Serici Pontificum & Imperatorum calcei. 22. 23
Seruitutis argumentum pedum nuditas. 221
Sicyonia calcei delicati, muliebres & amatorij. 129
Sicyonia candida, tenuia & interpuncta. 130
Sicyoniorum pretium. 131
Signum crucis in calceando veteribus vſurpatum. 145
Simiæ quomodo capiantur à venatoribus. 205
Smindiridij à Smind. ſic dicti calcei. 134

Socci comicorum & fœminarum calcei. 103.104
Socci aliis calceis induti. 107
Socci deaurati. ibid.
Socci fœminarum gemmati. ibid.
Socci lanei, lintei & cilicini. 108
Soccorum color luteus. 106
Soccus pro humili ſtylo. 104
Solea piſcem, trabem & calceum ſignificat. 65.66
Soleæ quæ, quales, quibus vſurpatæ, quando, vbi, quomodo, an cum crepidis eædem, an diſcrepantes. 66. & ſeq.
Solutio calcei ceſſionis ſymbolum. 162
Solutio calceorum ignominioſa. 159
Speculatoria moroſiſſima quare ſic appellata. 83
Speculatoria quid & vnde dicta. 84
Spei ſymbolum calceus. 224
Spes animæ anchora, læſæ conſcientiæ motus componit, non confundit, ducit ad gloriam. 227. 233
Spuere in calceum dextrum alexicacum quibuſdam creditum. 145
Statuæ Nabugodonoſor interpretatio. 206
Sternutare inter calceãdum malum omen. 144
Straminei calcei. 19
Subula quid & vnde dicta. 59
Subulones qui. ibid.
Sutores vbi Romæ habitarint. 40. & ſeq.
Sutorum primus Adam. 6
Suturæ mulleorum elegantes. 60
Syriæ lilia purpurea laudatiſſima. 230

T

Tabularum varias effigies exhibentium deſcriptio. 208
Templũ Caſtorum & Pacis vbi Romæ. 42
Tenſus cothurnus & Tentipellium quid. 137
Terra primùm inarata frugũ ferax. 8
Tertulliani laus. 94.145
Tertulliani locus de ſigno crucis. ibid.
Theſſalides Theſſalorũ calcei. 134
Tomẽto ſtipati calcei quare. 138
Tragicæ perſonæ Reges & Reginæ. 98

Turcarum calcei quales. 44
Tympani lupini ſonitus oues terret. 197
Tyrrhenica Mineruæ ſandalia. 135
Tzangarũ vox an Latina. 118
Tzangarum vſus exilio & confiſcatione bonorũ prohibitus. 120
Tzangæ cum campagis eædem, purpureæ, ad mediam tibiam protenſæ, aureis aquilis inſignes, eædemque propria Imperatorum calceamenta. 118. & ſeq.

V

Vdones lanei, linei & cilicini. 108
Vdones linei aliquãdo ſummis põtificibus vſurpati. 178
Vdones vnde dicti. 21
Vdonum & ſoccorum affinitas. 108
Venalitiorum nota quæ. 158
Venaticus Cothurnus. 97
Veneris crepidã carpit Momus. 67
Verbum diuinum per Incarnat. abbreuiatũ, & tamen immutatum. 190
Veſtiarium quid. 142
Villarum pretia vno filo inſuta. 31
Vincula pro ſoleis ſiue ſandaliis. 66
B. Virgo caput ſerpentis contriuit quomodo. 221
Virũ ſoleis, ſoccis & ſicyon. eſſe calceatum turpe olim habitum. 69. 105. 129
Vita hominis militia & via quare. 222
Vitriariorum vicus vbi Romæ. 42
Vncinati calcei à lunatis diſtincti. 111
Vnguentis inuncti pedes ante calceatum. 142. 143
Vxoris cum calceo comparatio. 163

Z

Zethes & Calaïs harpyarũ propulſatores. 225
Ziſcæ mortuo detracta pellis, ex eaque Tympanum confectum. 198
Zonarium Reginæ quid. 142.

FINIS.

APPROBATIO.

NOS *in ſacratiſsima Theologiæ facultate Academiæ Pariſienſis Doctores omnibus teſtamur legiſſe ſeduló & perlegiſſe librum hunc, cui titulus eſt,* Bened. Balduini Ambiani Calceus Antiquus & Myſticus, *in quo nihil à fide Catholica & Romana diſcrepans deprehendimus, imò eidem fidei conſentanea omnia, plurimaque ad antiquitatis notitiam conducentia reperimus. In cuius rei fidem ſignum noſtrum manuale appoſuimus, Pariſiis, Anno Domini* 1615.

M. Colin. Syndicus. A. Soto.

Digitized by Google

Typographus Lectori beneuolo.

QVis adeò lynceus vt nihil eius ocu-los effugiat? Quædam errata fateor haud animaduerſa currēte prælo in qui-buſdam exemplaribus incorrecta reman-ſerunt. Sed eorum leuitas tuam, credo, veniam facilè impetrabũt. Quæ verò po-tui, poſt omniũ exemplarium impreſſio-nem, in vno deprehendere, hæc ſunt, ita corrigenda:

Pagin. 26. linea 1. dele ſoleas. pagin. 33. lin. 8. pro hominem, lege hominum. pag. 48. lin. vlt. pro præpoſtero, lege præpoſte-rè. pag. 50. lin. 11. pro *ſegniorem*, lege *ſequio-rem*. pag. 102. lin. 25. pro aittolit, lege at-tollit. pag. 105. lin. 26. pro *relegauit*, lege *re-ligauit*. pag. 136. lin. 2. pro complectur, lege cōplectar. pag. 150. lin. 19. pro *carpentium*, lege *carpentum*. pag. 169. lin. vlt. pro diſce-patio, lege diſceptatio. pag. 182. lin. penul. lege crucis aureæ ſigno, &c. pagin. 184. lin. 1. pro eſt, lege eſſe. pag. 187. l. 24. pro princi, lege principi.

Si quæ alia tibi inter legendum in aliis exemplaribus occurrãt, ea facilis excuſa, tuque ſi lubet horum ad inſtar emenda. Rem præſtabis vt mihi gratam, ita auctori non iniucundam. Bene Vale.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E.
ROMA

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google